

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Katedra environmentálních studií

Diplomová práce

„Proměny míst a krajiny Velkých Opatovic ve 20. a 21.
století“

Radmila Hadlačová

Vedoucí práce: Mgr. Jan Dostálík, PhD.

Brno, 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Jana Dostalíka, PhD. a v seznamu zdrojů jsem uvedla všechny použité zdroje tištěné i elektronické podoby.

V Brně dne 3. května 2017

vlastnoruční podpis autorky

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janovi Dostálíkovi, PhD. za jeho neúnavnou pomoc při vedení psaní práce, Ing. arch. Michalu Hadlači za odborné připomínky a dámám Zdeně Budínové, Vlastě Jordánové a Markétě Illové za cenné informace, čímž všichni přispěli k napsání této diplomové práce.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá proměnami míst a krajiny v malo-hanácké obci Velké Opatovice během období 20. a 21. století. Práce přináší pohled na historické události, které se v obci během daného období staly, ze tří různých pohledů – kulturně-historického, urbánně-historického a environmentálně-historického. Svoje bádání práce podkládá obrazovými přílohami a mapami, ukazujícími vývoj proměn v obci, pro lepší orientaci. Zjištěné poznatky potom práce propojuje s obecným děním v českých zemích a v Evropě a vyvozuje z toho závěry pro život obce a život krajiny v okolí obce v přítomnosti. K možným problémům s využíváním prostoru nalezených v obci se práce v závěru snaží nalézt řešení, která pochází ze znalosti pozadí historického vývoje obce či jsou inspirována řešeními z jiných částí České republiky.

Annotation

This diploma thesis deals with the landscape changes in the village Velké Opatovice during the period of the 20th and 21st centuries. The work gives an overview of the historical events that took place in the village during the given period, from three different perspectives - cultural-historical, urban-historical and environmental-historical. Its research is based on visual attachments and maps showing the evolution of the changes in the village for better orientation. The findings, then, link up with the general events in the Czech lands and in Europe and derive its conclusions for the life of the village and the life of the countryside around the village in the present time. For possible problems with the use of space found in the village, the work in the end seeks to find solutions that come from the knowledge of the background of the historical development of the village or are inspired by solutions from other parts of the Czech Republic.

Obsah

Umělecký úvod.....	7
Úvod.....	10
1. Použité metody.....	14
2. Výzkumné otázky.....	16
3. Obecné představení obce Velké Opatovice.....	17
4. Vývoj Velkých Opatovic ve 20. a 21. století.....	21
4.1. Uvedení do problematiky dělení popisu vývoje v obci.....	21
4. 2. 0. etapa – vývoj před rokem 1900.....	22
4. 3. 1. etapa – vývoj mezi roky 1900 a 1935.....	29
4. 4. 2. etapa – vývoj mezi roky 1936 a 1948.....	39
4. 5. 3. etapa – vývoj mezi roky 1949 a 1968.....	48
4. 5. 1. Velké Opatovice v díle Jiřího Hadlače.....	57
4. 6. 4. etapa – vývoj mezi roky 1969 a 1989.....	62
4. 7. 5. etapa – vývoj mezi roky 1990 a 2017.....	73
4. 8. Grafické znázornění přesunů a proměn v obci.....	86
4. 9. Shrnutí přesunů a proměn v obci.....	93
5. Problémy v nakládání s prostorem a využívání míst v obci a okolí a návrhy řešení.....	95
5. 1. Výčet možných problematických prostorů a míst.....	95
5. 2. Problémy v obci dle občanů.....	95
5. 3. Územně plánovací dokumentace obce Velké Opatovice.....	96
5. 4. Možná řešení problematických prostorů a míst v obci a jejím okolí.....	97
5. 4. 1. Příklad „zámek a Moravské kartografické centrum“.....	97
5. 4. 2. Příklad „zámecký park“.....	102
5. 4. 3. Příklad „paneláky“.....	106
5. 4. 4. Příklad „autostráda“.....	110

5. 4. 5. Příklad „pod kostelem a náves“	114
5. 4. 6. Příklad „autobusové nádraží“	119
5. 4. 7. Příklad „vlakové nádraží“	121
5. 4. 8. Příklad „jižní centrum a učiliště“	123
5. 4. 9. Příklad „starý hřbitov“	128
5. 4. 10. Příklad „JZD“	132
5. 4. 11. Příklad „fotovoltaika a bydlení“	135
 Závěr.....	 141
Přílohy.....	146

Umělecký úvod

Josef Hrdlička st., 1955

Pozdrav opatovským dějinám

V údolí pod Strážnicí v dávných dobách malá vesnička,
ukrývala zde v zeleni své chaloupky nízké, dřevěné,
kde v stínů stromů staletých schoulena jen malička,
prostá jak lid, který sem přišel v ty kraje požehnané.

Vesnička, již jméno před staletími neznámý opat dal,
v ní dvě tvrze, z nichž jedna Na valech a druhá V podhůří,
jichž bílé hlásky zvaly ty, co kolem putovali v dál,
k nám ještě dnes svým hlasem starých dějin hovoří.

A z dávna zapomnění dnes opět vyvstávají před námi,
ty staré tvrze naše a na místech těchto památných
promlouvají k nám, když stojíme tu v tichém zadumání
a ve vzpomínkách dlíme v dobách dávno, dávno minulých.

Zanikly tvrze a navždy spuštěn byl padací most,
zmizely valy, příkop i potok změnil svůj tok,
zapadla do hlubin rytířské slávy dávná minulost,
svět nový vyrůstá, mění náš život, mění náš krok.

Před zámek lípa staletá v lesnaté dívá se stráně,
stojí tu tiše, již jediná, stářím však nezlomná.
Větve její spoutané svým stínem chladí naše skráně,
bouře po staletí nad hlavou jí hřmí – k ní milosrdná.

Stařenka lípa před zámek níže svou hlavu sklání,
větřík když listím si pohrává, korunou stromu tu šumí
tu lípa tichounce vypráví....., stará tvrz v zámek se mění,
zahrada v park, v němž bílý písek vrchnosti kroky tlumí.

Zvonu hlas tichým zněl údolím, věřící k modlitbě volal,
s lidem vždy jásal radostně, smutně však v hroby mrtvých zněl.
Pod střechy doškové svým hlasem stříbrným zaléhal,
kde prostý lid své ruce spínal, s modlitbou jejich k Bohu spěl.

Čtyři sta padesát osm roků jeho hlas vesničkou zní,
přes širé luky letí a volá mocně do všech stran.
Z věže kostela zní nám zbožnosti rytířů svědek jediný,
svědek to dávných časů, jenž po staletí nám zůstal uchován.

I staré názvy blízkých kopců mluví k nám z výšin svých,
památníky to již zašlých dob rytířských – mlčenlivé.
Hradisko bez hradu, Doubí bez dubů, Strážnice bez stráží bdělých
zde zůstávají, jen lesy na nich vyrůstají nové.

Strážnice – svůj starý název již dlouhé věky nese,
vrch, z něhož krásný pohled v kraj náš otevřen jest dokořán.
Co vzpomínek na doby minulé myslí naší mihne se
na vrcholku jeho, odkud ohněm strážným lid byl varován.

Hradisko – po celá staletí pověstmi opředené,
z lesnatých vrchů do širých luhů Malé Hané zírá,
jen valy mohutné, zde po dlouhé věky uchované,
mluví k nám řečí dávnou, již šero minulosti obestírá.

Dubovkou byl v dávných dobách kopec Dubí nazýván,
i les na vrcholku i strmých stráních jeho dubů, buků,
po nichž kdys Dubovkou jej nazývati počal jeho pán.
Dnes v Doubí místo dubů les bílých bříz a štíhlých smrků.

Potůček od zámku, jenž vesnicí vine se dolem
a mizí v dáli, Bitýškou byl od pradávna nazvaný.
Dříve jeho mocné vody hnaly mlýn pod kostelem
a tekly dále lučinou v kraj náš milý a požehnaný.

Dnes – vesnice výstavná, komíny továren kouří,
na místech chaloupek dřevěných kamenné domy tu stojí.
Zmizely rytířské tvrze a stromy staleté zničeny bouří.
Vše zaniklo – a s minulostí, jen vzpomínky nás pojí.

Úvod

Práci nazvanou „Vývoj Velkých Opatovic ve 20. a 21. století“ jsem se rozhodla psát z důvodu zájmu o problematiku života v obcích, možnosti jejich rozvoje v budoucnosti a zároveň ze zvědavosti, co se historie obce týče, neboť mám k obci rodinné vazby. Při práci jsem se tak snažila propojit zkušenosti nabrané během studia environmentalistiky, poznatky z odborné praxe v urbanistickém ateliéru a z literatury, spolu s jedinečnou možností sledovat obec zevnitř i zvenku během návštěv obce.

Hlavním cílem práce je tak poskytnout náhled na proměny v obci, které se odehrály v daném časovém rozmezí ze tří pohledů, kterými je pohled kulturně historický, urbánně historický a environmentálně historický. Na základě této historické analýzy potom zjištěné poznatky propojit se současným stavem a nabídnout vize či možnosti rozvoje obce do budoucnosti.

Krajina – město - paměť

Krajinu můžeme charakterizovat jako: „část zemského povrchu, se zcela určitou, jí vlastní (specifickou) fyziognomií (vzezřením), vybavením a utvářením a s určitými, kauzálními vnitřními vztahy a jejich projevy“ (Čeřovský 1966:50). Nebo „v zeměpisném smyslu je krajina vývojově více nebo méně stejnorodá část zemského povrchu, vyznačující se určitou strukturou jednotlivých složek této části země a jejich vzájemnými přirozenými vztahy“ (Mezera a kol. 1979:12).

Za krajinu určité obce by se potom mohla pokládat krajina, do které dohlédne oko obyvatele dané obce, pokud se nachází uvnitř zastavěného území. V této krajině se obyvatelé často pohybují a jsou s ní spjati díky hospodaření a často i svému původu. Z takové krajiny se potom stává krajina kulturní, kterou lze popsat jako: „ta oblast zemského povrchu, kde se člověk stal rozhodujícím krajinotvorným činitelem. Podíl přírodních a kulturních složek se vyrovnává, oblast je silně měněna“ (Kubík 2011: 19). Z hospodaření v krajině se také vyvíjí vztah hospodáře k půdě. Často rodné, ale hlavně té, která mu umožňuje jeho přežití. Ovšem tento vztah nemusí být nějak idylický, jak píše Librova, odpradávná se jednalo o boj hospodáře s divokou přírodou. (Librová 1996) Moderní člověk dle Dejmal „bojuje s přírodou a spoutává její síly, dobývá její bohatství, nutí ji sloužit, pokořuje hory a řeky“ (Dejmal 2000: 101).

Změny, které se děly ve 20. století v zemědělství a v politickém dění v Evropě, vztah hospodáře a krajiny pozměnily, když přinesly nové techniky správy půdy ve formě scelování pozemků, jejich odvodňování, mechanizace v zemědělství a sdružování hospodářství. Moderní zemědělec se tak může dle Librové podobat městskému člověku, který

„si svou závislost na přírodě, klimatu, stavu půdy, souvislosti s biodiverzitou často vůbec neuvědomuje, nevnímá časové rytmicity v přírodě, možnosti a meze autoregulačních schopností biosféry“, protože tou vysokou mírou modernizace v zemědělství přichází „o pocit sounáležitosti s přírodními koloběhy“ (Librová 1996: 289).

Péče o krajinu se nám v dnešní době tak odcizila, že se neděje žádné „přímé rozhodování o krajině“. „Většina pronikavých změn v ní vznikala, vzniká a bude vznikat jako „vedlejší“ účinek rozhodnutí o využití jednotlivých pozemků (...).“ (Kopecká a kol. 1996) Ačkoli za poslední roky vznikly návody na správu krajiny, zůstává pravdou, že využití krajiny pro ni samotnou není na prvním zájmu.

Člověk by se přitom měl řídit při jejím spravování s myšlenkou, že nakládá s dědictvím svých předků, jak uvádí Lokoč a Ulčák, „jejichž motivací bylo předání hospodářství potomkům, zajištění pokračování v tradici hospodaření“ (Lokoč a Ulčák 2009:63). Dědictví, tedy „předávání završeného díla a jeho zařazení do kontinuity nějaké tradice“, které „vystupuje jako kulturní ideologie a jako model politické aktivity“ (Lamy 1998: 170 – 182).

A právě tento vztah byl kolektivizací zemědělství ve 20. století, zejména v období socialismu, narušen. Neměli bychom však na něj zapomínat, neboť jak uvádí Kmínek: „člověk krajině, krajina člověku“ (Kmínek 2000).

Jenže pozice zemědělství jako takového se oslabuje, jak píše Kubík: „zemědělství ztratilo svoji zásadní pozici v politice a ekonomice, vytrácí se dokonce z života lidí na vesnici“ (Kubík 2011: 67). A ani venkov, jakožto místo, kde by obyvatelé měli mít k zemědělství a tedy ke krajině bližší vztah, nemá silné postavení, jako tomu bylo dříve. Vylidňuje se a jeho pozice se oslabuje. (Brož 2017) Navíc někdy se bývalé venkovské regiony mění ve, dalo by se říct, „maloměstské“ regiony následkem lokalizace průmyslové výroby do menších měst a zajištění dojížděky pracujících z rurálních oblastí, jak uvádí Musil a Ryšavý. (Musil a Ryšavý 1983)

Města jsou ze zákona definována jako obce s městským úřadem a počtem obyvatel převyšujícím 3000 osob. Města ale můžeme chápat také jako „prostory, kde se lidé setkávají,

at' jde o výměnu názorů, obchod, nebo prostě jen kvůli relaxaci a zábavě“ (Gehl 2012: 9). Z pozice environmentalistů bychom se měli zajímat i o ně, jak uvádí Hledíková. Neboť „město se ukazuje jako nezanedbatelné pro další environmentální snahy, neboť právě překotným růstem měst a počtu jejich obyvatel dochází k nejdramatičtějším změnám.“ (Hledíková 2009: 70) A měli bychom si ujasnit, že „město je součástí přírody. Uznání tohoto základního faktu má dalekosáhlé důsledky pro to, jak se město projektuje, staví a udržuje, a pro zdraví, bezpečí a blaho každého obyvatele.“ (Hledíková 2009: 89)

A tak se začíná hovořit o udržitelném rozvoji a udržitelnosti měst. Udržitelný rozvoj je dle zákona 17/1992 Sb. o životním prostředí, vycházejícím z mezinárodních úmluv, takový rozvoj, „který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů“ (Portál MZP). Mezi prioritní zájmy udržitelných měst patří vytvoření co nejvhodnějšího obytného prostředí pro člověka, které by zajišťovalo odpovídající zdravotní a bezpečnostní požadavky pro obyvatele měst. Městský systém by měl vykazovat co nejmenší nároky na zábor volné krajiny, měl by fungovat „chytrým způsobem“ s využitím moderních technologií ke snížení ekologické náročnosti, dopravní zátěže a k fungování vhodné správy. Pro člověka by mělo poskytovat rozmanité prostředí s podněty pro rozvoj osobnosti, dostatek kulturních příležitostí apod.“ (Hledíková 2009: 77) Avšak nejedná se o nějaké direktivní návody, jak udržitelných měst dosáhnout, nýbrž se jedná spíš o směřování, jak udržitelnosti měst dosáhnout, uvádí Hledíková. Města by se tak měla vyvíjet také ve vztahu k přírodnímu prostředí, svému okolí a krajině. V budování tohoto vztahu mohou mít dle Librové výhodu menší města, „kde se lidé mohou zapojit do rozhodování“ (Librová 1996: 81).

V plánování měst bychom se však neměli zajímat jen o to, aby byla udržitelná, ale také příjemná, živá a zdravá pro své obyvatele, jak udává Gehl. (Gehl 2012) Tím narážíme na problematiku veřejného prostoru. Ten je Lyn Lofland definován jako „nesoukromá část městských sídel, kde se setkávají lidé, kteří nejsou jeden druhému osobně známi nebo jsou známi pouze kategoricky“ (Lofland 1989). Dříve dle Gehla existoval úzký vztah mezi veřejným prostorem a občanskou společností a města se budovala dle zkušenosti, pro lidi. Zlom však nastal asi po roce 1960, kdy města začali navrhovat projektanti v rámci různých teorií a ideologií. (Gehl 2012) Zejména městské veřejné prostory byly ovlivněny rozvojem automobilové dopravy a také svým sociálním významem pro obyvatele, neboť veřejný prostor může fungovat jako „fórum pro výměnu myšlenek a názorů“, z čehož mají obvykle obavy totalitní režimy. (Gehl 2012: 28) Výzkumem, jak své město, ve kterém žijí, vnímají jeho obyvatele, se zabýval mimo jiné i Lynch. Právě na tento fakt on poukazuje, že na vývoj města

se nelze dívat pouze jen jako samo o sobě, „ale vždy se ve vztahu k okolí a v návaznosti na sled událostí, které prostředí vytvářely“ (Lynch 2004: 3). Pro tvorbu města je tak důležité znát jeho vývoj a vazby, neboť „vnímání města je v podstatě fenoménem odvíjejícím se v čase a ve velkém měřítku“ (Lynch 2004: 164).

O něčem podobném píše již v roce 1915 Geddes, který nabádá, že při plánování měst, musíme vstoupit do duše města, jeho historické podstaty a nepřetržitého života. (Geddes 1915: VI)

Toto jsou popisované praktiky, které tak markantně postrádalo socialistické plánování, nejen v nakládání s krajinou, ale také měst, ve své snaze mimo jiné o „odstranění dědictví živelného kapitalismu viditelné v městských strukturách, včetně odstranění nevyhovujícího bydlení dělníků v koloniích“ ve formě neudržování a asanací původní výstavby, která byla vnímána jako „nemoderní a odkazující k historickým obdobím, které měly být překonány“ (Ferenčuhová 2013: 195). Projevoval se tak vliv modernismu, jak jej popisuje Gehl: „vize města jako stroje rozděleného do částí podle funkcí, nevěnoval moc pozornost veřejnému prostoru jako místu setkávání obyvatel“ (Gehl 2012: 3). Socialistické plánování se nechtělo zbavit jen připomínek živelného kapitalismu, ale také paměti historie v daných místech, ve které vidělo nebezpečí. V paměti, jak ji charakterizuje Nora: „život, který vždy nesou skupiny živých, a právě proto je v nestálém vývoji, otevřena dialektice vzpomínky a zapomnění, nevědomá ohledně svých postupných deformací, vydána každému užití a zneužití, schopna dlouhých období skrytosti a náhlých znovuoživení.“ (Nora 1998: 9)

A ani současná společnost nevěnuje paměti dostatečnou pozornost. Přitom paměť lze využívat jako „model k chápání nových situací“, pokud se jedná o události, kterým jsme připsali společné rysy. (Todorov 1998: 93, 102) V opačném případě „je nemožné tvrdit, že minulost by nám měla skýtat ponaučení a že je naprosto nesrovnatelná se současností: to, co je jedinečné, nás pro budoucnost nenaučí vůbec ničemu. Je-li daná událost ojedinělá, můžeme ji uchovat v paměti a jednat s ohledem na tuto vzpomínku, ale nemůžeme ji užít jako klíče při nějaké jiné příležitosti“ (Todorov 1998: 105).

Totalitní režimy 20. století se vyznačovaly ničením památek a dokumentů, neboť se bály paměti. (Todorov 1998: 91)

Zájem o způsob nakládání s historií se ale netýká pouze totalitních režimů. S tzv. „správou minulost“, jak ji popisuje Terray, se potýkají všechny etapy vývoje určitého místa. Jednotlivé etapy mohou zachovávat nebo ničit. Pro Terrayeho „správa minulosti“ znamená zpochybnit její nezávislost, svěřit ji pod dohled přítomnosti: nebylo by rozumnější ji „nechat žít“ (Terray 1998: 132)? Něco, co se zachovalo, zůstalo, sice totiž nemusí být krásné, „ale slouží to jako dokument toho, co bylo“ (Terray 1998: 132).

Takovým příkladem mohou být v podmínkách České republiky „paneláky“. Dle Novotné se jedná o symboly komunismu (Novotná 2010), které by se možná jednou mohly stát Norovými „místy paměti“, pokud bude ale ve společnosti „vůle k paměti“ (Nora 1998: 24 - 30).

Místem rozumíme jakýkoli prostor, kterému dává význam dané mocenské uspořádání, a způsob, jakým je nahlížen a rozuměn svět. (Creswell 2004) Takové místo není nikdy stabilní, projevují se totiž na něm vnější politické a ekonomické dění, které tyto prostory uvnitř města během času nevyhnutelně mění. (Harvey 1996)

Při plánování krajiny a měst bychom tedy neměli zapomínat ani na paměť historie. Dle Cílka totiž například „paměť krajiny úzce souvisí s jejím udržitelným životem“ a tedy spolu s ekologickou stabilitou krajiny, potřebujeme udržet i její paměťovou strukturu. (Cílek 2000: 70 – 73) Či podobně dle Vorla: „Paměť krajiny nám připomíná historické a kulturní souvislosti, zasazuje krajinu do širšího kontextu.“ (Vorel 2000: 129)

Paměť může pomoci pochopit historii a pomoci s plánováním do budoucnosti. V plánování krajiny a měst je tedy dle Říhy za potřebí „hluboké znalosti v oboru územního plánování, přírodovědných a společenských disciplínách, pokora, respekt k přírodním zákonitostem, zkušenostem a znalostem lidí z řešeného území“ (Říha 2000: 108). Jedná se tedy o celostní pohled, jak by to nazval Vorel. (Vorel 2000: 129)

1. Použité metody

Pro zpracování práce byl zvolen hermeneutický přístup ve formě kvalitativního historického výzkumu. Kvalitativní výzkum je charakterizován jako „nenumерické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím (...), vytváření nových hypotéz, nového porozumění, vytváření teorie.“ (Disman 2000: 285 - 286) Forma historické metody bylo zvolena pro svůj nekonečný dialog mezi přítomností a minulostí. (Gall a kol. 2007: 7)

Jelikož „metodologie výzkumu není vytvářena předem, ale v průběhu sběru dat“ (Disman 2000: 301), některé otázky i v této práci byly tvořeny během zpracovávání práce a následně zase ony vedly k dalšímu zkoumání.

Analýza kvalitativních (nebo i kvantitativních, či kombinace obou dohromady) historických dat zahrnuje výklad a syntézu. (Taylor 2005: 6) Nashromážděné údaje jsou transformovány do myšlenek, které hledají pravděpodobné pravdy pro druhy příčinných souvislostí, vyskytujících se v řetězci událostí. Samotná analýza a její výsledky se mohou prolínat. (Belk 2006: 67) Práce také využila koncept „Environmentálních dějin“. Jedná se o relativně novou kategorii historiografie, která studuje lidskou interakci s přirozeným světem kolem sebe průběhu času. (Roudgarmi 2011) Environmentální dějiny lze také charakterizovat jako „obor, který se zabývá zkoumáním vývoje přírody v historickém období, vzájemnými vztahy přírody a společnosti v dějinách a jejich důsledky pro vývoj obou sfér i odrazem vývoje těchto vztahů v myšlení lidí, kultuře, ideologii a politice.“ (Kolektiv autorů 1996) V práci byly použity nejběžnější techniky sběru informací v kvalitativním výzkumu, které uvádí Disman. Jejich výčet níže ukazuje, jak byly pro účel této práce pochopeny a využity.

- přímé pozorování – zaměřené a naplánované vnímání určitých jevů v obci, výzkumník se snažil o úplné pozorování, nicméně přeci jen mírně zainteresovaný v dějišti skrze své rodinné vazby
- sebereflexe výzkumníka – zpětná vazba výzkumníka, jak prožíval svůj čas trávený v obci při pozorování
- konzultace s informátory – snaha výzkumníka doplnit si informace o obci a životě v něm rozhovory s pověřenými osobami
- studium dokumentů - „za dokument se považuje jakýkoli hmotný záznam lidské činnosti, který nevznikl za účelem našeho výzkumu“ (Disman 2000: 166). Jednalo se tak o studium primárních a sekundárních tištěných psaných zdrojů, plánů a fotografií.

Historická metoda výzkumu nemůže přesně dokázat, že nějaký jev v minulosti způsobil jev další, nicméně mohou ale ukázat nějaké předpoklady, které podtrhují souvislost daných ukazatelů ve sledu historických událostí. (Gall a kol. 2007: 22)

2. Výzkumné otázky

Práce podává širší informace o obci jako celku a zaměřuje na zkoumání nakládání s prostorem a místy v rámci obce v minulosti, přítomnosti a možnostmi jejich využívání do budoucnosti. Výběr období 20. a 21. století je čistě praktický. V dané době se událo nejvíce změn, tedy pro potřeby práce je toto časové vymezení dostačující. Prostorem obce a bezprostředním okolím obce se myslí pouze katastr obce Velké Opatovice.

Jak obec nakládala a nakládá s prostorem a místy v rámci obce a jejího bezprostředního okolí v průběhu 20. a 21. století?

- Jaké tendence (přetvářející, ničivé, rozvojové, zachovávající) při nakládání byly a jsou převládající?
- Jaké byly a jsou problémy s nakládáním s prostorem/místy v obci a okolí?
- Proč tyto problémy nastaly?
- Jak je možné tyto problémy řešit a jak by obec mohla nadále postupovat s nakládáním se svým prostorem a místy?

Jaká jsou pro obec důležitá/významná/podstatná místa a jak se tato místa ve 20. a 21. století vyvíjela?

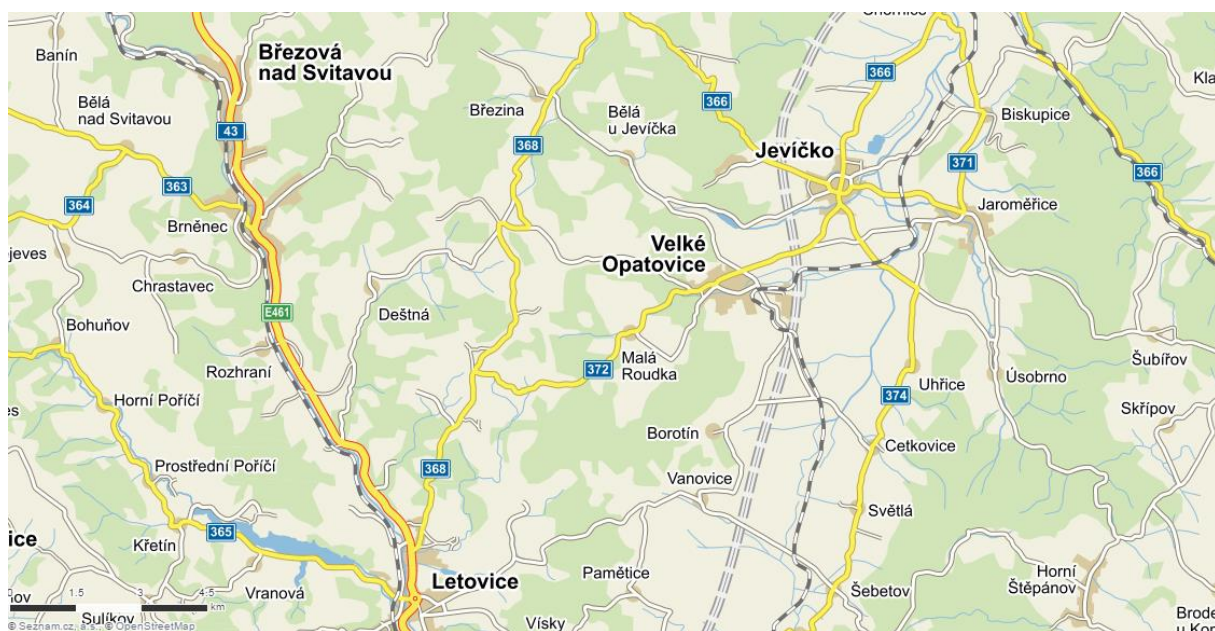
- Jak se měnilo umístění daných míst?
- Jak se měnilo využívání těchto míst?
- Jaké je jejich možné využití?
- Jak na tato místa působily změny v rozvoji obce?

3. Obecné představení obce Velké Opatovice

Obec Velké Opatovice (původně jen Opatovice) se se svými 3 745 obyvateli rozkládá na předělu západního okraje severní části Boskovické brázdy a strmě vystupující Svitavské pahorkatiny, v nížině zvané Malá Haná mezi kopci Hradisko a Strážnice v nadmořské výšce zhruba 376 m n. m.

Významnými městy v okolí je 3 km na severovýchod vzdálené historické město Jevíčko, stejným směrem dále Jaroměřice se známým poutním kostelem na vrchu Kalvárie a 13 km jižně vzdálené Boskovice. *(Kuča 2011: 183)* Za další zajímavosti v okolí můžeme považovat hrady Bouzov, Svojanov a zámky Boskovice, Rájec, Kunštát a Lysice. Z přírodních zajímavostí potom Javoříčské jeskyně, Chráněná krajinná oblast Macocha a obecně bohaté okolní lesy. *(Janečka 2013)*

Mapa č. 1: Velké Opatovice a okolí

(Zdroj: mapy.cz)

Krajina Malé Hané se od třetihor do dnešní podoby utvářela postupně. „Je částí dlouhého geologického prolomu, který začíná na Žambersku a pokračuje přes Lanškroun, Moravskou Třebovou, Boskovice, Černou Horu až k Moravskému Krumlovu.“ *(Budín 2002: 10)*

Archeologické nálezy svědčí o obydlenosti kraje již v době bronzové. První ověřená písemná zmínka o obci pochází z roku 1308, kdy na nedalekém hradu Cimburku podepsalo i pět rytířů pocházejících z Opatovic. (*Budínová a kol. 2008*)

Opatovice ve své historii těžili z úrodnosti kraje a své polohy na významné tranzitní stezky z Olomouce přes Jevíčko do Litomyšle a Prahy, nebo opačně na Svitávku a Brna.

Dříve existovaly dvě části obce – Horní a Dolní. Ke sloučení došlo v roce 1848. Horní část obce měla za centrum kostel, u kterého se nálevkovitě rozšiřuje nejstarší ulice Horensko. Dolní části dominovala dlouhá řada usedlostí, tvořící jakousi „náves“, která nicméně nebyla uzavřena, pouze rozšířena ve východní části.

Název obce pochází od slovního spojení ves „lidí opatovských“, neboť ves Opatovice byla založena opatem kláštera, pravděpodobně z kláštera Hradisko u Olomouce. Přeměny jména na Velké Opatovice se po žádosti obec dočkala v roce 1888, neboť na Moravě jsou ještě další tři Opatovice a často se tak stávalo, že se v letech 1870 – 1890 často zabíhala dopisní korespondence. (*Maršálková 1950: 27*) V německém jazyce zněl název obce v roce 1940 nepřekvapivě *Gross-Opatowitz* (= Velké Opatovice). (*Kuča 2011: 183*)

Výše zmíněný rok 1848 byl pro obec přelomový. Skrze zrušení roboty nastal pro obec dříve zemědělskou a řemeslnou rozvoj hospodářský a spolkový. „Vznikla řada spolků, začal rozvoj průmyslu, zdravotnictví, školství, byla postavena železnice, pošta. Změny nastaly i ve vedení obce. Od roku 1848 stojí v čele obce starosta s obecní radou.“ (*Budínová a kol. 2008: 9*)

V 19. století byl růst obce z pohledu počtu obyvatel a počtu domů mírný, ale setrvalý. Nové domy přibývaly docela živelně podél cest na okraji centra obce. Městem se Velké Opatovice staly v roce 1969 po nárůstu obyvatelstva v obci na téměř 3 000 obyvatel. Tuto prudkou urbanizaci vsi v 50. – 70. letech vyvolalo rozšíření šamotové továrny. V obci se tak začaly stavět velké panelové obytné bloky a areály, navazující na potřeby na obyvatelstva. (*Kuča 2011: 187*)

Hlavními dominantami obce jsou mimo jiné barokní zámek z roku 1757, kostel sv. Jiří z roku 1791, budova Moravského kartografického centra s názvem „Fossilis“ dokončená v roce 2007 a továrna na výrobu a dodávku žáruvzdorných výrobků a surovin sahající svým založením do konce 19. století.

Kraj, ve kterém se obec rozprostírá je známý dostatkem kvalitní půdy, lesů a hlavně pitné vody. Nejčastěji se jedná o ornou půdu (asi 1 391 ha), zemědělskou půdu (1 693 ha), lesní půdu (632 ha), trvalé travní porosty (238 ha), v menší rozloze pak zastavěnou plochu (49 ha) zahrady (58 ha), ovocné sady a vodní plochy. Průměrná nadmořská výška kolem 400 m n. m. a průměrná teplota + 7,7 stupňů Celsia se srážkami průměrně 660 mm za rok, přičemž prší průměrně 122 dní v roce, umožňuje na polích pěstování obilovin, převážně pšenice a ječmene, cukrové řepy, kukuřice, řepky olejné a brambor. (*Janečka 2013*)

O okrese Blansko, do kterého Velké Opatovice spadají, se mluví jako o jednom s ekologicky nejčistších okresů v republice. Nepochybně k tomu přispívají rozsáhlé lesní porosty, plynofikace okresu a útlum průmyslové výroby. Město podporuje také energeticky úsporná opatření, jako jsou například solární panely na střechách budov a zateplení budov. Velké Opatovice také disponují mechanicko-biologickou ČOV, která je dnes v souladu se stanovenými požadavky.

V historii se v kraji mluvilo „okrajovou hanáčtinou, která se vyznačovala především dlouhým „ó“ nebo „í“ a širokým krátkým „e“ místo spisovných i, y. (buchty – *bochte*, vykládat – *vekládat*, bouda – *bóda*)“. (*Budín 2002: 10*)

Zajímavými osobnostmi, které jsou spojeny s Velkými Opatovicemi, je například Karel Otáhal, akademický sochař, který žil a tvořil v Opatovicích od roku 1943 až do své smrti v roce 1972. Otáhal své dílo zaměřil na významné osobnosti nejen českého kulturního života. V průběhu 50. a 60. let žil a tvořil ve Velkých Opatovicích Jiří Hadlač, akademický malíř a grafik, který vynikal v různých druzích grafické tvorby, později se stal docentem pro obor kresby a grafiky na bývalé brněnské UJEP. Hadlačova díla s opatovickou tematikou lze nalézt v mnoha opatovických domácnostech či na městském úřadě.

Rodákem obce je například Emil Dokoupil, který se již od roku 1905 věnoval pěstování jiřinek. Napřed začal se pěstěním zahraničních odrůd, později šlechtit svoje vlastní jiřinky, se kterými sbíral se svými rostlinkami úspěchy i v zahraničí. Účastnil se první výstavy jiřinek na území českých zemí v České Skalici a stál také za založením Národní jiřinkářské společnosti v roce 1926. Z Národní jiřinkářské společnosti se v roce 1962 stala organizace DAGLA, sdružující milovníky a pěstitele jiřinek, mečíků a jiných hlíznatých a cibulovitých rostlin, a ve své činnosti pokračuje dodnes. (*Anonymus 2012*)

Často Velké Opatovice navštěvoval i Jiří Mahen a minimálně třikrát obec navštívil Petr Bezruč, neboť byl známým výše zmíněného Karla Otáhala.

Velké Opatovice v literatuře

Obec Velké Opatovice disponuje sepsanými dějinnými událostmi díky publikacím Zdeňka Budína *Vyprávění o Velkých Opatovicích* z roku 2002 a Františka Kouřila *Dějiny Velkých Opatovic* z roku 1969. Je možné také nahlédnout do *Pamětní knihy* a *Archivní práce* Gabriely Maršálkové. Obecné informace o Velkých Opatovicích lze najít také v rozsáhlé publikaci od Karla Kuči *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* a ve shrnutí *Velkoopatovicko – regionální vlastivědná učebnice* od Aloise Bartoška a Roberta Jordána spolu s publikací k výročí existence obce *700 let historie Velkých Opatovic* od kolektivu autorů. Další práce sepsané o Opatovicích jsou více zaměřené na nějaké téma, jako je tomu v práci *Moravské kartografické centrum ve Velkých Opatovicích* z roku 2012 od Jany Polákové, *Vliv průmyslové činnosti na rozvoj města Velké Opatovice* od Bronislava Valachoviče z roku 2016 a *Druhá světová válka ve Velkoopatovickém regionu* od Martiny Ševčíkové z roku 2012. Zmínku o Velkých Opatovicích mimojiné najdeme i v práci *Historie nedokončené dálnice Vratislav – Brno – Vídeň* sepsané Robertem Jirůškem v roce 2013.

4. Vývoj Velkých Opatovic ve 20. a 21. století

4. 1. Uvedení do problematiky dělení popisu vývoje v obci

Na základě *Educational research* od M. D. Gall a kol., je práce uspořádána chronologicky po etapách vývoje, které vykryštovaly během výzkumu a tyto časové kapitoly obsahují tematické podkapitoly, které předkládají historické události ve světle uvedených pohledů.

Dělení na dané časové celky bylo rozhodnuto dle dění v českých zemích, zejména vlivem válečných událostí a politických převratů. A také čistě prakticky, aby dané celky zahrnovaly podobné množství informací. Jednotlivá období tak sledují vývoj v obci, který je ovlivněn vlivem událostmi jak na státní, tak na celosvětové úrovni.

Následný popis událostí v jednotlivých časových úsecích ve třech daných pohledech se snaží o přehlednější pohled na dění v obci, které jistým způsobem souvisí s danou problematikou historického zkoumání.

Kulturně historický pohled se snaží přiblížit vývoj v obci zaměřením se na vývoj významných míst a služeb v obci, obrazně by se dalo říct historie života v zámku a v podzámčí. Přesněji vývoj zámku, šamotové továrny, kostela, pošty, vzdělávacích zařízení, místní spolkové a kulturní činnosti.

Pohled urbánně historický čerpá informace o vývoji obce jednak ze zpráv o počtu obyvatelstva a výstavbě v obci a také z plánů změn podoby obce. Pohled zachycuje i vývoj železniční či automobilové dopravy, které s podobou obce úzce souvisí.

Informace uvedené v environmentálně historickém pohledu přináší pohled na historické dění v obci optikou konceptu environmentálních dějin. Snaží se propojit dění v obci s informacemi o klimatu, počasí a přírodním dění. Přinést informace o zemědělství a jeho vlivu na okolní krajinu, a také o přírodou spojených spolecích, zdraví obyvatelstva a nakládání se zelení v obci. (*Srovnání s Hejkrlik 2006*)

4. 2. 0. etapa – vývoj před rokem 1900

První časový úsek do začátku 20. století ukazuje období zemědělského způsobu života lidí na venkově, ve kterém ale dochází k rozvoji železniční sítě a tím k otevření nových možností v dopravě osob i věcí. Obsahuje však dvě historické události, které měly významný dopad na dění ve Velkých Opatovicích. Je jimi zrušení roboty v roce 1848 a první scelování pozemků v 80. letech 19. století.

Kulturně historický pohled

Významnými centry dění v obci byli od svého vzniku zámek se svoji zahradou a kostel s farou. Barokní zámek byl pod vedením stavitele Karla Otto Salma dostavěn v roce 1757 a od roku 1797 se jeho majitelem stal rod Herbersteinů, který panství jako poslední šlechtický rod vlastnil do roku 1924. (*Budínová a kol. 2008: 11*) Herbersteinové byli „hraběcí rod pocházející ze stejnojmenného hradu v rakouském Štýrsku.“ (*Budín 2002: 55*) Posledním vlastníkem panství z jejich linie se tak stal Jan Jindřich Herberstein (1874-1941) se svoji manželkou Julií z maďarského rodu Apponyi. (*Budín 2002: 52*)

První písemná zmínka o kostele sv. Jiří pochází již z roku 1392. V roce 1790 byl starý kostel zbořen a vystavěn nový v barokním slohu. V jeho okolí se až do roku 1838 nacházel první hřbitov. Fara patřící ke kostelu byla postavena v roce 1753, po požáru v roce 1840 opravena a přestavěna. (*Budínová a kol. 2008: 12*)

Vedle zámku s kostelem obec před začátkem 20. století disponovala také poštou, školou, pivovarem, doktorem a hasičským sborem.

Poštu byla zřízena v roce 1870 v domě č. 11. (*Budínová a kol. 2008*) První zmínka o škole ve Velkých Opatovicích pochází již z let 1617 – 1618. V roce 1865 byla otevřena škola v domě č. 12 vedle fary u kostela sv. Jiří. (*Budínová a kol. 2008*) V roce 1896 byla škola rozšířena na více tříd, učilo se tedy i v č. 110. (*Maršálková 1950*)

Velké Opatovice disponovaly i vlastním pivovarem a palírnou. Ze záznamů vychází, že pivo se zde vařilo mezi lety 1562 až 1897. Později se již pouze sladovalo. (*Budín 2002: 39*) Naproti pivovaru se nacházela panská palírna, která fungovala od roku 1693. První lékař v Opatovicích ordinoval v domě č. 67 od roku 1899. (*Budínová a kol. 2008*)

Hasičský sbor vznikl v roce 1873 a brzy po svém založení se obci vyplatil, když v roce 1899 hořelo 5 domů v okolí kostela a nebýt zásahu právě hasičů Velkých Opatovic, požáru by podlehl i budova kostela. (*Budín 2002: 149*)

Urbanisticky historický pohled

Z Dějin Velkých Opatovic vyplývá, že v roce 1771 měla obec 815 obyvatel a 106 domovních čísel. (*Kouřil 1991*) Na přelomu 19. a 20. století se obec rozrostla na 232 domovních čísel. (*Maršálková 1950: 27*)

Jak již bylo zmíněno v úvodu, dříve existovaly obce dvě, které se v roce 1848 sloučily. Každá část ale měla jinou podobu. Horní část obce měla za centrum kostel, u kterého se nálevkovitě rozšiřuje nejstarší ulice Horensko a nachází se tam i vjezd do zámeckého areálu. „Usedlosti mají formu typickou pro nížinné vsi v Boskovické brázdě i jinde v dolnomoravských nížinách.“ (*Kuča 2011: 186*) Situace v dolní části obce v údolí Jevíčky, v ulicích Nádražní a Sokolská, je odlišná. „Je to vlastně široká dvouřadá koncentrovaná lánová ves (...), jejíž osu tvoří říčka. Tvar „návsi“ je nepravidelný, v zásadě větvenovitý, ale s rozšířeným ukončením na východě. Podstatná je odlišná forma usedlostí. Převažují zde čtyřstranné uzavřené usedlosti, jak je známe z českých i německých vesnic na Litomyšlsku i v oblasti Svitavska a Moravskotřebovska.“ (*Kuča 2011: 186*)

V roce 1889 byly Velké Opatovice připojeny na železniční síť odbočnou od hlavní tratě do Chornice přes Velké Opatovice, která měla „spojit Prostějov s Čechami a přepravovat hlavně zemědělské produkty z Hané do Čech.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 84*). Mimo zemědělské produkty začala dráha převážet i ohnivzdorné hlíny z dolů v okolí. Tyto dvě události vedly k tomu, že mezi lety 1892-93 probíhala výstavba továrny na výrobu a dodávku žáruvzdorných výrobků a surovin firmou Gesner a Pohl z Mohelnice přímo u nádraží na jihovýchodě obce. Výstavba takové továrny velmi pozměnila vzhled této části obce, ale ovlivnila vývoj celé obce. (*Budínová a kol. 2008: 34*)

„Velko-opatovická šamotka patří od roku 1895 k našemu kraji a celému malo-hanáckému regionu. Vytvořila ze zemědělské oblasti střední části boskovické brázdý neodlučitelnou průmyslovou zónu a tím způsobila i neobvyklou migraci obyvatel, kteří sem docházeli a dodnes docházejí za prací a obživou. Ze zemědělského kraje se stal kraj průmyslový.“ (*Budín 2002: 140*)

Postupně tak železnice kromě přepravy hlíny a zemědělských plodin spolu s dřevem, začala poskytovat i službu v osobní dopravě: „jízdné na vlak bylo podstatně levnější než na

dostavníky, a proto využívali tohoto spojení převážně dělníci pro jízdu do práce a školní mládež do škol“ (*Bartošek a Jordán 1999: 84*).

V roce 1838 byl zrušen první hřbitov, který se nacházel v okolí kostela a byl zřízen v pořadí druhý hřbitov, dnešní „starý hřbitov“ u silnice na Jevíčko. (*Budínová a kol. 2008:12*) V roce 1890 si na něm Herbesteinové vystavěli svoji rodovou hrobku, hřbitov byl rozšířen, oplocena a opatřen velkým kamenným křížem. (*Budín 2002: 65*)

Environmentálně historický pohled

Na Malé Hané v dřívějších dobách tradičně převládala práce v zemědělství či v lese, případně drobná řemeslná činnost a práce v domácnosti. Lesy se v této oblasti dříve využívaly pro sběr lesního medu a včelího vosku. Až v 17. století začal převládat lov zvěře a odborný chov včel se na Malé Hané začal silněji rozvíjet až v 19. století. (*Budín 2002: 41*) Díky mírnému klimatu se v regionu tradičně pěstovaly ovocné stromy v sadech, v zahradách a volně v krajině.

Dle vodopisného obrazu kraje je patrné, že opatovická oblast byla bohatá na vodu. „S tím souvisely rybníky, pily a mlýny. Z toho důvodu se celá střední část Malé Hané (...) sjížděla k opatovickým mlýnům s obilím na mletí.“ (*Budín 2002: 87*) Například opatovický návesní mlýn stával naproti Dolenské tvrzi v dolní části obce již roku 1379. Postupem času ale tyto stavby přestaly plnit svoji funkci, stavebně značně utrpěly a musely být bourány nebo přestavovány pro jiné využití. (*Budín 2002: 87 - 88*)

Spolu se zámkem vznikla v roce 1757 také zámecká zahrada, která představovala upravenou zelenou plochu v rámci obce, ačkoli pouze pro využívání hraběcí rodině. „Od začátku byla plánovitě osazena solitérními jedinci i skupinami stromů, květinovými záhony a kamennými sochami. Není zapomenuto ani na přilehlý les, který byl postupně systematicky měněn na udržovanou oboru. (*Budín 2002: 95*) Příjezdová cesta do zámku byla lemována lipovou alejí.

Obecně lze tedy říct, že zemědělství bylo v tomto kraji velmi rozvinuté, samotné Velké Opatovice bývaly dříve čistě zemědělskou obcí. Zrušení roboty v roce 1848 tak bylo místními přivítáno s radostí, nicméně paradoxně je zastihlo trochu nepřipravené na tuto novou skutečnost. Rolníci neměli peníze na vykoupení podílů, zadlužovali se a někdy museli

rozprodávat grunty. Mezi lety 1893 – 1895 se zemědělci ve Velkých Opatovicích stali jedněmi z prvních na Moravě, kteří začali se scelováním pozemků. „V roce 1893 to začalo slavnostně bohoslužbami v kostele a promluvou faráře o významu díla“ a po dohadování skončilo vysazením hraničních sád po žních v roce 1895. (Kouřil 1991: 118) První rok po scelování byl velmi mokrý a úroda malá. V roce 1897 vzniklo vodní družstvo, které v roce 1897 provedlo melioraci asi 50 ha pozemků.

„Mnozí rolníci zklamáni scelováním neměli důvěru k této další novotě, a přestože byla prováděna za státní subvenci, nepřistoupili na ni. Když později viděli, že na odvodněných pozemcích, je lepší úroda než na jejich neodvodněných, začali odvodňovat na vlastní náklady. I v této akci byly Opatovice jednou z prvních obcí na Moravě.“ (Kouřil 1991: 118 – 119)

Shrnutí etapy

Z uvedeného popisu vývoje obce lze vybrat několik událostí, které velmi ovlivnily, jakým směrem se obec v pozdějších letech ubírala, a kde můžeme dnes hledat počátky problémů či skutečností, se kterými se ve své existenci obec setkává dodnes.

To, že se Velké Opatovice skládají původně ze dvou samostatných částí, které se velmi lišily jedna od druhé svým prostorovým uspořádáním, bude mít později velký vliv na to, kde a v jaké podobě se bude nacházet pomyslné centrum obce.

Provedené změny v dopravě měly vliv na každodenní život obyvatelstva v možnostech jejich mobility. Vystavění vlakového nádraží na samém okraji obce bude mít později vliv na to, kde bude vystavěn největší průmyslový podnik v obci a okolí a jak budou občané Opatovic v následujících letech přistupovat k osobní železniční dopravě, až nastane možnost využívání autobusové dopravy.

Úrodnost kraje poskytuje lidem obživu v zemědělství. Avšak již v těchto dobách lidé svými zásahy do krajiny v podobě meliorací pozemků a jejich scelování začali ovlivňovat její fungování. Scelování pozemků bylo na území Čech a Moravy výsledkem scelovacího řízení, jehož první etapa proběhla mezi lety 1883 až 1939.

„Patent císaře Josefa II. z roku 1791 znemožňoval rozdělování rustikálního (selského, tedy nesvobodného) majetku, proto v podstatě neexistovala možnost rozdělení souvislé majetkové držby na několik částí. Rok 1848 zlikvidoval poslední feudální omezení rolníků. Zrušení roboty, vykoupení půdy do vlastnictví a možnost dělitelného dědictví – to vše vyvolalo velké změny, jejichž důsledkem bylo zrušení patentu z r. 1791. Začalo docházet k dělení jednotlivých pozemků na části předávané jednotlivým právním nástupcům. Dělení zpravidla probíhalo tak, aby každý z nových držitelů disponoval jak kvalitnější, tak i méně hodnotnou částí. Ve svažitém terénu byly výsledkem řemenovité parcely orientované svým delším rozměrem ve směru spádnice. Toto

uspořádání znamenalo nejen omezení přístupu na pozemky a nemožnost používání některé agrární technologie, ale i snížení produkčních schopností půdy vyplavováním živin a vodní erozí kulturní vrstvy půdy.“ (Bumba 2007: 94)

Začala tedy snaha o nápravu následků tohoto drobení půdy v podobě zákonů z roku 1883. Na základě těchto zákonů některé pozemky různých majitelů sloučily do jednoho bloku a následně opět spravedlivě a racionálně rozdělily. Celá akce přerozdělení pozemků tak působila logicky a naprosto rozdílně od scelovacích praktik provedených později v 50. letech.

A nakonec nebyla to jen úrodnost kraje, ale i štedrost přírody místního regionu, která v podobě existence žáruvzdorných hlín umožní v pozdějších letech obyvatelům Opatovic využití jiného způsobu obživy než je zemědělství. Nicméně celá skutečnost s výstavbou továrny na zpracování těchto hlín trvale změní podobu obce a jejího okolí ze zemědělského regionu v průmyslový a způsobí rozvoj obce, který nemá na Malé Hané obdoby.

Obrázek č. 1:
Pohled na obec asi v roce
1840 (Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 2:
Pohled na obec asi v 1895 –
v popředí je vidět pivovar
ve své původní podobě
(Památník Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 3:
Příjezd prvního vlaku na
nádraží v roce 1889
(Památník Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 4:
První společné žně
ve Velkých
Opatovicích
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 5:
Horní kamenná tvrz
z roku 1406, kreslil
Stanislav Šmeral
(Památník Města
Velké Opatovice)

Mapa č. 2:
Velké Opatovice
v době prvního
vojenského
mapování
(geoportal.gov.cz)

4. 3. 1. etapa – vývoj mezi roky 1900 a 1935

Období mezi lety 1900 až 1935 znamená lehký rozvoj průmyslu, nicméně zase pozdrženého ekonomickou krizí 30. let. Boje první světové války znamenají potom pro české země nové samostatné zřízení v podobě Československé republiky. Dochází k rozvoji aktivity jejich občanů a také k omezení moci šlechty na jejím území.

Kulturně historický pohled

Začátkem 20. století došlo k vývoji zámeckého panství a jeho okolních zahrad a parku z popudu hraběnky Julie Herbersteinové. Byly provedeny umělecké úpravy v interiéru zámku a mezi lety 1912 – 1918 byla přistavěna nová budova pro chov psů a při vjezdu do zámeckého areálu vrátnice s číslem popisným 244. (*Budínová a kol. 2008: 11*) „Staré fotografie ukazují, že v parku bývaly rozsáhlé koberce květinových záhonů. Terasa na západní straně zámku byla ohraničena truhlíky z umělého kamene, jež byly přes letní sezónu bohatě vysázeny různými květinami.“ (*Budín 2002: 96*)

Během První světové války sloužily prostory zámku jako lazaret pro válečné rekonvalescenty. (*Budín 2002: 163*)

Provedené úpravy zámku a parku v tomto období celé místo povznesly a toto období se dá pravděpodobně považovat za vrchol celé existence zámeckého komplexu. Nicméně na druhou stranu lze říct, že: „Hraběnka žila svůj život nad poměry. Na tento život výnos panství nestačil. Zahájený chov koní, cesty do Anglie na dostihy, start s běloušem na Velké pardubické a další radovánky odčerpávaly značné finanční prostředky. Rovněž chov loveckých psů (...).“ (*Budín 2002: 52*) Panství tak upadlo do hlubokých dluhů a již se nenašel nikdo, kdo by mu chtěl nějaké peníze půjčit. Nakonec je v roce 1924 přistoupeno k vyrovnávacímu řízení a pozemkové reformě a nakonec k prodeji zámku. Zámek vykoupila opatovická záložna, od které ji posléze koupilo Svobodné učení selské (SUS). Učení vzniklo v roce 1921 v Praze a u Bratislavy jako osvětové zařízení agrární strany (*Kouřil 1991: 84*) a zřídilo v zámku svoji vyšší školu lidovou, která vyučovala předměty z oblasti zemědělství na vysoké úrovni. Nicméně i SUS zakrátko zjistilo, že „není schopno prostory zámku plně využít a že náklady na provoz a údržbu překračují předpokládané rozpočty“. V roce 1935 je tak zámek od Svobodného učení selského odkoupen obcí. (*Budín 2002: 54*) Zámecké prostory a zahrada se otevřely veřejnosti k využívání, například v levé části při vstupu do parku vzniklo

umělé koupaliště s přítokem vody, které sloužilo jako ohřev vody pro rybník, který se na toku nacházel dál. (*Budín 2002: 97*)

Vedle dění v zámku a jeho okolí došlo také k rozvoji šamotové továrny. V roce 1913 továrnu na výrobu a dodávku žáruvzdorných výrobků a surovin, tzv. šamotku, koupila česká firma Západočeské továrny kaolinové a šamotové a. s. se sídlem v Praze. (*Budínová a kol. 2008*)

Doba hospodářské krize, mezi lety 1932 - 1933, zasáhla negativně i ji. Stav zaměstnanců se snížil a nepracovali ani na plný úvazek. (*Budín 2002: 144*) Po odeznění krize byli dělníci nabráni zpět. (*Anonymus 1949: 53*)

Poštovní úřad se v roce 1905 přestěhoval z č. 11 do čísla 27, za první světové války do č. 67 a v roce 1923 ještě do č. 78. (*Budínová a kol. 2008*)

Velkoopatovická škola byla znovu rozšířena o další třídy v roce 1907, což si vyžádalo jejich umístění na č. 27. (*Budínová a kol. 2008*) V roce 1920 byla zřízena po povolení Zemskou školní radou v Brně měšťanská škola, která byla umístěna právě na č. 27. (*Maršálková 1950*). Zároveň se až do roku 1935 stále učilo na č. 12 vedle fary. Na faře bylo také možné půjčit si knihy v knihovně nebo ve dvou skříních ve škole. Pravděpodobně tak do první světové války. Ve 20. letech byla zřízena obecní knihovna Národní jednoty a umístěna v č. 110. (*Kouřil 1991: 84*)

Rok po rozšíření školy, v roce 1908, byla zřízena také první mateřská škola v domě u Dosedlů v čísle popisném 4, která ale byla koncem roku 1918 zase zrušena. (*Budínová a kol. 2008*) Mezi lety 1906 – 1930 ordinoval místní lékař v domě č. 8. (*Maršálková 1950*) Po roce 1928 byla zřízena nemocnice v sále tzv. Lidového domu v č. 198. Lékař ordinoval také ve vrátnici zámku a později v č. 128. (*Budínová a kol. 2008*)

V roce 1910 vznikl ve Velkých Opatovicích Sokol a o deset let později Čsl. Orel. (*Kouřil 1991: 102 - 103*) Díky aktivitě členů Sokola se v roce 1922 se Opatovice dočkaly udělení koncese k provozování kina. Hrávalo se v č. 66. (*Budín 2002: 154 - 158*)

Urbanisticky historický pohled

Tabulka č. 1: Vývoj počtu obyvatel a počtu domů ve Velkých Opatovicích (započteny i spádové obce)

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1900	2 379	385
1910	2 437	402
1921	2 498	403
1930	2 360	447

(Zdroj: ČSÚ)

V roce 1908 byla trasa místní železnice prodloužena až do Skalice nad Svitavou. (Budínová a kol. 2008) Bývalý místní pivovar se změnil v elektro-dílnu, když jeho část v roce 1921 koupil V. Vraspír od hraběte Herbesteina, a mimo dílny v nich vybudoval kanceláře a obytné prostory. Po roce 1926 přestala fungovat i palírna naproti budově pivovaru, která se změnila také v obytné prostory. Jediným pozůstatkem po pivovaru jsou dnes dochované skleněné lahve se znakem opatovického pivovaru uložené v městském muzeu. (Kouřil 1991: 132) Východní část pivovaru se v roce 1932 začala měnit z popudu členů Sokola v sokolovny. (Kouřil 1991: 97 - 99) Došlo tak ke změně jednoho nepoužívaného prostoru k možnosti využívání provozem novým. Budovy pivovaru, sladovny a palírny se změnily v dílny, kancelářské a obytné prostory.

V roce 1917 začaly do šamotky proudit první nákladní automobily pro dopravu žáruvzdorné hlíny. (Bartošek a Jordán 1999: 187) Zvyšovala se tak potřeba zkvalitnit pozemní komunikace obce. Mezi lety 1929 až 1931 proběhla úprava silnice přes ves a kolem kostela směrem do Zádvoří. Úsek přes ves byl vydlážděn žulovými kostkami a úseky ulici Zádvoří rozšířen a vybetonován. Pro postup této silnice byly mimo jiné skáceny staré lípy. (Anonymus 1949: 52)

Environmentálně historický pohled

Obec zasáhly v daném období různé bouře či požáry, které se podepsaly na fungování obce a utvářely její podobu. V roce 1905 například vyhořelo 5 domů na Opatovičkách a o dva roky později postihla obec obrovská bouře, která pobrala svojí velkou vodou cesty a pole s úrodou. (Budín 2002) V roce 1909 pak požár zničil domy č. 7, 8 a 9. (Maršálková 1950) A úder blesku v roce 1912 do budovy palírny naproti pivovaru, měl pravděpodobně na svědomí

přerušení provozu tohoto objektu a jeho pozdější přestavění na obytné jednotky. (*Kouřil 1991: 132*) V roce 1919 zachvátil požár také šamotovou továrnu, čímž ovlivnil její fungování a schopnost zaměstnávat pracovníky. Udává se, že před požárem pracovalo v šamotce 180 zaměstnanců, po požáru se jejich počet snížil na 133. (*Budín 2002: 144*) V roce 1924 pak ještě nastalo velké krupobití, kdy se místy objevovala až 20 cm vysoká vrstva ledu. Přívál zvedl hladinu potoka a ten vyplavil zámek a zámeckou zahradu. (*Maršálková 1950: 83*)

Pro zlepšení zdraví obyvatelstva v tomto období byly provedeny dvě akce. První z nich byla výstavba nového vodovodu v roce 1909, neboť nekvalita dříve používané vody pravděpodobně způsobovala různá onemocnění. Obecní zastupitelstvo Velkých Opatovic zakoupilo pro tyto účely obecní pramen u Skočovy Lhoty. Druhou akcí bylo zahájení elektrifikace obce a tím snahy o zlepšení jejího ovzduší v roce 1914 rozsvícením první elektrické žárovky na ulicích a v některých domech. (*Anonymus 1949: 32 - 33*) Ačkoli i přes nový vodovod v roce 1928 postihla Velké Opatovice tyfová epidemie.

Konec První světové války se slavil vysázením stromů. „Po bohoslužbách následovalo sázení lip svobody (...). Lípy dostaly jména významných politiků domácích i zahraničních, např. Wilsonova, Českých legií, Masarykova, Jiráskova apod. Do dnešních dnů se snad žádná už nezachovala.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 90*)

V roce 1924, po parcelaci opatovického velkostatku, založeno Pastevní družstvo. Parcelace velkostatku využili i další velko-opatovičtí zemědělci, kteří si doplnili svá hospodářství, aby se z nich uživil. Stali se tak samostatnými a hrdými na své postavení a poutala je láska k půdě. (*Kouřil 1991: 125 - 127*) V roce 1926 byla založena honební společnost. Do roku 1924 totiž byla honitba výsadním právem hraběte Jindřicha Herbersteina, který nicméně o toto právo přišel se ztrátou svého majetku v roce 1924 a právo honitby přešlo na lesního. Oproti spolkům Sokola a Orla tento spolek fungoval i za války. (*Kouřil 1991: 114 - 115*)

Shrnutí etapy

Po první světové válce vznikla nová Československá republika. Šlechta postupně ztrácela svůj vliv a naopak občané se probouzeli k činnosti. Pravděpodobně největší událostí tohoto období se stal prodej zámku a odchod Herbersteinů z Opatovic. Tímto aktem zámek a zahrada započali cestu k otevřenosti veřejnosti a možnosti tyto prostory využívat i pro jiné

účely než doposud. Ať už bylo novým majitelem Svobodné učení selské nebo obec, stěhovali se do dříve veřejnosti uzavřených prostor nejrozličnější vzdělávací, zájmové nebo správní sídla. I zámecká zahrada se otevřela obyvatelům Opatovic. Nicméně do vznešené podoby, kterou park měl za posledních vlastníků z řad šlechty, se již spolu se zámek nikdy nevrátila. Bývalé šlechtické pozemky se v rámci první pozemkové reformy dostaly do rukou soukromých hospodářů z řad obyvatel obce. A obyvatelé kupovali i podniky, které dříve patřily šlechtě, a buď v nich dále pokračovali v činnosti (zahradnictví), nebo je přeměňovali na něco jiného (pivovar). Docházelo tak k využívání prostor původně určených k nějaké činnosti k využití činnosti odlišné, dle aktuálních potřeb a možností obyvatel obce. Pokud byly například potřeba ubytovací jednotky, přestavovaly se z jiných staveb či aspoň na jejich místě. Do přeměn v obci aktivně promlouvali i členové Sokola a Orla, kteří se vrátili z války a obnovili činnost spolků.

Šamotové továrna svou existencí znamenala pro obec možnost zaměstnání, ale také například zvýšení provozu na místních silnicích, neboť se do továrny touto cestou dovážela vytěžená hlína z nedalekých dolů. Obec tedy své silnice začala vylepšovat, což znamenalo i rekonstrukci silnice vedoucí po návsi a v prostoru pod kostelem a již tehdy tak padlo rozhodnutí, že tyto prostory budou v budoucnosti patřit dopravě. Ani šamotka se však přes svůj růst po konci první světové války nevyhnula oslabení provozu v době Velké hospodářské krize.

Podstatnou roli ve vývoji obce v tomto období hrály i přírodní živly. Ty se na podobě a fungování mnoha míst v obci podepsaly například zničením požárem, úderem blesku nebo velkou bouří, která ničila okolní pole.

Krátce po začátku 20. století můžeme sledovat i rozvoj ve starosti o zdraví obyvatelstva. Nejprve výstavbou vodovodu z důvodů zvýšení kvality vody a zamezení případných onemocnění z konzumace té závadné. A později cestou k elektrifikaci obce a tím snahou o zlepšení ovzduší pro obyvatelstvo obce. Nicméně i tak byla obec zasažena tyfovou epidemií. Právě dosud četné tyfové epidemie v českých zemích daly podnět ke zkoumání příčiny na celostátní úrovni. Jednou z prvních aktivit nově vzniklého Státního zdravotního ústavu v Praze po roce 1930 bylo zjišťování původce tyfu ve vodě. (*Kožíšek a Pummann 2008*)

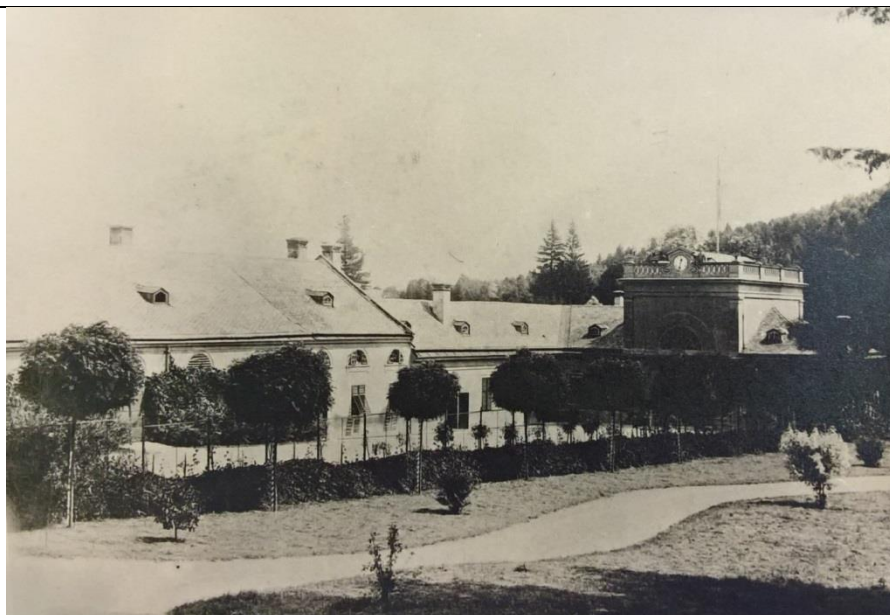
Obrázek č. 6:
Pohled na Velké
Opatovice od
severozápadu před
první světovou
válkou, vlevo
kostel sv. Jiří,
nahore uprostřed
šamotka, vpravo
pivovar (Památník
Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 7 a č.
8:
Původní podoba
zámeckého parku
s rybníkem a
splavu u západního
traktu zámku
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 9:
Květinové záhony
před budovami
zámku, 1913
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 10:
Západní křídlo zámku
v roce 1913
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 11:
Výstava dobytka na
nádvoří v zámku za
vlády Herbersteinů
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 12:
Jan a Marie
Herberstein na
nádvoří v zámku za
vlády Herbersteinů
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 13:
Odpolední posezení
na nádvoří v zámku
za vlády
Herbersteinů
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 14:
Koupaliště
v zámeckém parku
vybudované před
rokem 1935
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 15:
Staré budovy
šamotky v roce
1923 (Památník
Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 16:
Pohled na pivovar
upravený pro
Elektro-závod
Vraspír v roce 1928
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 17:
Rekonstrukce silnice
pod kostelem 1929 –
1931 (Památník
Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 18:
Pod kostelem z jihu,
potom
zrekonstruovaná
silnice, 1930
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 19:
Výstavba
sokolovny v části
bývalého
pivovaru
(Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 20:
Otevření
sokolovny v roce
1933 (Památník
Města Velké
Opatovice)

4. 4. 2. etapa – vývoj mezi roky 1936 a 1948

Doba mezi roky 1936 a 1948 se vyznačuje válečnými událostmi druhé světové války a nacistickou okupací Československé republiky, která byla v té době zmenšená pouze do Protektorátu Čech a Moravy. Po konci druhé světové války a odchodu Němců je dění ovlivněno pobýtem sovětských vojsk v českých zemích a celkově tlaku sovětského svazu na představitele republiky, který vrcholil přebráním moci komunistickou stranou pod dohledem Moskvy. Mezi další události, které úzce souvisí s děním v celé zemi i v obci patří mimo jiné velké sucho v roce 1947 a reforma v zemědělství konce 40. let.

Kulturně historický pohled

Od roku 1935 vlastní zámek obec, která v něm zřídila v obecnou i měšťanskou školu, byty a obecní úřad v zadní části zámku. (*Budínová a kol. 2008: 11*)

Za okupace v době druhé světové války byli v zámku ubytovaní Němci, kteří se podíleli například na stavbě „autostrády“, a kteří si zámek vybrali za místo, kde slavili své válečné úspěchy. Ve dne 26. května 1940 tak například v zámeckém sále pořádali slavnost „Blütenfest“ na oslavu vítězství ve Francii. Nuceně se této oslavy účastnili i místní obyvatelé. (*Bartošek a Jordán 1999: 92*) Pro své akce nicméně využívali prostory zámku i občané Velkých Opatovic, jak tomu nasvědčuje konání výstavy Spolku chovatelů malého zvířectva v roce 1941. Ke konci února 1945 „přitáhl do Velkých Opatovic koňský lazaret asi s 500 koňmi. Koňští invalidé byli rozmístěni po selských stodolách, na místech dnešního kina v zámku byl operační sál, mrchoviště pod Hradiskem.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 94*) Po odchodu Němců se v zámku v květnu usadili příslušníci Rudé armády. Prezence vojáků v budovách zámeckého areálu znamenala, že znovu se začalo v zámku vyučovat až ke konci května 1945. (*Kouřil 1991: 79*)

Šamotka si v roce 1938 prošla rozsáhlou rekonstrukcí. Byla vybudována nová tunelová pec a do výroby se zapojilo více automatiky. V roce 1940 bylo v sokolovně zprovozněno zvukové kino, kde se hrálo nepřetržitě 50 let. (*Budín 2002*)

Během druhé světové války byl provoz šamotového závodu omezen a po konci války v roce 1945 byl ustaven Závodní revoluční výbor, který přebral vedení podniku, a továrna byla tímto aktem v roce 1946 znárodněna. (*Budín 2002*) Znárodněna a přejmenována byla

v roce 1948 také elektro-dílna V. Vraspíra sídlící v bývalém pivovaru. Nový název zněl Elektromontážní závod. (*Budínová a kol. 2008*)

Mezi lety 1930 a 1942 se vlivem válečných událostí v Evropě vzrostl počet obyvatelstva v obci z 1 470 na 1 760 obyvatel. Po podepsání Mnichovské dohody v roce 1938 přišlo do Velkých Opatovic 33 rodin z Německem zabraných území naší republiky, ze Sudet. Také z oblasti kolem Vyškova se přistěhovalo do obce dalších 13 jedinců, neboť Němci v dané oblasti zřídili střelnici a kvůli svým plánům vystěhovali celé vesnice. (*Bartošek a Jordán 1999: 91 – 92*) V roce 1945 se obyvatelstvo rozrostlo až na 1800 osob, neboť přišli „příbuzní opatovických občanů, kteří se tu ukrývali před nálety na města. Po válce začíná stěhování do pohraničí. Z naší obce odešlo 45 rodin, takže počet obyvatel činí v roce 1946 pouze 1361 obyv.“ (*Anonymus 1949: 64*)

Během okupace je zakázán Sokol, stejně jako Orel. V obci bylo okupanty zřízeno Kuratorium pro výchovu mládeže se sídlem v sokolovně. Místní se mu však vyhýbali, štilili se ho. (*Anonymus 1949: 59*)

Po válce se fungování Sokola opět rozmohlo. Členové si všechno dělali sami, především práce kolem sokolovny. Pořádala se veřejná tělovýchovná vystoupení, akademie, taneční zábavy, divadelní představení, přátelská utkání v kopané. (*Budín 2002: 154 - 158*), (*Kouřil 1991: 97 - 99*) Velkoopatovičtí hasiči slavili v roce 1948 výročí 75 let práce v obci. „V zámeckém parku se konaly na tehdejší dobu velké oslavy.“ (*Budín 2002: 149 - 154*)

Urbanisticky historický pohled

Velkým činem, který ovlivnil Velké Opatovice za druhé světové války, byla výstavba tzv. „autostrády“. „Autosrtráda“, neboli dálniční spojení polské Vratislavy a rakouské Vídně. Dodnes známá pod přívlastkem „Hitlerova“ či „německá“ dálnice. Oficiálně se však nazývala „průchozí dálnice Vratislav – Brno – Vídeň“. Byl to velký plán nacistického Německa, který byl na území Protektorátu Čechy a Morava odstartován výkopem 11. dubna 1939. (*Jirůšek 2013*) Kraje se tato stavba významně dotkla. Měla vést ve směru sever – jih mezi Opatovicemi a Jevíčkem (viz Mapa č. 4). (*Bartošek a Jordán 1999: 92*)

Stavba dálnice z počátku postupovala velmi rychle. Projekční práce se rozběhly již v roce 1938 a samotná výstavba dálnice nebyla omezována právními či administrativními

průtahy. Snaha původních vlastníků půdy, které se nacházely v plánu dálnice, o případné posunutí, kvůli kvalitě půdy, nebyly většinou vyslyšeny. Stavba totiž měla status exterritoriality, který si pro stavbu vymohl Hitler sám. Pro naši zemi to znamenalo, že dálnice, ačkoli vedla přes půdu protektorátu, tedy cizího státu, byla ve vlastnictví Třetí říše. Za dobře rozpracovanou část dálnice se dal považovat úsek dlouhý asi 83 kilometrů, který začíná u obce Městečko Trnávka a končí jižněji u obce Ledce. Na této části dálnice v úseku mezi Jevíčkem a Skalicí nad Svitavou (asi 22 km) tehdy stačilo jen položit vrchní betonovou vrstvu vozovky. (*Svět 2009*) Vlivem válečných událostí, zejména nedostatkem cementu v Německé říši, byla stavba dálnice v roce 1941 přerušena. Nicméně se pokračovalo na stavbách mostů, podjezdů a nadjezdů. Konec stavby přišel 30. dubna 1942, kdy byly veškeré práce zastaveny. (*Lídl 2010: 63*)

Pozemky kolem stavby byly znovu uvolněny pro hospodářskou činnost, ale zároveň byla vyžadována starost o svahy dálnice, aby nezarůstaly plevelem. (*Jirůšek 2013*) V roce 1946 bylo rozhodnuto, že se rozestavěná dálnice nedostaví. Návrh, aby německý stát zařídil navrácení krajiny do původního stavu, se neuskutečnil. (*Janda a Lídl 2006: 51.*) V krajině jsou základy pro dálnici stále viditelné. Dochovala se také přemostění stávajících silnic z Velkých Opatovic do Jevíčka a mezi Borotínem a Cetkovicemi. (*Bartošek a Jordán 1999: 50*)

Ještě před válkou v roce 1940 byl zpracován návrh úpravy návsi ve Velkých Opatovicích (viz Mapa č. 3). Tato úprava řešila prostor v okolí kostela. Nad ním i pod ním. Počítala se sadovou úpravou zahrady před budovou fary a s výsadbou zeleně v prostoru mezi kostelem a silnicí. Další zeleň se měla vyskytovat i v prostoru podlouhlé „návsi“ směrem k vlakovému nádraží.

Environmentálně historický pohled

V roce 1948 vznikla první turistická trasa v okolí Opatovic, která zvala turisty do okolní krajiny. Největší zásluhy na jejím označení patřily Sokolům z turistického oddílu. (*Maršálková 1950*)

Z období mezi roky 1935 a 1947 existují dochované i zajímavé zprávy o počasí a přírodních úkazech. Dne 22. 1. 1938 se údajně objevila na severní obloze polární záře a celý úkaz trval asi 3 hodiny. (*Budín 2002*) Nicméně významnější z hlediska dopadu na život obce

jsou zprávy o počasí v roce 1947: „Pořádná zima začala až koncem února. 26. 2. byl mráz -25 stupňů a 4. 3. ještě -18. Dokonce 14. 6. byl mrazík. Poslední déšť přišel 19. dubna. Vedra začala již v květnu. 31. 5. bylo na slunci 41 stupňů a po celé léto nepršelo. Úroda byla bídná, že bylo nutno hledat pomoc. Přišla ze sovětského svazu. Zima přišla brzy. 3. 10. byl již mráz -5 a sníh, který napadal 19. 11. a zůstal ležet.“ (*Anonymus 1949: 66*)

Z nedokončeného velkého plánu výstavby dálnice pro potřeby nacistického Německa se dochovaly přemostění nad stávajícími silnicemi a v krajině dobře viditelné základy této dálnice. Z tohoto území postupně vzniká typický malo-hanácký biokoridor: „zelený pás volně rostoucích stromovitých porostů a křovin v místech nedostavěné dálnice (...). Tato místa slouží jako úkryty pro zvěř i hnízdiště pro četné druhy ptactva.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 26*)

Shrnutí etapy

V daném období lze sledovat nárůst spolkové činnosti, kterou i přes určitý útlum, ani Druhá světová válka nepřerušila. I počet činností, které se prováděly v zámeckém komplexu, vzrostl. Přidalo se například konání oslav a ubytování různých armád cizích států.

Také již tehdy vznikl záměr pro úpravu návsi v obci. Tedy řešení tohoto území pod kostelem a podél ulice Nádražní má vzhledem k přítomnosti dlouhou historii a potřeba ho řešit nastala již na začátku 40. let minulého století.

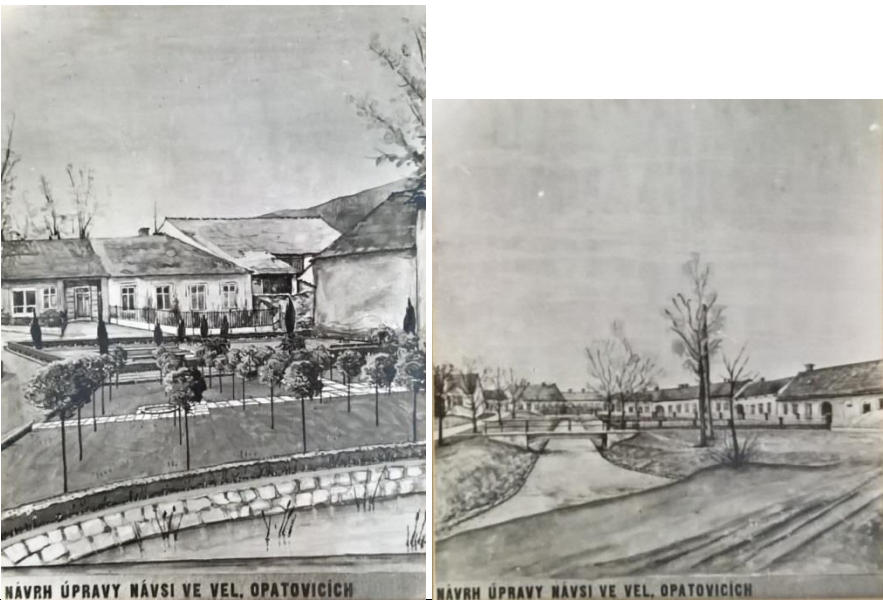
Zatímco zemědělci z přelomu 19. a 20. století měli problém se zavodněnými pozemky a proto přistupovali k melioracím, zemědělci ze 40. let 20. století se potýkali s problémy zcela opačnými. Trápilo je v roce 1947 sucho, které se vepsalo do dějin jako jedno z nejhorších, ne-li to nejhorší. Jak lze vyčíst z výše popsaného počasí v regionu Velkých Opatovic, období bez deště začalo již v půlce dubna a trvalo asi do půlky listopadu. Sucho nejen v opatovickém regionu, ale v celých českých zemích bylo způsobeno vlivem vysokého tlaku a izolací tlakové výše. Sucho způsobilo pokles sklizně většiny zemědělských plodin a tím vznikly problémy i v živočišné výrobě. Dodávky zemědělských výrobků byly po celé zemi v krizi. Období sucha nastalo v době, kdy se země politicky i logisticky obnovovala po Druhé světové válce. To znamenalo, že reakce na nastalou krizi byly ve všech sektorech hospodářství státu pomalejší, než si situace vyžadovala. I přes vládní opatření pomoci tak bylo jasné, že Československo bude potřebovat mezinárodní pomoc. V červenci 1947 Gottwald odmítl Marshallův plán a místo toho požádal o pomoc Sovětský svaz, který naší republice poskytl 600 000 tun obilí

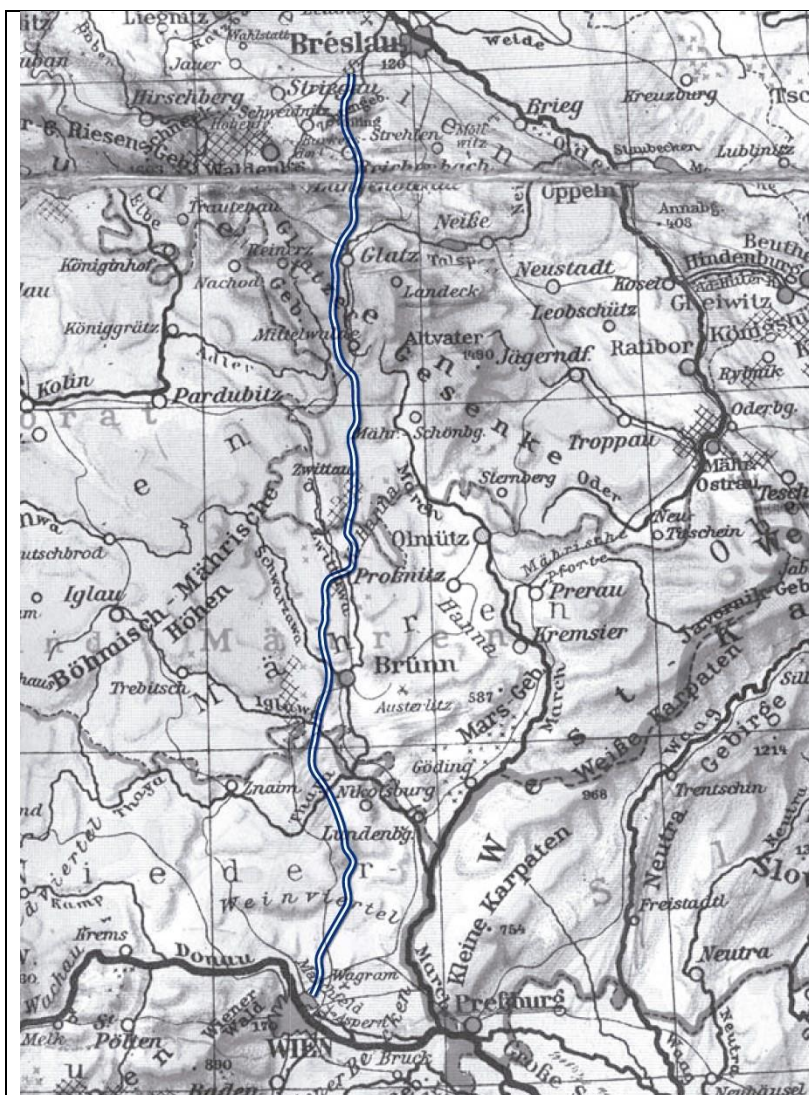
v rámci „bratrské pomoci“. Celý akt sovětské pomoci později napomohl vzestupu komunistické strany při přebrání vlády nad Československem v roce 1948. (*Brázdil a kol. 2016*) Takto se tedy kombinace faktoru počasí a lidského jednání podepsaly na utváření politické situace státu na dalších 50 let.

Zkušenost s nepřipraveností na podobné krizové situace vedly k úpravám v zákonech o zabezpečení země při podobných katastrofách a také k úpravám v systému územního plánování. (*Brázdil a kol. 2016*)

Vedle sucha, které mělo vliv na celou republiku, pak bylo pravděpodobně největším činem, které si z tohoto období obec odnáší, nedostavěná „německá“ dálnice, která se jako zelený zarostlý pruh táhne nedaleko obce. Může to být bráno jako bohaté přírodní území, které zvyšuje biodiverzitu zemědělské krajiny. Nebo jako příležitost pro silniční výstavbu, jak bylo originálním záměrem této celé akce. Nebo se může jednat o dědictví, se kterým si obce, kolem kterých základy stavby vedou, neví rady, jak s něčím takovým naložit.

	Mapa č. 3: Návrh úpravy návsi ve Velkých Opatovicích z roku 1940 (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)
	Obrázek č. 21: Prostor před kostelem před úpravou (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)
	Obrázek č. 22: Prostor před kostelem po úpravě (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

	Obrázek č. 23: Náves před úpravou (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)
	Obrázek č. 24 a č. 25: Náves po úpravě (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)
	Obrázek č. 26: Náves před úpravou (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

Mapa č. 4:
Mapa trasy dálnice
Vratislav – Brno – Vídeň,
stavba zahájen v roce
1939 (Janda a Lidl 2011)

Grenzthalbücke

most přes údolí Hranického potoka u Hor. Heřmanic

Obrázek č. 27:
Realistické pohledy do
krajiny, autorem je prof.
Schafran - Most přes
údolí Hranického potoka u
Horních Heřmanic
(Jirůšek2013)

Obrázek č. 28:
Pohled na zelený pás
dálnice ze silnice
z Velkých Opatovic
do Jevíčka (vlastní)

Obrázek č. 29:
Zachovalé přemostění
dálnice nad dráhou u
Velkých Opatovic
(Martin Janoška,
iDNES.cz)

Obrázek č. 30:
Vítání Rudé armády
v květnu 1945
v prostoru pod
kostelem (Památník
Města Velké
Opatovice)

4. 5. 3. etapa – vývoj mezi roky 1949 a 1968:

Začátkem období v rozmezí let 1949 až 1968 vrcholí zemědělská revoluce v českých zemích, scelování pozemků a jednotlivých hospodářství. Konec zvoleného období se vyznačuje uvolněním režimu, které ale končí obsazením v létě 1968.

Kulturně historický pohled

Situace ve využívání zámku se s postupem doby příliš nezměnila. Nadále se pokračovalo v konání různých akcí. Na oslavu konce druhé světové války se například ve dne 8. 5. 1949 v zámeckém parku konal Běh vítězství. (*Bartošek a Jordán 1999: 69*)

Existence školy v objektu zámku si vyžádaly různé stavební úpravy pro její lepší chod. Mezi lety 1954-1956 se přistoupilo k provedení adaptace bývalé konírny na školní kuchyň s jídelnou. (*Budínová a kol. 2008: 11*) Byla zahájena také stavba školní tělocvičny v letech 1957 – 1958. U této přestavby existoval požadavek, aby její podoba nenarušovala zámecký sloh, naopak byla vystavěna ve stejném slohu jako zbytek zámeckých budov. (*Kouřil 1991: 80*) Možný požadavek na podobu dostavěné tělocvičny, který by nenarušoval sloh zbytku zámeckých budov, mohl souviset s tím, že v roce 1958 byl zámek zapsán do seznamu nemovitých památek. (*Portál NPÚ*) Nicméně ve způsobu využívání zámeckého areálu se jinak nic nezměnilo. Další akcí uskutečněnou v zámeckém parku byla v roce 1965 spartakiáda pořádaná členy Sokola a ZDŠ. (*Maršálková 1950*) Dva roky později po spartakiádě se využití zámku rozšířilo, když se do něj přestěhovala pošta při přestavbě jejího předchozího sídla v domě č. 8. (*Kouřil 1991*)

Roku 1950 vzniká z opatovické šamotky nový podnik pod názvem Moravské šamotové a lupkové závody (MŠLZ). Mezi lety 1958 – 1963 proběhla v celém závodu velká rekonstrukce. Kapacita výroby se zvýšila a lze říct, že v roce 1964 po rekonstrukci se místní šamotka stala nejmodernějším závodem svého typu ve střední Evropě. (*Bartošek a Jordán 1999: 88*)

Takto se rozrůstající továrna a tedy celý průmysl ve Velkých Opatovicích po roce 1950, začali ovlivňovat i okolní obce. I další aktivity se začaly soustřeďovat do Velkých Opatovic, tedy rozrůstajícího se sídla. (*Bartošek a Jordán 1999: 37*) Z důvodu zvyšujícímu se počtu dětí bylo otevřeno nové oddělení mateřské školy v poschodí budovy č. 247 a v roce

1968 byla otevřena zcela nová budova školky na ulici Eduarda Ušela s číslem popisným 472. (Budínová a kol. 2008)

Mateřskou školou a základní školou Velké Opatovice disponovaly. Přistoupilo se tak k budování návazného vzdělávacího zařízení. Mezi lety 1952 – 1955 zřízeno Středisko pracovního dorostu v domě č. 66. Z tohoto střediska později zřízeno odborné učiliště v roce 1962 – 63 a spolu s internátem umístěno v lázních ve Velkou Roudce, odkud se ale znovu vrací do Opatovic a je umístěno v bývalých kancelářích šamotky v objektu závodu. Pro nedostatečnost těchto prostor zahájena již v roce 1963 výstavba nového objektu učiliště v části obce zvané Na Kacíři, v jihovýchodní části obce. (Budínová a kol. 2008)

Také kostel sv. Jiří se dočkal rekonstrukce mezi lety 1951 – 1952. Nejpodstatnějším počinem se stala instalace plastiky sv. Jiří bojujícího s drakem v presbytáři od akademického sochaře Karla Otáhalu, který ve Velkých Opatovicích žil a tvořil skoro 30 let. (Budínová a kol. 2008) Po dobách, kdy se ordinace lékaře stále stěhovala pravděpodobně z důvodů toho, kde zrovna bydlel sloužící doktor, došlo na vybudování stálého zdravotního střediska v roce 1952 v domě č. 128.

Urbanisticky historický pohled

Tabulka č. 2: Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v obci (ale i s okolními obcemi, které patří po Velké Opatovice)

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1950	1 998	473
1961	2 481	510

(Zdroj: ČSÚ)

Rozvoj bytové výstavby tedy nastal spolu s rozvojem továrny. Za rozvojem továrny stála její modernizace ale také lepší dostupnost díky výstavbě nové silnice směrem na Smolnou. Již se nemusela využívat původní přes obec směrem od dolů s hlínami, což bylo velkou úlevu pro okolí této komunikace vedoucí skoro středem obce.

Mezi lety 1950 až 1951 vznikly bytové jednotky č. 296 a 297, bylo postaveno 10 dvojdomků v Ušelově ulici a na „Čtvrtkách“ bylo vystavěno dalších 19 jednotek č. 298 až 316. Pod Strážnicí vyrostlo 17 soukromých vilek.

V roce 1952 bylo zřízeno zdravotní středisko v čísle 128 a o tři roky později se vybuďovalo autobusové nádraží na návsi při ulici Nádražní.

V letech 1956 – 57 probíhala výstavba na pokračování Dlouhé ulice deseti novými čtyřbytovými domky č. 329 – 348, mezi lety 1960 – 61 vzniklo 7 větších obytných bloků při nové silnici ze šamotky do Smolné, č. 353 – 366 a vyrostly domy č. 367 a 368 při Jevíčské ulici. Následně začala výstavba Pod Strážnicí, kde byla vystavěna čísla 371 – 376 a mezi lety 1963 – 64 vzniklo celé velké sídliště Pod Strážnicí, č. 401 – 421. (*Bartošek a Jordán 1999: 97*)

Po roce 1965 byla do provozu dána zrekonstruovaná šamotka a otevřelo se odborné učiliště MŠLZ s internátem v nové budově na Kacíři. (*Bartošek a Jordán 1999: 97*)

Výstavba dál pokračovala v roce 1966 rodinnými domky na Šraňkách, v roce 1968 výstavbou při ulici Jevíčské a v Zádvoří. V roce 1968 také vznikla restaurace Malá Haná na Kacíři č. 440 a ve stejném roce byla otevřena mateřská škola na ulici Edurada Ušela v čísle 472 s kapacitou 120 dětí a letní kino v zámeckém parku. Bytové jednotky vznikaly dál čtyřbytovkou číslo 471 na Jevíčské ulici, čísla 473 – 478 na Hliníkách, dvěma bloky s čísly 479 – 481 na Družstevní ulici, třemi bloky číslo 505 – 507 v Záhumenní ulici, dvěma bloky v Polní ulici s číslem 509 a 510. (*Bartošek a Jordán 1999: 97*)

Rozvoj šamotky se nedotkl pouze výstavby silnic a bytových jednotek, ale také vlakového nádraží, které muselo přistoupit k rozšíření své kapacity mezi lety 1960 – 61 ze tříkolejného na šestikolejné. Historická budova nádraží byla zbourána a vystavěna nová poschod'ová budova 30 metrů severněji, než dříve stála původní budova. (*Bartošek a Jordán 1999: 85*)

Mimo jiné byly v tomto období vybudované i další projekty, jako například v roce 1949 bylo vybudováno nové fotbalové hřiště před továrnou, kde se ještě ve stejný rok odehrál první zápas. V roce 1966 u tohoto hřiště dostavěna nová vstupní brána a pokladna. U hřiště v zámeckém parku bylo ve stejném roce vystavěno kryté pódium. (*Budín 2002: 154 -158*), (*Kouřil 1991: 97 - 99*) Roku 1969 se hasiči dočkali slavnostního otevření nové hasičské zbrojnice po rekonstrukci, kdy byla budova opatřena nadstavbou. Této slávy se zúčastnila i družební návštěva hasičů z německého Elbingerode z NDR. (*Budín 2002: 149 - 154*)

V roce 1950 byla po založení JZD provedena změna v katastru a na podzim se již selo do 20 ha lánů (*Kouřil 1991: 127 - 130*)

V roce 1968 vyšel návrh plánu na úpravu středu obce Velkých Opatovic a její části na Kacíři (viz Mapa č. 5). Tato změna počítala s naprostou přestavbou podoby prostoru staré zástavby obce mezi hraničními ulicemi Dlouhá na severu prostoru plánovaného pro přestavbu a na jihu ulicí Nádražní. Počítalo se s výstavbou obytných bloků, center vzdělání, služeb, kultury, sporu a nakupování. Plán se realizoval jen z části. V oblasti na Kacíři vzniklo obchodní centrum s restaurací a zůstalo stát již z dřívější doby učiliště.

Environmentálně historický pohled

Rozvoj šamotky, znamenal rozvoj celé obce. Nárůst obyvatel si vyžadoval růst kapacity ubytovacích jednotek a to znamenalo rozrůstání obce do jejího okolí a zabírání nových ploch. Největší zábor nových ploch vznikl výstavbou obytných jednotek v severovýchodní části obce a rozšířením šamotky.

Spolek drobného zvířectva pořádal v roce 1958 Oblastní zemědělskou výstavu drobného zvířectva v zámeckém parku. V zámku bylo také tímto spolkem vybudované reprezentativní akvárium, když byl spolek rozšířen právě o akvaristy. Tento spolek na trh dodával ovčí i králíčí maso, ovčí vlnu a angorskou (králíčí) srst na zpracování. (*Kouřil 1991: 110 – 112*) Do seznamu spolků fungujících ve Velkých Opatovicích přibyl v roce 1953 také zahrádkářský svaz, který pořádal v roce 1964 první výstavu květin a ovoce. Svoje výpěstky dával spolek k výkupu obchodnímu řetězci Jednota. (*Kouřil 1991: 113*) Z Honební společnosti z roku 1926 se v roce 1962 stává Myslivecké sdružení. (*Kouřil 1991: 114 - 115*)

Velké změny se děly v oblasti zemědělství. Dle zákona z roku 1949 mělo začít docházet ke scelování pozemků. Jenže do toho se místním zemědělci, hrdým na svoji samostatnost, moc nechťelo. Byl tak ustaven přípravný výbor JZD, který do konce roku získal pro JZD 214 členů, a v roce 1950 se již konaly první společné žně. Současně bylo i požádáno o změnu v katastru, takže ozimy se na podzim téhož roku již sely do 20 ha lánů. Se vznikem JZD zároveň zaniklo pastevní družstvo, které splynulo s JZD. (*Kouřil 1991: 125 - 130*)

Shrnutí etapy

Poválečná léta znamenala obrovskou změnu pro opatovické zemědělství. Jednotlivá hospodářství přišla o svoji půdu. Pozemky se zcelily a znovu nalajnovaly. Změna tím nebyla

pouze pro obyvatele, ale také pro krajinu regionu Velkých Opatovic, jak dobře dokládají letecké snímky (viz Mapa č. 6 a č. 7), na kterých lze porovnat rozložení jednotlivých polí v letech 1956 a 1968. Toto zmíněné scelování pozemků v Opatovicích bylo vedeno v rámci druhé pozemkové reformy, které trvala mezi lety 1945 až 1954 a opírala se nejprve o dekrety prezidenta republiky z poválečných let a později o zákon z roku 1948, který specifikoval některé okolnosti scelování pozemků. Druhou pozemkovou reformou došlo k socializaci československého zemědělství. Oproti změnám, které v krajině provedla první pozemková reforma, se tato zapsalo do její podoby mnohem zřetelněji a přinesla s sebou problémy, se kterými se potýkáme v zemědělství dodnes. (*Bumba 2007: 96*)

Rozvoj MŠLZ různými modernizacemi a automatizacemi ovlivnil nejen růst samotného závodu, ale také rozvoj infrastruktury v podobě silnic a vlakového nádraží, které byly přímo napojeny na obsluhu továrny.

Dopad fungování šamotky lze popsat slovy obyvatel Velkých Opatovic takto:

„Z malé šamotky se stovkou zaměstnanců vyrostl během několika desetiletí kolos, který jen ve Velkých Opatovicích zaměstnával přes jeden tisíc lidí. Hluboce zasáhl do života a tváře našeho kraje. Bez šamotky by se neuskutečnilo skoro nic. Šamotka pro své zaměstnance (ale i pro další) vybudovala několik sídlišť s více jak 600 byty, moderní odborné učiliště, dvě mateřské školy s jeslemi, podporovala obec a později město při výstavbě infrastruktury – obchodů, zdravotního střediska, školy, nádraží a další občanské vybavenosti, podporovala soukromé stavitele rodinných domků z řad svých zaměstnanců. Přispěla rozhodující měrou k přeměně zemědělské vesnice v průmyslové zemědělské městečko, k povýšení obce na město v roce 1969.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 88*)

Šamotka opravdu stála za vývojem mnohého. V jižní části obce začíná vznikat shluk nových budov - učiliště, nákupní centrum a restaurace, pravděpodobně dle plánu pro novou úpravu obce z roku 1968, zejména v její historické části. Nicméně výše zmíněné budovy jsou patrně jediné budovy z tohoto projektu, které nakonec vznikly, pokud nestály již před tím.

Mimo výstavbu uvnitř obce, se začala celá obec rozrůstat do okolní krajiny, zejména výstavbou nových ubytovacích jednotek v severovýchodní části obce a rozšířením šamotové továrny na jihu obce.

Obrázek č. 31:
Strážnice v roce 1960
(před výstavbou
uskutečněnou mezi lety
1962 – 1963) (Památník
Města Velké Opatovice)

Obrázek č. 32:
Dokončená výstavba
bytových jednotek na
východě obce v roce 1960,
ulice Na Zkratce (Památník
Města Velké Opatovice)

Obrázek č. 33:
Přestavba prostoru na
Kacíři v letech 1964 –
1965 (vzadu rozestavěné
učiliště) (Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 34:
Dostavěná budova
učiliště MŠLZ v roce
1965 (Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 35:
Budova nového
železničního nádraží po
rekonstrukci v 60. letech
(Památník Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 36:
Nová budova školky na
ulici Eduarda Ušela č.
472, sídlo školky od
roku 1968 (Památník
Města Velké Opatovice)

Mapa č. 5:
Plán přestavby Velkých Opatovic – střed z roku 1968 (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

Obrázek č. 37:
Pohled na západní část zámku,
v popředí dostavěná budova
tělocvičny, dnes kino
(www.krizekrazemceskem.cz)

Obrázek č. 38:
Plastika sv. Jiří v kostele sv. Jiří od
Karla Otáhala (www.turistika.cz)

Mapa č. 6:
Velké Opatovice v roce 1956 (geoportal.gov.cz)

Mapa č. 7:
Velké Opatovice v roce 1968 (MěÚ Velké Opatovice)

4. 5. 1. Velké Opatovice v díle Jiřího Hadlače (internetový archiv díla: www.hadlac.cz)

1) Život v obci

Obrázek č. 39: Pohřeb z roku 1957 a Obrázek č. 40: Hasičská slavnost z roku 1958

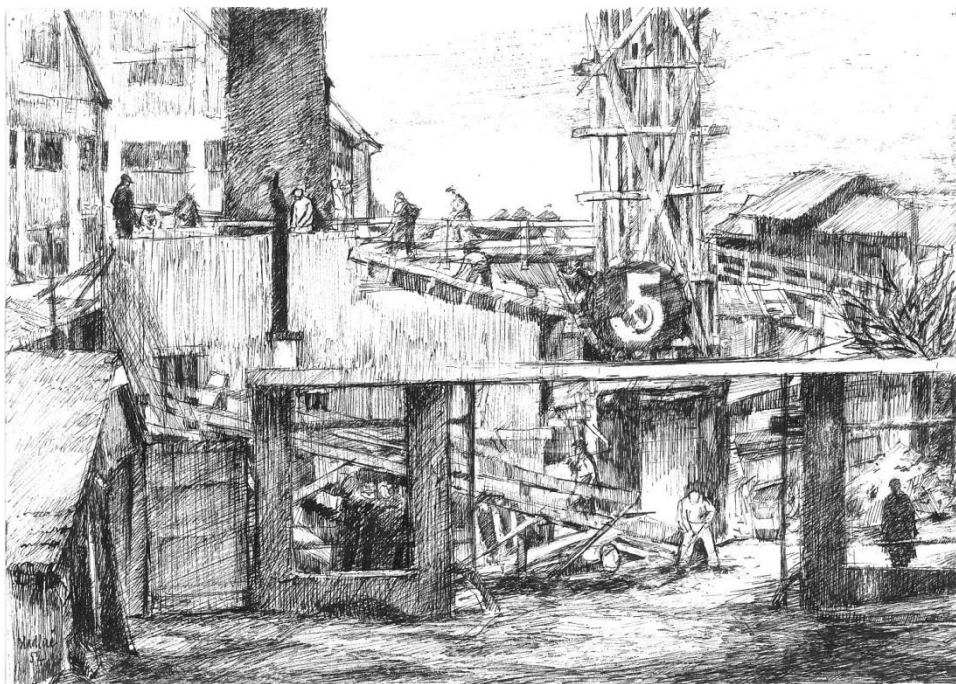

Obrázek č. 41: Ranní autobus z roku 1959 a Obrázek č. 42: Tanec v Sokolovně z roku 1962

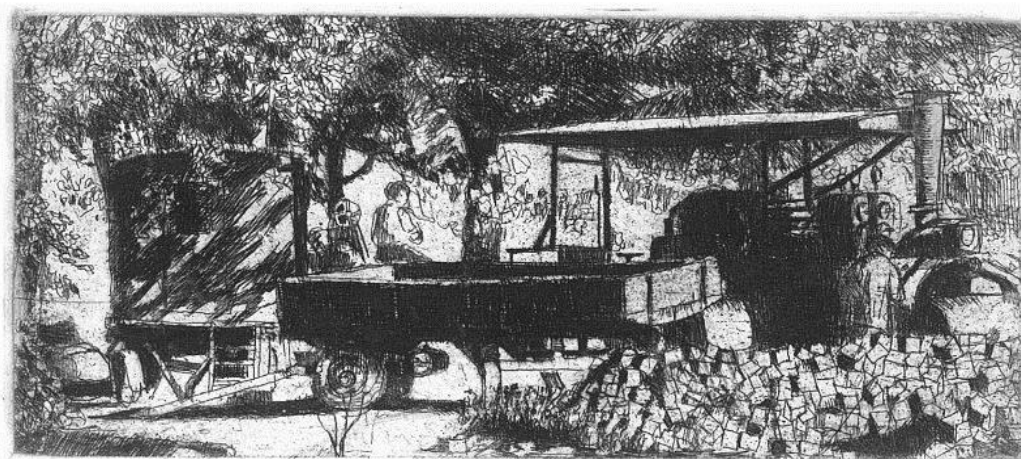

2) Rozvoj obce

Obrázek č. 43: Stavba továrny z roku 1952

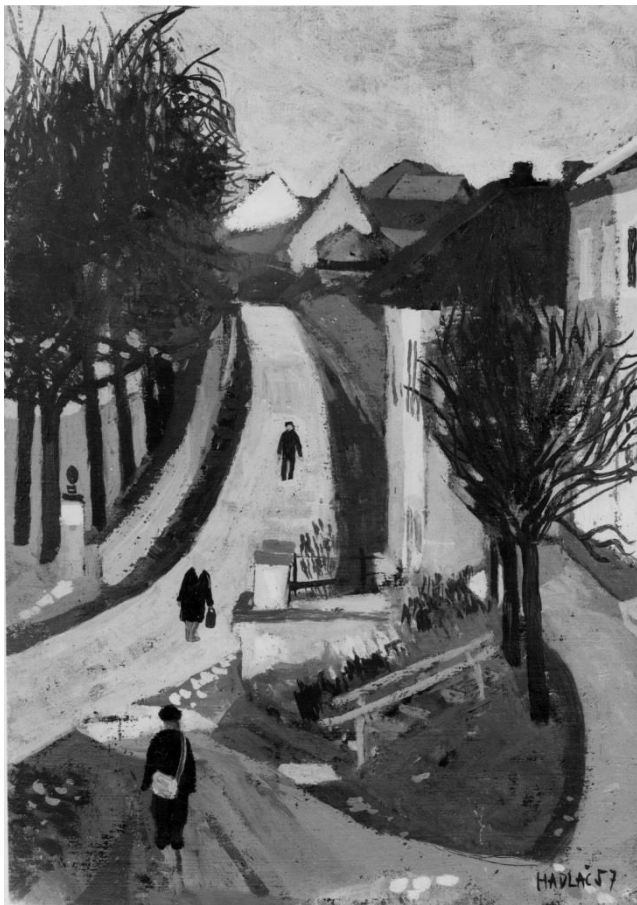

Obrázek č. 44: Stavitelé silnic z roku 1958 a Obrázek č. 45: Stavba silnice z roku 1956

3) Místa v obci

Obrázek č. 46: Cesta do Zádvoří, 1957

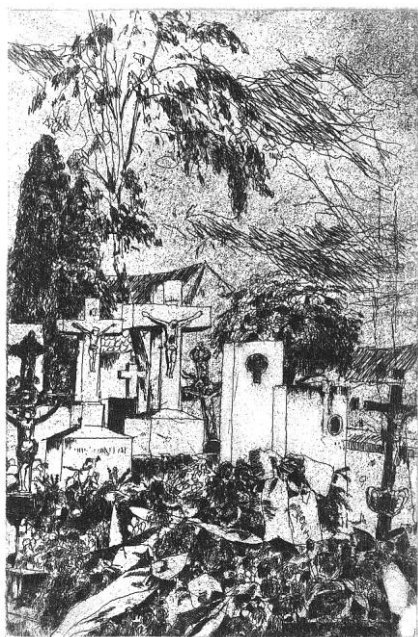
Obrázek č. 47: Pod kostelem, 1957

Obrázek č. 48: Večer u nádraží, 1957 a Obrázek č. 49: Cesta do Zádvoří z roku 1958

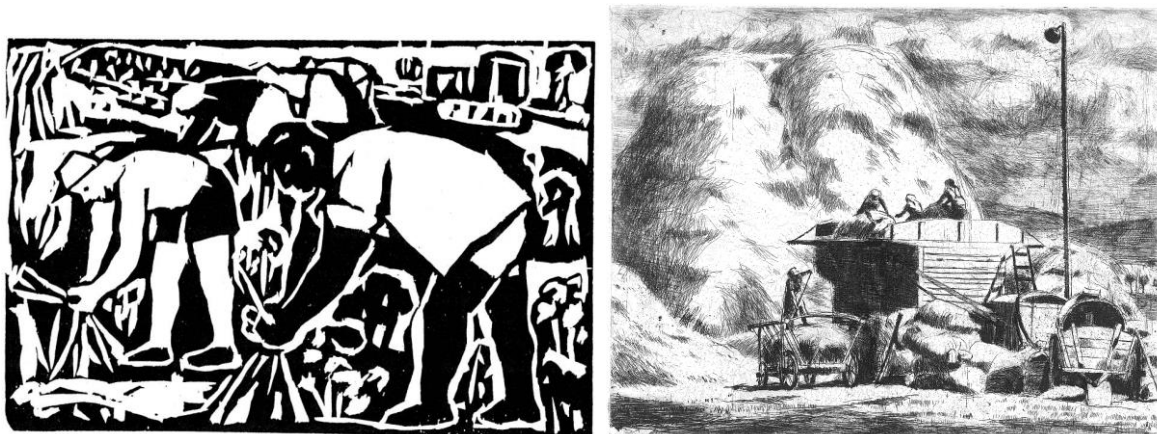

Obrázek č. 50: Starý hřbitov, 1956 a Obrázek č. 51: Plastika Slunce v budově ZŠ Velké Opatovice z roku 1974

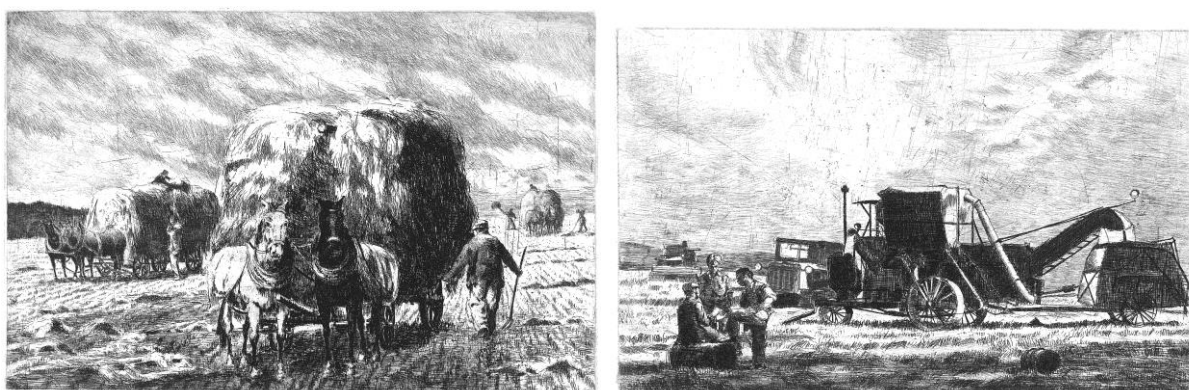

4) Zemědělství

Obrázek č. 52: Sběrání sena, 1951 a Obrázek č. 53: Družstevní výmlat, 1955

Obrázek č. 54: Fůry, 1955 a Obrázek č. 55: Podvečer na poli, 1955

Shrnutí díla Jiřího Hadlače

Život obyvatel obce a samotného Hadlače se jeví být velmi ovlivněno zemědělstvím, slavnostmi a rozvojem obce ve výstavbě, především výstavbě silnic a šamotky, neboť se to stalo tématy autorovy tvorby. Autor nám přibližuje i možnosti cestování obyvatel Opatovic, buď ráno autobusem, nebo večer vlakem. Nelze si nevšimnout, že i sám Hadlač na svých malbách zachycuje tzv. prostor pod kostelem, který se později v práci stane předmětem i mého osobního zkoumání. Nemá na obraze kostel nebo zámek, jako historické dominanty obce, ale tento jakoby obyčejný veřejný prostor obce, ze kterého je ale tímto cítit jeho důležitost v životě obce.

4. 6. 4. etapa – vývoj mezi roky 1969 a 1989

Historické rozmezí mezi lety 1969 a 1989 se zpočátku vyznačuje snahou režimu znovu přebrat naprostou kontrolu nad děním v zemi. Jsou poháněna kola průmyslu a to má dopad na pohyb obyvatelstva za možnostmi zaměstnání. V 80. letech se komunistický režim ještě snaží udržet kontrolu, ale situace je již nekontrolovatelná a postupně spěje k revoluci v roce 1989.

Kulturně historický pohled

Velkou událostí pro Velké Opatovice bylo jejich povýšení na město, kterého se dočkali v roce 1969. Tehdy počet obyvatel dosáhl bezmála 3 000 lidí. (*Kouřil 1991*)

V zámeckém parku se stalo několik změn. Mezi lety 1968 až 1969 je vystavěno letní kino a hlediště. Také došlo k vypuštění zámeckého rybníka, neboť se přistoupilo ke stavbě skupinového vodovodu pro Boskovice. (*Budínová a kol. 2008*)

Dne 2. ledna 1973 postihl zámek velký požár. Vyhořelo celé střední křídlo k sálu a na západní straně schodiště. Ruiny, které po požáru zbyly, byly zbourány a odklizeny. V roce 1979 se otevřela v zámeckých prostorách Lidová škola umění. A v roce 1988 se zahájil provoz stálého vnitřního kina v bývalé konírně a potom školní tělocvičně v prostorách zámku. (*Budínová a kol. 2008: 11*)

V letech 1973 - 1974 se přistoupilo k budování nového hřbitova, v pořadí třetího v lokalitě zvaní Pod Doubím. Dnes pod názvem „nový hřbitov“. „Starý hřbitov“ se totiž vlivem bytové výstavby dostal do středu obce a stal se tak „pro Opatovice hygienicky a společensky nevhodný“. (*Budín 2002: 65*) V roce 1974 tak byl zrušen.

Mateřská škola se přestěhovala ze zámku do budovy jeslí na Dlouhé ulici č. 429. (*Budínová a kol. 2008*) Kapacita této školky bylo 70 dětí.

V roce 1972 se dočkal nových zvonů po jejich rekvizici kostel sv. Jiří. A ve stejném roce také došlo k otevření nového zdravotního střediska v lokalitě Na Kacíři. (*Budínová a kol. 2008*) Elektro-závod v místě bývalého pivovaru přechází v roce 1988 pod státní podnik Elektromont Praha. Postupně dochází k útlumu jeho výroby. (*Budínová a kol. 2008*) Svůj vrchol ve výrobě a počtu zaměstnanců zaznamenal závod v 80. letech, když zaměstnával asi 200 zaměstnanců. (*Bartošek a Jordán 1999: 88*) Knihovna ve Velkých Opatovicích během

své existence velmi často měnila místo svého působení. Stáleji se usadila až v zámku a v něm byla také v roce 1971 povýšena na profesionální veřejnou knihovnu. (Kouřil 1991: 84)

V roce 1973 slavil hasičský sbor 100 let trvání. Roku 1979 se hasiči podíleli na založení a organizování populárního Pochodu míru z Velkých Opatovic do Javoříčka. A o rok později položili základy pro dlouholetou soutěž v požárním sportu „O putovní pohár sboru dobrovolných hasičů Velké Opatovice“. Jubilejního 10. ročníku Pochodu míru se v roce 1989 zúčastnilo 217 turistů. (Budín 2002: 149 - 154)

Urbanisticky historický pohled

Tabulka č. 3: Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v obci (ale i s okolními obcemi, které patří po Velké Opatovici)

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1970	3 580	581
1980	4 271	623

(Zdroj: ČSÚ)

Z důvodů rozrůstání šamotky stále pokračuje podniková výstavba nových bytových jednotek. V roce 1970 vzniká 54 nových podnikových bytů na Hliníkách a v roce 1976 také tam 176 dalších bytů v 8 panelových domech, čísla popisná 511 až 518 (viz Mapa č. 10). (Budín 2002)

V obci se objevují i soukromé domky, jako ty s čísly 520 až 617. Pouze ty s čísly 596 a 597 na Záhumenní ulici a č. 598 na Polní ulici jsou bytové domy.

Výstavba nového skupinového vodovodu pro Boskovice si vyžádala změnu v nakládání s vodními toky a plochami v zámeckém parku, neboť jejich zdroj napájení se stal zdrojem pitné vody pro zmiňovaný vodovod. V roce 1970 byl z toho důvodu vypuštěn a následně zcela zasypán zámecký rybník. (Budín 2002: 97) Na severu obce proběhlo zabránění nové lokality Pod Doubím pro výstavbu nového hřbitova, který má takto možnost se stále rozrůstat, když vznikl v doposud volném prostoru. (Budínová a kol. 2008: 12)

Kapacity školy v zámeckých prostorách byly již nedostačující a tak se v roce 1969 položil základní kámen nové školy. (Budínová a kol. 2008) Než se škola dokončila a otevřela, vyučovalo se stále v zámku. I po jeho požáru v roce 1973. Žáci docházeli do několika

nevyhořelých tříd zámku, dále do několika místností šamotky a JZD a do mateřské školy. (Kouřil 1991: 81) V roce 1974 byl zahájen provoz v nové škole s číslem popisným 499 na místě bývalého zámeckého a potom Dürrova zahradnictví. (Budínová a kol. 2008)

Ve stejném roce se též vybudovala nová benzinová čerpací stanice na východě obce. (Bartošek a Jordán 1999: 97) Bývalá benzinka stávala pod kostelem. Avšak z důvodů změn v silničním provozu, ke kterým došlo vystavěním nové silnice na Smolné pro potřeby převozu materiálu z dolů do továrny, se nová benzinová stanice přesunula právě k této silniční komunikaci. (Anonymus 1949)

Výstavba odborného učiliště MŠLZ na Kacíři byla v roce 1975 dokončena. Mezi lety 1977- 1978 započata výstavba dalších budov, neboť předchozí kapacity již nebyly dostačující. „Jedná se o třípodlažní školu, čtyřpodlažní domov mládeže, zdravotnickou část, prostory pro zájmovou činnost a tělocvičnu. Dále jde o plynovou kotelnu, rozvody tepla, vody, elektřiny, dílny, svářečskou školu.“ (Bartošek a Jordán 1999: 102) K výstavbě budov učiliště se přidala i výstavba zdravotního střediska.

Po návrhu přestavby části obce z roku 1968 byl navržen nový plán přestavby v 70. letech. Jednalo se o tzv. „Totální plán“, který byl mnohem radikálnější a zaujímal větší plochu změny než jeho předchůdce z roku 1968 (viz Mapa č. 8 a č. 9). Dle tohoto plánu měly být zbourány ulice Nádražní, Dlouhá a Opleta. Místo staré historické zástavby obce, měly být vybudovány nové obytné, kulturní a společenské centrum, ve stylu větších obytných budov a center služeb, mezi kterými by bylo volné prostranství se zelení. Plánovala se výstavba domů, hřišť, kulturního centra, hotelu s restaurací, kina, domu pionýrů a mládeže, parkoviště, divadelního a tanečního sálu se sálem přednáškovým a výstavním. Ke zbourání prakticky skoro poloviny obce mělo dojít v 80. letech 20. století. Tato přeměna se však nakonec neuskutečnila. Nicméně některé budovy, které jsou v lánu zaneseny, tak stojí, ale pravděpodobně k jejich stavbě došlo již v plánu minulém. Dle nového plánu probíhala jejich dostavba či rozšíření.

Ve Velkých Opatovicích v roce 1985 došlo na první a také poslední demolici provedenou odstřelem. Tomuto záměru se stal cílem starý tzv. Dosedlův mlýn, který již neplnil svoji funkci a chřadnul. Zbourání mlýna znamenalo i zánik uměle vytvořené struhy, která plnila funkci mlýnského náhonu. (Budín 2002: 88)

Environmentálně historický pohled

Do života Velkých Opatovic opět zasáhly přírodní živly. V roce 1968 a také 1984 se rozvodnily vodní toky a zaplavily silnice a mosty. V roce 1973 pak zasáhl budovy zámku velký požár a část zámku se navždy ztratila. (*Budín 2002*)

Roku 1978 se po opatovické železniční trati naposledy projel vlak tažený parní lokomotivou. Doprava na dráze sloužila především rostoucí nákladní dopravě pro potřeby šamotové továrny. Na úkor toho začala stagnovat osobní vlaková přeprava a lidé pro své potřeby začali dávat přednost autobusům. (*Bartošek a Jordán 1999: 85*) Provoz ať už na železnici či na silnici v obci celkově rostl. Průmyslu se dařilo a rostla zástavba obce.

Z důvodů změny vodního režimu obce došlo v zámeckém parku ke zrušení vodní plochy a tok se ocitl v potrubí, neboť se stal zdrojem pitné vody. Ze zahrady se tak ztratila veškerá voda. Zanikla i vodní struha, která dříve sloužila jako náhon pro Dosedlův mlýn.

Na severu obce proběhl zábor nových ploch. Místo bývalého zahradnictví se postavila velká škola, sloužící dětem z Opatovic i okolních obcí. Více vzdálený od zastavěného území obce v lokalitě Pod Doubí se založil nový hřbitov, neboť ten předchozí nevyhovoval svým umístěním uvnitř rostoucí zástavby obce.

Mezi lety 1971 a 1972 došlo ke slučování JZD Velkých Opatovic s jednotami okolních devíti vesnic, z čehož vzniklo JZD Velké Opatovice o výměře 3 566 ha zemědělské půdy a 687 ha lesní půdy. Do tohoto JZD bylo celkově sdruženo 597 usedlostí. Asi na 51% orné půdy se v té době pěstovalo obilí, na 28% krmné plodiny a na zbytku technické plodiny. Opatovické myslivecké sdružení se podílelo odstřelu zvěře při honitbě a pomáhalo JZD při různých lesních a polních pracích. (*Kouřil 1991: 114 - 115*)

Shrnutí etapy

V této etapě vývoje se Velké Opatovice z důvodu velkého navýšení počtu obyvatel dočkaly svého povýšení na město a začala se plánovat velká přestavba obce, která měla v plánu starou zástavbu vesnického rázu přestavět na podobu více připomínající městskou zástavbu. Avšak plán se nerealizoval celý. Vznikla pouze jeho malá část a projekt ztroskotal. Nicméně i přesto lze tuto vývojovou etapu považovat za etapu stavební, neboť bylo

realizováno mnoho stavebních projektů, především pro ubytování a vzdělávání, které jsou dobře patrné také na snímcích a plánech obce z té doby.

Velmi nepříjemnou záležitostí pro zámek byl jeho velký požár, který naprosto do základů zničil některé části. Vyhořelé místo leželo po odklizení sutin dlouho ladem a ovlivnilo podobu i zbytku zámku, který se zachoval. Prostory zámku se dále využívaly k nejrůznějším činnostem. Kromě stávajících přibyla Lidová škola a provoz vnitřního kina. Zámeckému parku se vzala jeho velká část, když se zrušil rybník. Tím zmizela veškerá voda ze zámeckého parku.

V rámci potřeb obce byl položen kámen nové budovy základní školy, ale stalo se tak v místech, kde dříve bývalo zámecké zahradnictví a po prodání do soukromých rukou se tam v zahradnické tradici pokračovalo. Přírodní plocha zmizela i v další lokalitě z důvodů vybudování nového hřbitova. Ten je odsunutý od obce a má pravděpodobně v záměru vyhnout se tomu, aby se neobjevil růstem obce v rámci jejího zastavěného území, jako se to stalo hřbitovu starému.

Obrázek č. 56:
Pokládání základního
kamene nové školy v roce
1969 (Památník Města
Velké Opatovice)

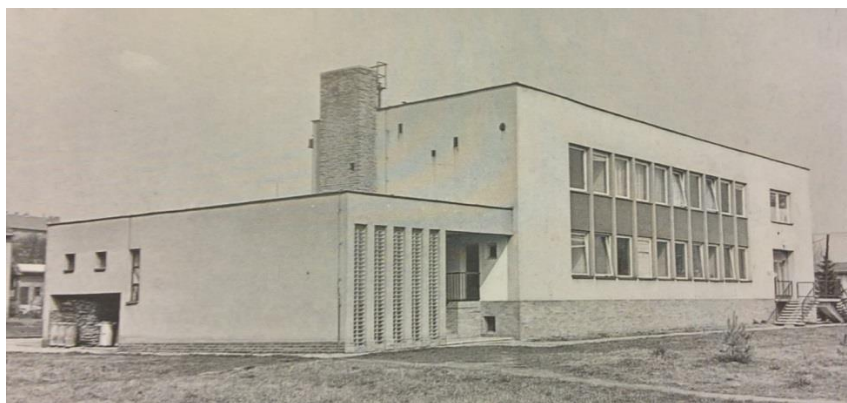
Obrázek č. 57:
Budovy nové školy v roce
1974 (Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 58:
Budova školky na Dlouhé
ulici č. 429 (Památník
Města Velké Opatovice)

Obrázek č. 59:
Nákupní středisko
vystavěné v roce 1972 na
Náměstí Míru (Památník
Města Velké Opatovice)

Obrázek č. 60:
Zdravotní středisko
dokončené v roce 1977
v oblasti na Kacíři
(Památník Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 61:
Požár zámku v roce 1973
(Památník Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 62:
Stavba sochy Bedřicha Smetany v místě bývalého koupaliště v zámeckém parku po jeho vypuštění v roce 1970 (Památník Města Velké Opatovice)

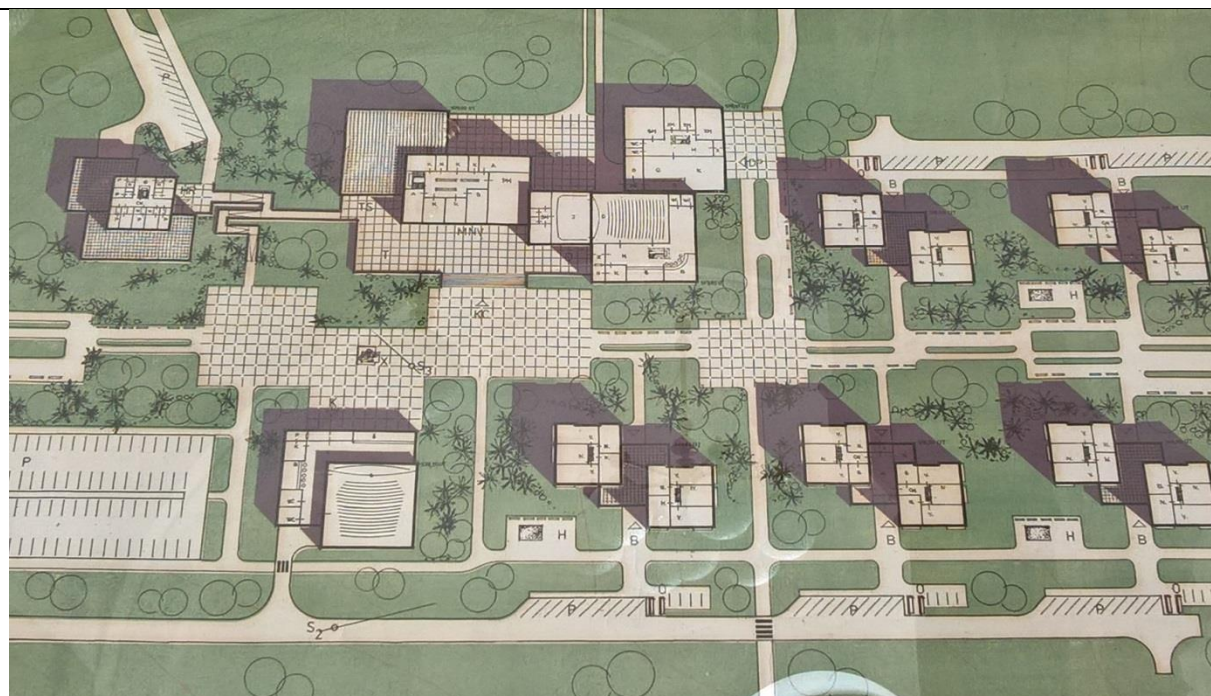
Obrázek č. 63:
Vodní tok v zámku v potrubí jako zdroj pitné vody pro vodovod Boskovice, v místech starého splavu (vlastní)

Obrázek č. 64:
Prostor pod kostelem s původní benzinkou sloužící do roku 1969 (foto asi z roku 1942) (Památník Města Velké Opatovice)

Mapa č. 8:
Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – celkový pohled (Vedoucí prof. ing. arch. Vladimír Meduna, Katedra urbanismu, VUT Brno, vypracoval Miroslav Laurenčík Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

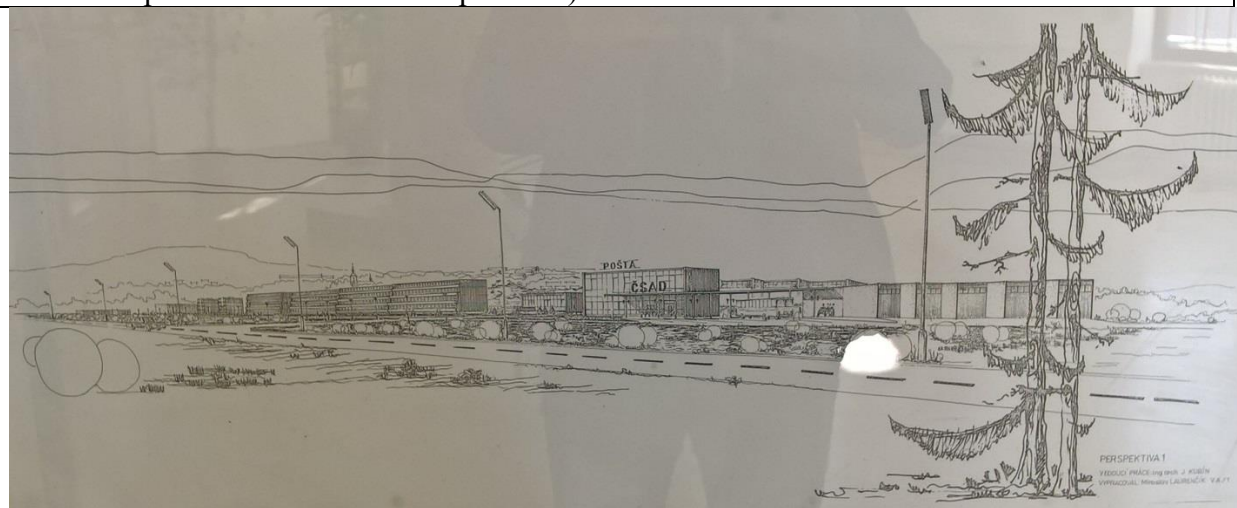

Mapa č. 9:
Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – detail výstavby (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

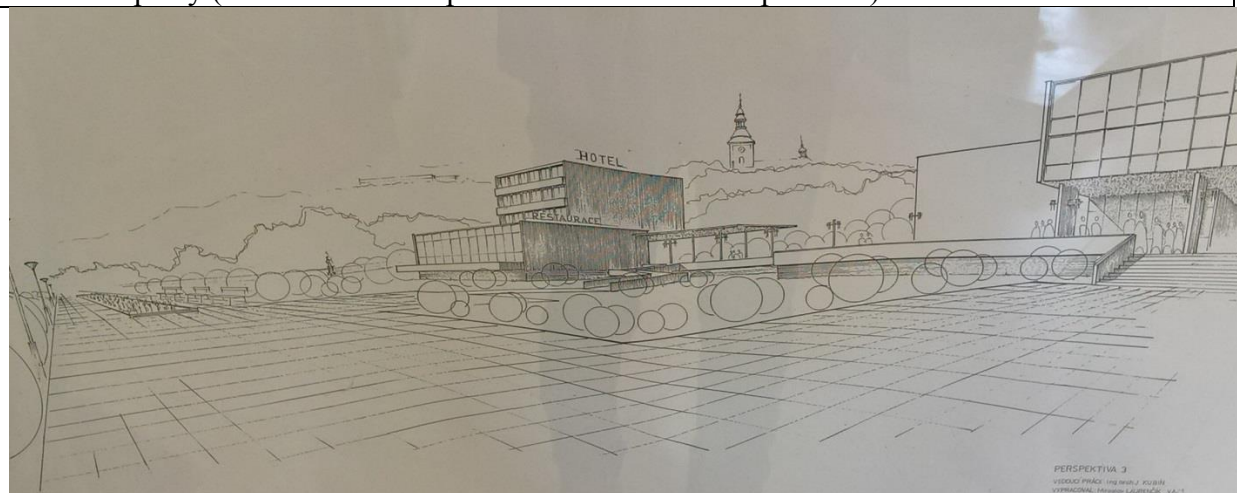
Obrázek č. 65:

Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – perspektiva obytné výstavby (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

Obrázek č. 66:

Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – perspektiva nového autobusového nádraží a pošty (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

Obrázek č. 67:

Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – perspektiva Náměstí Míru s restaurací a hotelem (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

Mapa č. 10:
Velké Opatovice v roce 1976 – již s výstavbou na Hliníkách (MěÚ Velké Opatovice)

4. 7. 5. etapa – vývoj mezi roky 1990 a 2017

Poslední historické období začínající rokem 1990 a končící přítomností je dobou velkých změn v rámci přechodu fungování celého systému země z řízeného totalitního v otevřený a na bázi soukromého vlastnictví fungujícího systému v rámci Evropy a celého světa. Podniky a služby se vrací do soukromých rukou, otevírají se možnosti mezinárodní spolupráce, přibývají možnosti dopravy a financování, ale přibývá také konkurence.

Kulturně historický pohled

V roce 1991 byla ve vyhořelé části zámku zahájena výstavba víceúčelového zařízení, která byla ale již o dva roky později pozastavena pro nedostatek financí. Až v roce 2005 město zahájilo přípravu dostavby této části zámku a přeměnu v nově vzniklé Moravské kartografické centrum. Toto centrum se slavnostně otevřelo v roce 2007 i za přítomnosti prezidenta republiky Václava Klause s chotí Livií, hejtmána Jihomoravského kraje Stanislava Juránka a starosty obce Jiřího Bělehrádka. Kromě kartografického centra se nyní v zámku nachází kanceláře Městského úřadu, Památník města, kino, výstavní sál SŠUPT, sál Městského kulturního střediska, ZUŠ, fitness centrum, sídlo firmy Molat, kuchyně VOS zemědělců a. s. a byty. (*Budínová a kol. 2008*)

Moravské kartografické centrum vzniklo ze spolupráce města Velké Opatovice a Národního zemědělského muzea v Praze, za podpory Moravského zemského archivu v Brně a Národního technického muzea v Praze. Jedná se o největší expozice map a zeměměřictví v České republice. Muzeum se zabývá vývojem kartografického zobrazení Čech, Moravy a Slezska v průběhu času. Nejvýznamnějšími exponáty muzea jsou např. Pavlovská mapa (na mamutím klu), Klaudyánova mapa Čech z roku 1518 a Fabriciova mapa Moravy z roku 1569. Celé expozici muzea a vlastně i jeho prostoru dominuje plastická mapa historických zemí Moravy a Slezska na ploše 100 m² z přelomu 19. a 20. století. (*Anonymus 2017*)

Po roce 1989 dochází celkově ke změnám, kdy je postupně zřizována řada menších soukromých podniků a provozoven. Tyto provozy byly mimo jiné menší soukromé podniky, které dříve patřily pod větší firmy v okolí. Jednalo se především o podniky zabývající se stavebními pracemi, dopravou a dalšími službami pro obyvatelstvo. (*Bartošek a Jordán 1999: 46*)

Podobnými změnami, jako menší podniky, si prošly i podniky větších rozměrů, tedy např. šamotka a zemědělské podniky. Ze šamotky byla v roce 1991 založena akciová společnost Moravské šamotové a lupkové závody a. s. Před touto změnou si továrna prošla ekonomickou krizí, kdy musela pozměnit svoji nabídku výrobků a snažit se sehnat zakázky pro relativně velký podnik. Roku 2001 přešla továrna pod zahraniční vlastnictví a stala se z ní P-D Refractories CZ a.s. Velké Opatovice. „Značná část produkce nachází uplatnění ve vývozu do zahraničí. Tradiční „šamotácké“ výrobky se uplatňují na Slovensku, v Německu, Maďarsku, Itálii, Rakousku, Chorvatsku, ale také ve Francii, Belgii a v posledních letech dokonce i v USA.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 45*) V posledních letech se továrna začíná zase rozvíjet. Probíhají rekonstrukce závodu a zvyšuje se počet zaměstnanců. Velký zájem o zdejší výrobky projevila například japonská firma Nippon Sumitomo & Metal Corporation Steel. (*Anonymus 2015b*), a na tuzemském trhu Třinecké železářny. (*Anonymus 2014b*)

Bývalé JZD se přeformovalo do Zemědělského obchodního družstva Velké Opatovice. Někteří hospodáři sdružení opustili a přešli na soukromou dráhu. (*Kouřil 1991: 127 - 130*) V roce 1996 se ze Zemědělského obchodního družstva stalo VOS zemědělců, a. s., které hospodáří na 2 700 ha půdy. Vedle zemědělské činnosti provozují bioplynovou stanici pro výrobu elektrické energie od roku 2011. (*Portál VOSVO*)

Elektro-závod existuje dnes pod názvem PPR Elektro a. s., také jako akciová společnost. „Výrobky se využívají především v průmyslových podnicích a zařízeních se složitějším elektrickým vedením.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 46*)

Odborné učiliště bylo v roce 1992 povýšeno na střední odbornou školu, také byla dokončena jeho dostavba. V roce 2006 si škola změnila název na Střední školu uměleckoprůmyslovou a technickou, Velké Opatovice, Mládežnická ulice č. 430. S koncem školního roku v červnu 2012 škola ukončila výuku a své dlouholeté působiště postupně opustila. Začalo se řešit, jak využít tyto nově vzniklé prostory. Obec navrhla zřízení domu s pečovatelskou službou. Nicméně městu chyběly prostředky na tuto přestavbu. (*Anonymus 2007*) V přítomné době se v některých prostorách nachází jídelna a ubytovna, další prostory se pronajímají, zbytek objektu je prázdný a čeká na své využití. (*Illová 2017*)

V roce 1994 se přestěhoval poštovní úřad na Dlouhou ulici č. 669 a doplnil tak nabídku služeb v lokalitě Na Kacíři. V roce byla 1998 zbourána stará benzinová pumpa u silnice na Smolné a na stejném místě postavená nová. (*Budínová a kol. 2008*) V roce 2005 byla zahájena likvidace starého hřbitova u silnice na Jevíčko, na kterém se nepohřbívalo již od 70. let 20.

století. O rok později byl položen základní kámen ke stavbě koupaliště v lokalitě zvané „Na rybníku“. (Budínová a kol. 2008)

Změny fungování šamotky ovlivnily i pohyb na místní železnici.

„Počátkem 90. let nastal vážný pokles v nákladní a později i v osobní dopravě, zaniklo mnoho podniků, další část omezila nebo zcela ukončila spolupráci se železnicí. Útlum v osobní dopravě si vyžádal menší rušení osobních vlaků. Opatovická dráha se také v průběhu let objevovala na různých seznamech a mapkách tratí určených ke zrušení nebo privatizaci. V poslední době při ještě větším útlumu autobusové dopravy dochází k určitému zvýšení zájmu o osobní železniční dopravu.“ (Bartošek a Jordán 1999: 85)

Velkoopatovická dráha dnes funguje v rámci Integrovaného dopravního systému Jihomoravského kraje. Na trati však dochází k výrazným omezením v provozu vlaků. Během června roku 2011 došlo ke zrušení spoje mezi Moravskou Třebovou a Velkými Opatovicemi. (Dolejší 2011) Od prosince v roce 2014 začal platit nový jízdní řád, ve kterém chybí některé spoje mezi Velkými Opatovicemi a Boskovicemi. Důvodem pro zrušení je údajně malý počet cestujících. Těm cestujícím, kteří do té doby přesto vlakem za prací či do školy cestovali, byly místo toho nabídnuty autobusová spojení. (Anonymus 2014)

O kulturní a společenské dění ve Velkých Opatovicích se starají mimo jiné místní hasiči, když pořádají plesy a soutěže. O organizaci dalších akcí se pak stará Městské středisko kulturních služeb (MSKS), které také vydává Zpravodaj města, kde informuje obyvatele i řadu opatovických rodáků o historii a současném dění města. (Bartošek a Jordán 1999: 103)

Urbanisticky historický pohled

Tabulka č. 4: Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v obci (ale i s okolními obcemi, které patří po Velké Opatovici)

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1991	4 007	713
2001	4 192	754
2011	3 800	813
31. 12. 2016	3 787	-

(Zdroj: ČSÚ)

Po revoluci 1989 začala velká výstavba rodinných domů a úprava starších domů. Po roce 1991 byla lokalita Na Kacíři v jižní části města přejmenována na Náměstí Míru a byla zde zahájena výstavba dalších asi 100 bytových jednotek ve dvou blocích s čísly popisnými 656 až 665. V roce 1991 se také začalo přemýšlet, jak zaplnit prázdné místo po vyhořelé části

zámku. Nicméně k realizaci nějakého projektu došlo až v roce 2005 a k jeho dokončení v 2007. Vznikla netradiční architektonická stavba od prof. Ing. arch. Zdeňka Fránka pojmenována Fossilis, neboť právě tohoto druhu trilobitu svým zjevem mírně připomíná. Po dokončení v ní vzniklo Moravské kartografické centrum.

Mezi lety 1997 – 2000 probíhala výstavba zařízení Paprsek – Ústav sociální péče ve Velkých Opatovicích na severním okraji Opatovic. Ústav se původně nacházel v Borotíně, po dokončení ve Velkých Opatovicích se do něj klienti nastěhovali i s personálem v roce 2000. (*Anonymus 2017*)

V roce 2004 byla zahájena výstavba rodinných domků v lokalitě Pod Doubím. (*Budínová a kol. 2008*) Jedná se o zcela nově vzniklou lokalitu. Nachází se také na severním okraji obce, stejně jako Paprsek. Dál na sever od obce se nachází nový hřbitov. Likvidace starého hřbitova proběhla v roce 2005. Nyní se místo něj nachází travnatá plocha s porosty keřů a stromů. Zachována byla hrobka Herbesteinů a kříž ve středu bývalého hřbitova. K podobně naprosto novému záboru půdy došlo také na východním okraji obce za fotbalovými hřišti v lokalitě zvané „Na rybníku“, kde se v roce 2006 začalo stavět nové koupaliště, které od zrušení toho bývalého v zámeckém parku v obci chybělo.

Instalace fotovoltaického systému pro výrobu elektřiny ve městě Velké Opatovice byla provedena v letech 2010 – 2012. Projekt byl spolufinancován Evropskou unií – Fondem soudržnosti a Státním fondem životního prostředí ČR v rámci Operačního programu Životního prostředí. Předmětem tohoto projektu byla instalace fotovoltaického systému na střechy čtyř budov základní školy ve Velkých Opatovicích s cílem snížení emisí. (*Janečka 2013*) Vedle elektrárny na střeše školy však existuje i další dvě plochy fotovoltaické elektrárny postavených přímo na lukách. Jedna lokalita se nachází při severozápadním okraji obce, při výjezdu směrem k Brťovu a Korbelové Lhotě. Druhá lokalita se nachází v jihovýchodním okraji obce, v točce železnice vinoucí se kolem šamotové továrny.

Pro své další směřování si Velké Opatovice nechaly v roce 2013 zpracovat Strategii rozvoje a v roce 2015 vydala Rada města programové prohlášení pro období mezi lety 2015 – 2018.

Environmentálně historický pohled

Lomy u Březiny, ve kterých se těžila žáruvzdorná hlína pro šamotovou továrnu, se pomalu po té, co dosloužily, rekultivují. V jedné části bývalého lomu vznikla začátkem 90. let rozsáhlá řízená skládka pro okresy Svitavy a Blansko. „Skládka má velkou kapacitu a dodržují se zde přísná ekologická opatření.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 45*)

S jistou ekologickou zátěží se v minulosti potýkal i největší opatovický závod – šamotka. Docházelo ke značným únikům hlavně prašných spadů do okolí. Jedním řešením bylo postavení 86 metrů vysokého komína. Ke zlepšení stavu přispěla v minulosti plynofikace a v dnešní době další omezení, kterými „byly nepříznivé vlivy prašnosti na krajinu omezeny na přijatelnou míru“ (*Bartošek a Jordán 1999: 45*). V dnešní době továrna vykazuje snížení produkce odpadu. Pro provoz využívá vodu z vlastního zdroje podzemní vody a z části také z veřejné sítě. Použitou vodu potom čistí ve vlastní čistírně odpadních vod. Se zvyšující se výrobou v posledních letech vzrostla také spotřeba vody, vedení továrny tak připravuje projekt pro recirkulaci chladicí vody se začátkem realizace v roce 2017 až 2018. Autorizovaná měření znečišťování ovzduší jsou prováděna několikrát za rok a nikdy nepřekročila předepsané limity. (*Anonymus 2014b a 2016*)

Jednotné zemědělské družstvo se přeměnilo ve sdružení zemědělců a je možné opět soukromě hospodařit. V regionu se rozprostírají velká pole s černozeměmi a hnědozeměmi, na kterých se většinou pěstují obiloviny, řepa cukrovka, řepka olejná, jeteloviny a další plodiny. Na vyvýšených místech, například západně od Velkých Opatovic, jsou již méně úrodné půdy. Pěstují se především brambory, obiloviny, krmné plodiny, píce. Zásahy vodního družstva z minulosti jsou v krajině dodnes viditelné. „Poměrně málo se zde vyskytují louky. Kolem potoků a vodotečí byla v minulosti provedena a v poslední době vylepšena meliorace a tyto pozemky jsou využívány většinou pro rostlinnou výrobu.“ (*Bartošek a Jordán 1999: 46*)

Jako má v celém regionu velkou tradici sadařství, zejména v Borotíně, Velké Opatovici jsou známy svými květinovými záhony, které „zdobí nejbližší okolí rodinných domků ve Velkých Opatovicích, mnohde i sídliště a zahrádkářských kolonií“ (*Bartošek a Jordán 1999: 47*).

O lesní porosty se v regionu starají prostřednictvím svých lesních správ státní lesní společnosti. Nicméně ale „v posledních letech došlo k navracení lesních ploch dřívějším

soukromým držitelům, jichž je ve Velkých Opatovicích i v ostatních obcích poměrně značný počet“ (Bartošek a Jordán 1999: 47).

Region Velkoopatovicka má v přírodě a historii co turistovi nabídnout, nicméně není to turisty hojně navštěvovaný kraj. Turistické trasy jsou označeny díky aktivitě členů turistického oddílu Sokola.

„Hlavní turistickou trasou je červeně značená dálková cesta procházející Velkými Opatovicemi a blízkým okolím. Její směr vede kolem Smolenské přehrady k památníku letců a chatovou kolonii do Jevíčka. Pokračuje přes rovinu Malé Hané do Jaroměřic, rozsáhlými lesy do Šubířova, přes Konici do Javoříčka. Opačný směr nás zavede nejprve na památné Opatovické hradisko s reliéfy Petra Bezruče a Josefa Bohuslava Foestra, které vytesal do pískovcové skály akademický sochař Karel Otáhal. Turistická značka pokračuje do bývalých lázní Velká Roudka s minerálním pramenem „František“. Okrajem lesů se dostaneme až k tzv. Kamenné svatbě – zajímavým skalním útvarům v lese nad Svárovem. (...) Další směr červené trasy vede přes vesnice Kochov a Kladoruby do Letovic, odtud značka pokračuje kolem známé přehrady Křetínka až do Olešnice na Moravě.“ (Bartošek a Jordán 1999: 51)

„Krátká spojovací značka vede z nádraží ČD ve Velkých Opatovicích dlážděnou Nádražní ulicí na náměstí Osvobození. Má barvu žlutou a navazuje na červenou značku pod opatovickým kostelem. Slouží především pro turisty přijíždějící do Velkých Opatovic vlakem.“ (Bartošek a Jordán 1999: 51)

V roce 2006 byla vybudována a otevřena naučná stezka přímo uvnitř obce a v jejím okolí, která mapuje památky města. (Budínová a kol. 2008)

Možná turisté nejeví takový zájem o přírodní krásy kolem Velkých Opatovic, ale jejich vlastní obyvatelé projevíli zájem o přírodní krásy zámeckého parku. V roce 2005 sice ještě došlo ke kácení staré lipové aleje v zámeckém parku při vstupu do areálu, kvůli špatnému stavu stromů. Zámecký park tak přišel o svoji alej, ale některé ještě starší stromy v něm byly zachovány. Jeden z nich v roce 2014 získal titul Strom roku. (Anonymus 2014c) a v roce 2015 se jako účastník soutěže Evropský strom roku umístil v této soutěži na 5. místě. (Anonymus 2015)

Tímto stromem je borovice černá rakouská *Pinus nigra ssp. austriaca*, která je stará 257 let a jedná se nejstarší černou borovici na území České republiky. Raritou Opatovické borovice je, že svým větvením připomíná sedmihlavou saň, se kterou dle pověsti bojoval sv. Jiří, kterému je zasvěcen velko-opatovický kostel (viz Příloha č. 1). Borovice byla vybrána ústavem Akademie věd jako mateční strom pro sběr semen k dalšímu množení tohoto druhu borovice.

„Myslím, že nás soutěž hodně stmelila. Díky ní jsme sami natočili propagační video o stromu, do něhož se zapojili lidé z obce, místní ochotníci, hasiči i policie,“ řekl navrhovatel Dalibor Badal. (Anonymus 2015)

Dalším majestátným stromem v zámeckém parku je tzv. Opatovická lípa neboli lípa velkolistá *Tilia platyphyllos*. Představuje památný strom v okrese Blansko. Až do 80. let, kdy byla poničena silnou vichřicí, byla největší žijící lípou velkolistou v Jihomoravském kraji. V roce 2012 ji byl Nadací Partnerství udělen titul Strom hrdina. Strom měří 26 m, obvod kmene je asi 1 000 cm. Věk lípy se odhaduje na 500 let. Dnes se strom nachází ve stavu torza, neboť napřed koruna stromu nepřežila vichřici, ale také útok vandalů, kteří lípu zapálili. Kmen stromu je tak rozdělen na dvě části, které se nicméně omladily a mají se k životu. (Němec 2003: 156)

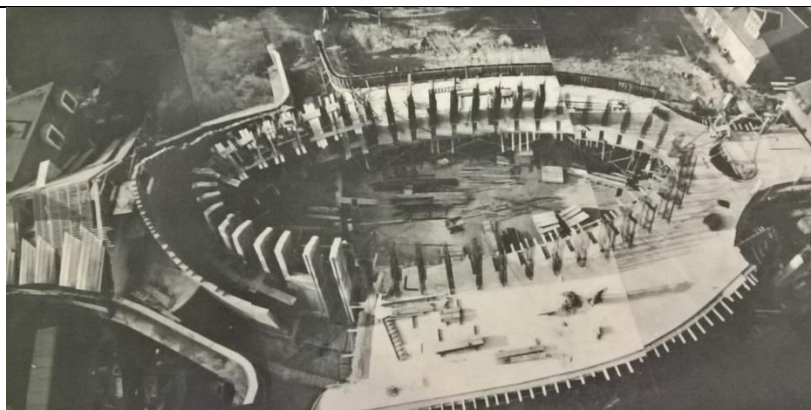
Shrnutí etapy

V době po revoluci došlo k uvolnění starých struktur a otevřely se nové možnosti pro občany. Ať již v oblasti podnikání, hospodaření nebo výstavby. Nová výstavba přibyla uvnitř obce, ale především dochází k rozšiřování obce do okolní krajiny a záborům nových území. Pro koupaliště se dříve využíval přirozený zdroj vody a i umístění bylo v místech, kde se vodní plocha tradičně uvnitř zámeckého parku nacházela. Přírodní koupaliště ale bylo zrušeno. Nějaké koupaliště v obci viditelně chybělo, lidé se tak jezdili koupat k nedaleké Smolenské přehradě. Nicméně toto řešení bylo nedostačující a tak se přistoupilo k výstavbě koupaliště nového. Zábor půdy mají na svědomí o dvě plochy fotovoltaické elektrárny, které zabírají plochy na severu a jihu obce. Na jednu stranu tedy byl realizován projekt instalace fotovoltaické elektrárny na střechu budov základní školy, na druhou stranu ale vznikla i rozsáhlá instalace těchto panelů na holou zemi. Je vidět, že dotace na úsporu energie instalací solárních panelů jsou využívány různými způsoby.

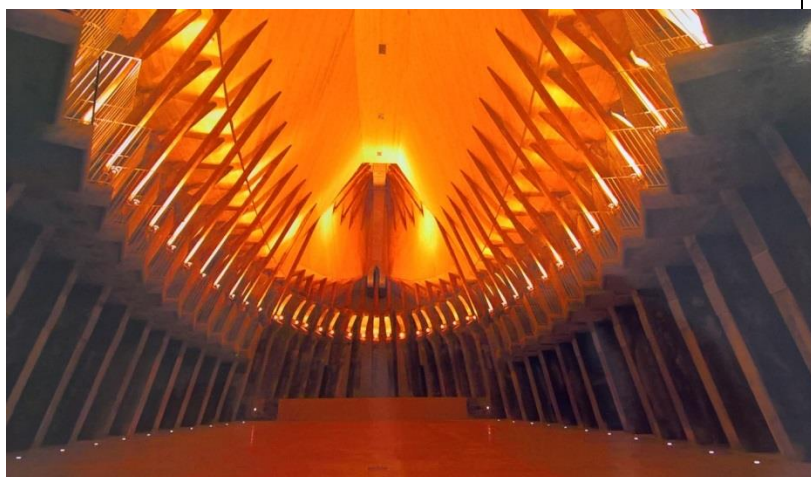
Šamotka si vstupem na volný trh prošla dobou útlumu, nicméně se ji podařilo prorazit do mezinárodního obchodu a ze slabší epizody svého fungování se dostat. S útlumem se potýká také železniční doprava. Došlo ke zrušení vlaků a vlakové nádraží se nachází v neudržovaném stavu. Lidé dávají přednost autobusové dopravě.

Zámek pokračuje ve svém multifunkčním provozu. K tradičním činnostem, které zámek nabízel, se po zdlouhavém dostavění vyhořelé části přidalo i kartografické muzeum sídlící v nově postavené budově. Zámek se tak snaží skloubit nabídku služeb města a také kulturní využití. Zájem je projeven i o zámecký park a jeho historické stromy, které se mohou pyšnit tituly Strom roku 2014 a Strom hrdina. Díky podmínce o vítězství v národním kole

soutěže vznikla v obci Komise pro veřejnou zeleň, která má na starost výsadbu zeleně ve spolupráci s místní komunitou, včetně školy. Členové komise se vyslovují k plánovaným rekonstrukcím zeleně, kácení a výsadbě. (*Illová 2017*)

Obrázek č. 68:
Základy stavby Moravského
kartografického centra
zahájené v roce 1991
(Památník Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 69:
Uvnitř stavby Moravského
kartografického centra
dokončené v roce 2007
(Památník Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 70:
Moravské kartografické
centrum – vstup
(www.krizemkrazemceskem.cz/)

Obrázek č. 71:
Slavnostní otevření
Moravského kartografického
centra za účasti (zleva) bývalá
první dáma Livie Klausová,
bývalý prezident Václav Klaus,
bývalý hejtman
Jihomoravského kraje
Stanislav Juránek a bývalý
starosta Velkých Opatovic Jiří
Bělehrádek (Památník Města
Velké Opatovice)

Obrázek č. 72:
Pohled na jižní část obce, na
Kacíř – Náměstí Míru po roce
1991(Památník Města Velké
Opatovice)

Obrázek č. 73:
Výstavba Ústavu sociální péče
Paprsek mezi lety 1997 – 2000
na severu obce (Památník
Města Velké Opatovice)

Obrázek č. 74:
Nová výstavba rodinných
domků na severu obce pod
Paprskem (vlastní)

Obrázek č. 75:
Ústav sociální péče Paprsek
(www.profiklima.cz))

Obrázek č. 76:
Hrobka rodu Herbersteinů na
starém hřbitově (vlastní)

Obrázek č. 77:
Nové vystavěné koupaliště „Na
Rybníku“ (vlastní)

Obrázek č. 78:
P-D Refractories
CZ a.s. ve
Velkých
Opatovicích
(www.pd-refractories.cz)

Obrázek č. 79:
Opatovická lípa –
Strom hrdina
(vlastní)

Obrázek č. 80:
Opatovická
borovice – Strom
roku 2014
(vlastní)

Mapa č. 11:
Velké Opatovice v roce 1991 (MěÚ Velké Opatovice)

4. 8. Grafické znázornění přesunů a proměn v obci

Seznam přesunů

Zámek

- během WW1 lazaret pro válečné rekonvalescenty
- do 1924 ve vlastnictví Herbersteinů, potom prodán Svobodnému učení selskému - přeměna na školu
- 1935 odkoupen obcí - přeměna na školu, obecní úřad a byty
- během WW2 – sídlo vedení stavby německé dálnice, koňský lazaret a ubytovna Rudé armády
- 1958 zámek prohlášen památkou
- 2007 dostavěno Moravské kartografické centrum v nově dostavěném křídle

Hřbitov - H

- *do 1838 kolem kostela*
- do 1974 starý hřbitov při silnici na Jevíčko
- dnes nový hřbitov Pod Doubím

Pošta - P

- *1870 v čísle 11*
- 1905 v čísle 27
- během WW1 v čísle 67
- 1923 v čísle 78
- 1948 v čísle 8
- 1967 zámek
- 1994 Dlouhá ulice č. 669

Škola - Š

- *1865 v čísle 12*
- *1896 také v čísle 110*
- 1907 také v čísle 27
- 1935 v zámku
- 1974 nová budova Pod Strážnicí č. 499

Školka - Šk

- 1908 – 1918 v čísle 4
- 1945 na chvíli v zámku
- 1961 v čísle 247
- 1968 nová budova Eduarda Ušela č. 472

Obecní úřad - OÚ

- v zámku od 1935 dodnes

Lékař - L

- 1899 v čísle 67
- 1906 v čísle 8
- 1928 v zámecké vrátnici
- 1952 zdravotní středisko v čísle 128
- 1972 zdravotní středisko Mládežnická ulice č. 492

Kino - K

- 1922 v čísle 66
- 1940 v sokolovně
- 1969 venkovní kino v zámeckém parku
- 1988 v zámku

Benzinka - B

- do 1969 pod kostelem
- 1969 vybudovaná nová benzinka ve Svodnicích

Koupaliště - Ko

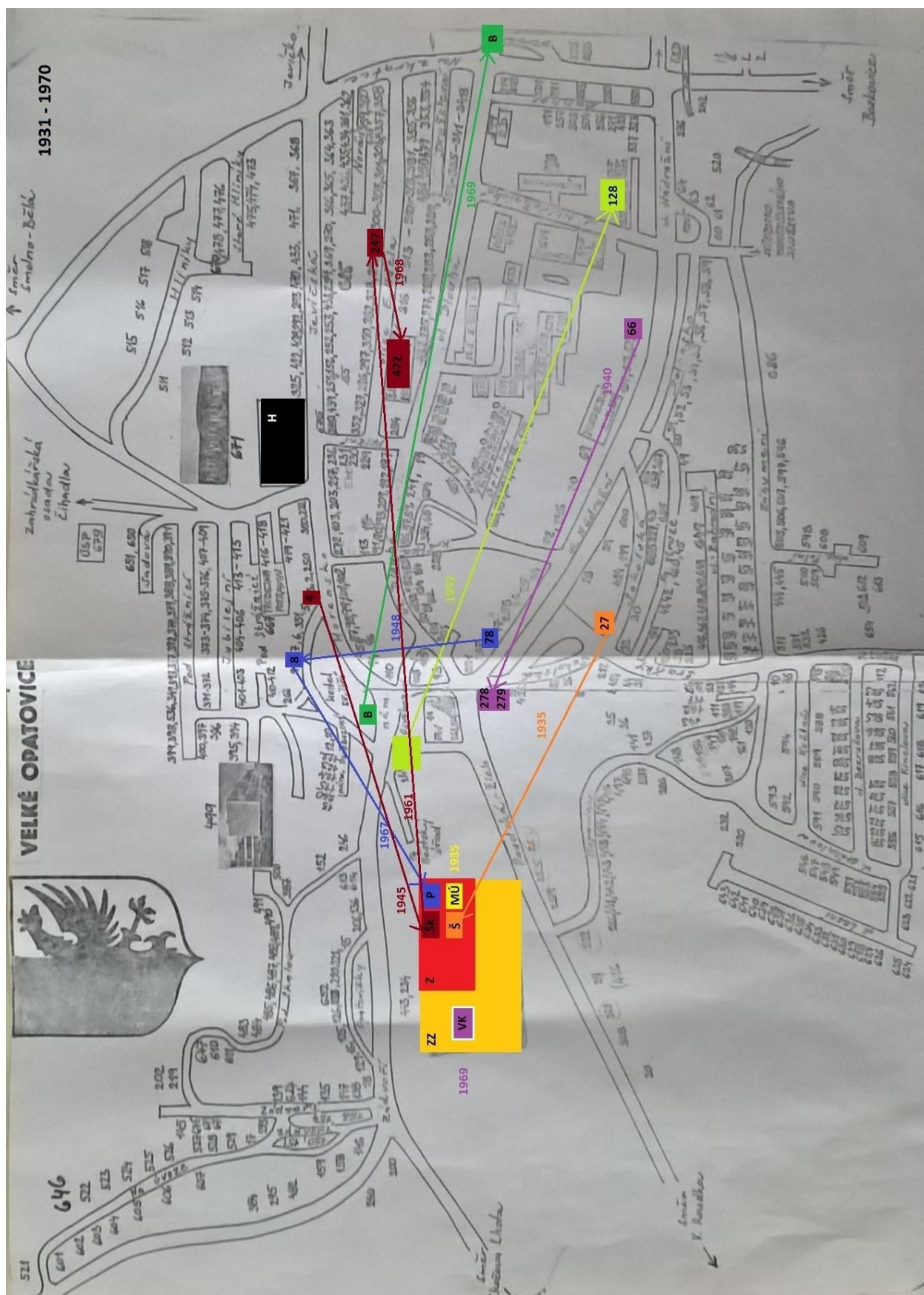
- asi od roku 1924, do 1935 přírodní koupaliště v zámeckém parku
- od 2006 nové za fotbalovými hřišti

Knihovna - Kn

- do WW1 na faře
- ve 20. letech Obecní knihovna v čísle 110
- dnes v zámku

[illegible]

Mapa č. 13: Přesuny míst v rámci obce mezi lety 1931 až 1970

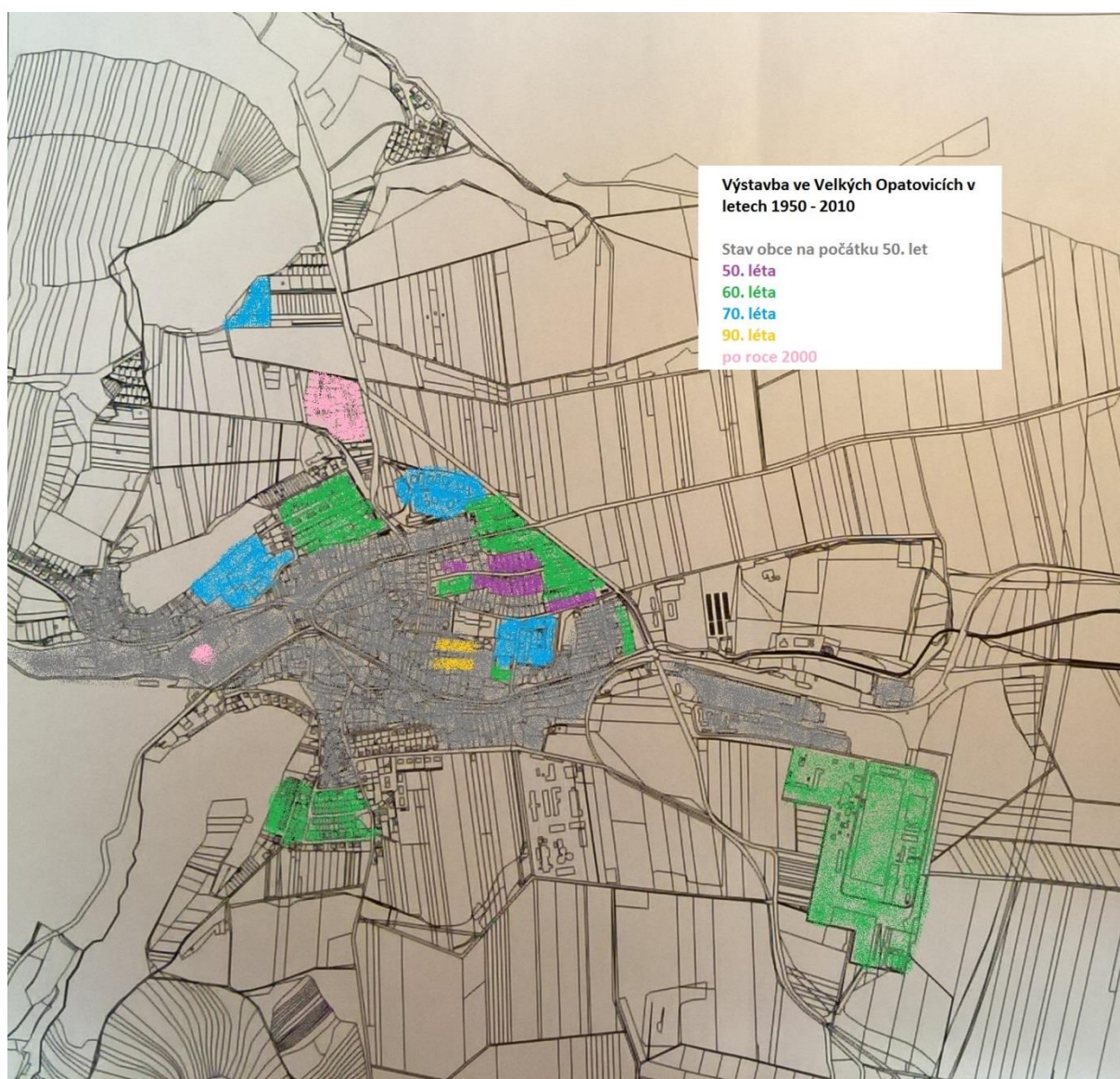
Legenda k mapám přesunů v rámci obce

	Zámek
	Zámecká zahrada
	Městský úřad
	Škola
	Školka
	Knihovna
	Kino a venkovní kino
	Pošta
	Koupaliště
	Lékař
	Benzinka
	Hřbitov
	Moravské kartografické centrum
	Přesun v roce
	Domovní číslo

Růst výstavby v obci – hlavní změny

- bytová výstavba v 50. letech
- bytová výstavba a nová šamotka v 60. letech
- bytová výstavba, nový hřbitov, nová škola a centrum služeb „Na Kacíři“ v 70. letech
- bytová výstavba v 90. letech
- výstavba rodinných domů „Na Čihadle“

Mapa č. 15: Výstavba ve Velkých Opatovicích v letech 1950 až 2010 - výběr

4. 9. Shrnutí přesunů a proměn v obci

Nepřekvapivě lokalizace důležitých míst v obci souvisela s velikostí a stupněm nové výstavby obce. Dříve se místa sdružovala v historickém centru obce v okolí kostela či se stěhovala do vzdálenějších budov, ale stále s nízkými popisnými čísly. V centru obce se tak nacházela škola, školka, pošta, ordinoval tam místní lékař a obyvatel si tam mohl půjčit knihy a později i zajít vykoupat. Na tehdejší okraji obce byl potom hřbitov. Zámek se zahradou samozřejmě neměnili lokaci, ale své využití, což v první třetině 20. století byla stále funkce zámku a zámecké zahrady. Lze shrnout, že obec v té době využívala pro své potřeby to, co již bylo vystavěno.

Postupem času však došlo k velkému rozvoji obce, jak je vidět i z naznačení její výstavby. O té lze tvrdit, že výstavba v 50. letech ještě navazovala na dosud zastavěné území, byla střízlivější. Čím později se obytné bloky stavěly, tím víc se rozrůstaly do okolí a měly menší zájem o svůj vzhled, spolu s vzhledem obce a její celkově zařazení v rámci krajinného rázu. Ačkoli nakonec i výstavba v 70. letech se stále snažila o dodržení jakýchsi hranic obce, kterou můžeme spatřit v silnici Na Zkratce při východním okraji obce vedoucí směrem na sever ulicí Čihadlo při severním okraji obce. Výstavba po roce 2000 se ale nepřehoupla jen do nového tisíciletí, ale také přes tuto pomyslnou hranici. Tímto růstem plochy obce se začaly i místa stěhovat z historického centra. Nicméně ještě před tímto stěhováním po velké výstavbě bytových jednotek, předcházelo stěhování školy, školky, pošty a městského úřadu do prostor zámku, který se otevřel veřejnosti. Stále tak docházelo k využívání prostorů, které již v obci existovaly, ačkoli svým způsobem vznikly jako nové, neboť dříve k dispozici nebyly.

Zdá se, jakoby obec ke stěhování míst do zámku přistupovala ve chvíli, kdy ji stávající prostory nevyhovovaly, a nevěděla v dané situaci, kam jinde by místa uchýlila. A tam některá místa čekala, než se na pro ně vybudovalo speciální nové umístění jen pro ně (např. nová škola, školka, pošta).

Budování těchto speciálních prostor pro nové útočiště míst navazovalo na bytovou výstavbu. Své nové útočiště našla škola, školka, zdravotní středisko a pošta. Místa se tak přiblížila nově vzniklé výstavbě a také pomyslnému jižnímu centru, které se mělo stát novým centrem obce, dle socialistického urbanistického plánování. Do volných prostor v zámku se za to mohlo nastěhovat kino, knihovna, či vybudovat Moravské kartografické centrum. Vlivem tohoto nového budování a rozrůstání obce se musel odstěhovat hřbitov daleko za stávající

hranice zastavěného území a vzhledem ke změnám v dopravním uspořádání dříve také benzinka.

Tedy na podobě obce a lokalizaci míst se asi nejvíce podepsal přechod zámku ze šlechtických rukou do obecních a potom přeneseně šamotka, která zavinila velmi rychlý rozvoj obce spojený s výstavbou pro rostoucí obyvatelstvo jeho životní potřeby.

Můžeme se zatím jen dohadovat, zda i ostatní místa, které jsou stále lokalizována v prostorech zámku, stále čekají na vybudování svého speciálního prostoru, nebo již v zámku, jako takové přestupní stanici, zůstanou. Další vývoj se bude odvíjet dle toho, jakou cestou určení se dá samotný zámek. Co lze ale s určitostí říct je, že přesuny míst mimo původní tradiční centrum obce, způsobily snížení pohybu obyvatelstva v těchto oblastech a jeho celkový úpadek.

5. Problémy v nakládání s prostorem a využívání míst v obci a okolí a návrhy řešení

5. 1. Výčet možných problematických prostorů a míst

Výčet možných problematických prostorů a míst, která vyplynula na základě historického zkoumání obce v daných pohledech, na základě psaných pramenů, fotografií, uměleckých děl a plánů, a osobního zkoumání v dnešní obci.

- Nevyjasněnost v užívání prostorů zámku a zámeckého parku
- Nevyjasněnost ve využití pozůstatků totalitních režimů v podobě nedokončené Hitlerovy dálnice a nedokončených socialistických plánů na přestavbu celé obce
- Nevyjasněnost v úpravě a využívání veřejných prostor obce
- Nevyjasněnost v nakládání s prostory dříve využívanými pro něco jiného
- Nevyjasněnost v politice rozrůstání obce do okolí, či rozvoje uvnitř již existující zástavby

5. 2. Problémy v obci dle občanů a zástupců obce

V roce 2013 si Velké Opatovice nechaly zpracovat Strategii rozvoje města, ze které lze vyčíst pro naši práci zajímavé údaje a pokusit se zjistit, jaké problémy obec má, jak podle jejích občanů, tak nezávislých statistik a pozorování.

Obyvatelé jsou zaměstnaní převážně v oblasti stavebnictví, velkoobchodu, maloobchodu, oprav a údržby, v průmyslu, v nemovitostech a profesní, vědecké a technické činnosti, v zemědělství, lesnictví, rybářství a v pohostinství. Věková struktura obyvatelstva vypovídá o zvyšujícím se podílu poproduktivní generace, tedy obyvatel nad 65 let.

Městu chybí silnější silniční napojení na město Brno, které je významným ekonomickým centrem pro tento region. Problém s tímto napojením by mohlo vyřešit využití „staré německé dálnice“ plánované a připravované během druhé světové války. Pro dnešní účely by se z ní stala dálnice Brno – Svitavy s označením D 43.

Dle občanů Velkých Opatovic chybí v obci veřejná WC, lavičky, či odpadkové koše a chodníky. Celkově není dostatečná starost o veřejná prostranství, zámecký park a vodní tok. Rekonstrukci by si zasloužil kulturní sál nebo hrobka Herbersteinů. Chybí také vhodné zázemí pro seniory, volnočasové aktivity pro mládež, dětské hřiště a využití učiliště.

V dopravě by byl zájem o dobudování cyklostezek, obnovení zrušených vlakových spojení a rekonstrukci silnic vedoucích do Opatovic.

Na vydanou Strategii Rada města reagovala vydáním Programového prohlášení z roku 2015, ve kterém uvádí činnosti, kterými by rádi tyto nedostatky obce vylepšili. Ať již v oblasti kultury, využívání volného času, rekonstrukcí a oprav, dopravy, kvality bydlení a životního prostředí. Představitelé města by se ve svých krocích rádi řídili mottem: Otevřené a transparentní město. Tedy rozvoj města by se vedl v duchu zajištění řádné správy a rozvoje města jako svébytného místa s historickými památkami, vlastní kulturou a sportovním a občanským životem.

5. 3. Územně plánovací dokumentace obce Velké Opatovice

Poslední platný územní plán je z roku 2001. Od té doby prošel 5 změnami, z čehož 4 byly realizované. Nyní je rozpracovaná Změna č. 6 a připravuje se zadání nového územního plánu, které bude vydané pravděpodobně v září tohoto roku. Nový územní plán pro Velké Opatovice by tak mohl být hotový v ideálním případě do konce roku 2019.

Změna č. 6 obsahovala požadavky na vymezení ploch pro zemědělskou činnost (zahrady a sady), plochy pro sběrný dvůr, pro výrobu a novou cyklostezku do spojující Velké Opatovice s Jevíčkem.

Nový územní plán musí být připravován v souladu s nadřazenou dokumentací, mimo jiné se Zásadami územního rozvoje Jihomoravského kraje (ZÚR JMK), platnými od podzimu 2016. Požadavky pro něj jsou zatím ve fázi příprav, ale lze očekávat, že nový územní plán obce by měl obsahovat vymezení ploch pro výstavbu rodinných domků nad severním okrajem obce, ploch pro rozvoj výrobní zóny u zemědělského závodu a šamotky, zpřesnění vymezení koridoru pro dálnici D43 a návazné dopravní vztahy a také zpřesnění vymezení Územního systému ekologické stability. Dále by měla být v plánu upřesněna protipovodňová opatření v záplavovém území, rozveden rozvoj infrastruktury, tedy technického a občanského vybavení, a nakonec vytipovány špatně užívané plochy a navrhnutá případná řešení jejich budoucího využití. (*Hadlač 2017*)

5. 4. Možná řešení problematických prostorů a míst v obci a jejím okolí

Níže uvedené případy (viz Příloha č. 8) pro mě představují problematická místa v dnešní obci, která jsem určila na základě propojení vědomostí o historickém vývoji obce spolu se sledováním běžného života v ní. Při hledání návrhu jejich řešení jsem se nechala inspirovat obecnými koncepty přeměny měst a krajiny, ale také již použitými nápady z jiných obcí a povědomím o dnešní urbanistické praxi.

5. 4. 1. Příklad „zámek a Moravské kartografické centrum“

Budovy zámku stojí ve Velkých Opatovicích od poloviny 18. století. Dnes se tam nachází kromě kartografického centra, Městský úřad, Památník města, kino, výstavní sál, sál Městského střediska, Základní umělecká škola, fitness centrum, sídlo firmy Molat, kuchyně VOS zemědělců a. s. a obytné prostory.

Z bývalého zámku se dochovala místnost knihovny s originálním vybavením. Zámek je zapsaný v seznamu nemovitých památek Národního památkového ústavu.

Ačkoli tak zámek již dlouhou dobu neplní svoji primární funkci v bytí zámkem, mohl ve svém využívání možná dopadnout daleko hůře. Kdyby nebyl ještě za první republiky odkoupen obcí, která ho začala využívat například pro sídlo školy, mohl být zabaven šlechtě buď během druhé světové války Němci, nebo po převzetí moci v Československu komunisty a být tak využíván mnohem k méně šetrným účelům, například jako sídlo JZD. Jako se podobně stalo jiným památkám na území naší republiky. Anebo mohl na druhou stranu dopadnout jako zámek v Libochovicích, který taktéž vlastnil rok Herbersteinů mezi lety 1858 až 1945. Pak bylo panství zkonfiskováno a rozděleno dle zásad pozemkové reformy. Starost nad zámkem s parkem převzala Státní památková správa. V současné době je zámek v Libochovicích pod správou Národního památkového ústavu a v roce 2002 byl prohlášen Národní kulturní památkou. (*Anonymus 2017b*)

Opatovický zámek byl také zapsán mezi památky v roce 1958, ale jako s památkou s ním nakládáno nebylo. Objekt zámku není zrekonstruovaný a i jeho okolí při vjezdu, vstupech a parkování se jeví neupraveně. Cestu k neupravenosti objektu pravděpodobně nejvíce započal požár v roce 1973, který kus zámku zničil, a neutěšenost této části komplexu pak vedla k celkové sešlosti i ostatním částí zámku.

Zámek se i přes svoji rušnou minulost dochoval, nicméně z celého komplexu zámku číší jakási neurčitost, kam se zámek směřovat. Využívat ho k praktickým účelům jako kanceláře, tedy zaměřit se v rekonstrukci radši na vybudování parkoviště pro auta zaměstnanců? Nebo se snažit udržet stále jeho kulturní a historickou hodnotu, tedy snažit se upravit zámek sám i jeho okolí, jako tomu bývalo dříve za vlády hraběnky Julie, s okrasnými květinami, zastřiženými keři a pěšinami vysypanými pískem, aby se z něj stala více památka?

Zajímavostí je, že budova tělocvičny (dnes kino) vystavěna k závěru 60. let 20. století kopíruje původní sloh zámku. Běžný pozorovatel by tak nepoznal, že budova byla vystavěna později, než zbytek zámku. Na druhou stranu budova Kartografického centra – Fossilis – od prof. Ing. arch. Zdeňka Fránka dokončena v roce 2007, je sice nepochybně ojedinělé dílo moderní architektury, nicméně naprosto se nehodící do zbylé zámecké zástavby. Zároveň se ale také jedná o využití tzv. brownfieldu, který vznikl v prostorách zámku po jeho požáru.

Pokud by se ze zámku stala více památka, sloužící kulturním činnostem, kam potom s kanceláři, kdyby nebyly v zámku? Pokud by se realizoval plán ještě z minulého století, že by vyrostlo centrum obce v její jižní části, mohly by se všechny tyto služby obce občanům přestěhovat tam. Již dnes v prostoru tzv. jižního centra sídlí pošta, policie a například zdravotní středisko. Co se týče přímo prostoru, kam by bylo možno kanceláře umístit, tak bylo zrušeno odborné učiliště, které zabíralo velký komplex a nyní se hledá využití pro tyto prostory.

Ze zámku by se tak mohlo stát více místo paměti, než praktického využití. Stejně jako se našlo naplnění pro budovu Fossilis. Z turistického potenciálu kartografického muzea by mohl těžit i zámek.

V obci totiž stále lze cítit jakousi nostalgii po vznešenosti, kterou zámek oplýval v době správy rodem Herbesteinů. Když se například konají slavnosti zahrad ve Velkých Opatovicích, přijíždí město navštívit i „hraběnka“, se svým dvorem, který tvoří ochotníci místního divadla, a lidé se s ní za tónů dobové hudby mohou setkat v prostorech zámku nebo zámeckého parku. (*Oldřich 2016*) Proto lze usoudit, že zámek stále hraje důležitou roli v obci i v podobě, kterou představoval před skoro 100 lety. Lze jej určitě počítat mezi symboly obce, ať už v něm sídlí fitness centru, kuchyně nebo úřad, a mělo by se s ním dle toho začít nakládat.

Multifunkční využívání zámku ho sice ničí jako památku, ale z druhé strany zase dochází k využívání již stojících prostor. Možná by tyto prostory bez naplnění, které mají nyní, ležely ladem. Nebo možná nám dnes stačí pro uchování památky jen ty dvě místnosti, co zbyly z originálního zámku.

Obrázek č. 81:
Příchod k zámku zámeckou zahradou
novou alejí
(<https://www.krizemkrazemceskem.cz/>)

Obrázek č. 82:
Nádvoří zámku za vstupní branou, vchod do
Městského úřadu (vlastní)

Obrázek č. 83:
Nádvoří zámku se vstupem do MKC,
Výstavní síň (vlastní)

Obrázek č. 84:
Okolí zámku se zázemím pro stavební firmu,
severní okraj zámku (vlastní)

Obrázek č. 85:
Západní trat zámku se vchodem do jídelny
a fitnesscentra (vlastní)

Obrázek č. 86:
Pohled na západní trakt s dostavěnou částí
bývalé tělocvičny, dnes vnitřním kinem
(vlastní)

Obrázek č. 87:
Jižní část zámku s přechodem do zadní části MKC (vlastní)

Obrázek č. 88:
Bývalá letní zahrada v jižní části zámku (vlastní)

Obrázek č. 89:
Detail bývalé zimní zahrady v jižní části zámku, vlevo s přechodem do MKC (vlastní)

Obrázek č. 90:
Jihovýchodní okraj zámku, za okny sídlí Městský úřad, v popředí Opatovická lípa (vlastní)

Obrázek č. 91:
Dochovaná místnost knihovny s bývalým vybavením zámku (vlastní)

5. 4. 2. Příklad „zámecký park“

Zámecký park vznikl spolu se zámkem. A vzkvétal či upadal také společně s ním. Především vzkvétal za doby, kdy v zámku žila hraběnka Julie Herbersteinová. Po té postupně ubylo okrasných květů, udržovaných keřů s pěšinkami a nakonec z parku zmizela i veškerá tekoucí nebo stojatá voda.

V parku lze dnes potkat obyvatele obce na procházce s dětmi, se psy, nebo vycházky mateřských školek.

Park tak v průběhu své existence ztratil na své upravenosti a výsadním postavení, když byl za zdí a k využívání určený pouze pro hraběcí rodinu. Na druhou stranu se ale otevřel po odchodu šlechtické rodiny k využívání širšímu okruhu lidí. A obyvatelé Opatovic dokáží ocenit některé aspekty, které v parku přetrvaly, viz například stará borovice a lípa, které si díky udělení titulů vysloužily lepší starost o svůj vysokým stářím doslova „nahnutý stav“ a mohou tak nadále svojí existencí zdobit místní park.

Nicméně artefakty, které v parku vznikly lidskou rukou, by si zasloužily rekonstrukci a znovu využívání. Nebo zbourání a navrácení daného místa zpět přírodě. A také by bylo hezké navrácení vody zpět do parku, když v něm hrála podstatnou roli od jeho založení. Voda totiž prostoru dodává život. Přitahuje nejen malé děti, aby u ní trávily volný čas, ale také další živočichy a tím napomáhá zvýšení biodiverzity daného místa.

Při úpravě parku se lze inspirovat například snahami o oživení zámeckých parků v Nových Hradech (*Anonymus 2007*) nebo třeba v Dobroslavicích (*Anonymus 2017c*). Mohlo by dojít k aktivitě vedoucí k oživení zámeckého parku také ve Velkých Opatovicích. Park představuje v rámci obce důležité přírodní, kulturní, relaxační, sportovní a historické území. Dříve nabízel občanům venkovní kino a hřiště. Oba objekty jsou dnes ale v zašlém a nevyužívaném stavu. Kromě hasičských závodů na hřišti a možná zimního bruslení není hřiště více využíváno. Párkrát do roka se používá otevřené podium pro různé oslavy, jako je oslava 1. Máje. Kino vysílá dětské filmy tak možná na Vánoce, ale pouze „na stojáčku“, neboť sedačky chybí. Bývalé záhony a okrasné keře s pěšinami vysypanými pískem jsou již také zapomenutou historií. V okolí zámeckých budov by se mohl park vrátit k funkci okrasné zámecké zahrady, neboť některé části zámku stále ještě plní kulturní a historickou funkci. Odlehlejší části parku by mohly zůstat v „divočejším“ stavu, neboť i historicky tomu tak bylo, nicméně by mohly poskytovat širší možnosti využití pro trávení volného času obyvateli města.

Hřiště by mohlo po rekonstrukci nabízet využití pro více sportů. Pro děti by přišel k užitku dětský park a pro seniory tzv. senior park. Zpravená zeď kolem celého parku, upravené stezky uvnitř a lavičky by mohly zvát občany k procházkám a relaxaci pod korunami starých stromů.

Pokud by se ale celý zámek vydal cestou zpět ke stavu památky a plnění své kulturní funkce, i zahrada by se měla ve svém vývoji připojit a nabízet více činnosti, které odpovídají činnostem, které se praktikují v zámeckých zahradách.

	Obrázek č. 92: Socha Bedřicha Smetany v místě bývalého koupaliště v přední části zámku (vlastní)
	Obrázek č. 93: Vodní zdroj pro Boskovický vodovod (vlastní)
	Obrázek č. 94: Pozůstatky původního zábradlí nad splavem (vlastní)
	Obrázek č. 95: Venkovní kino v zámeckém parku (vlastní)

	Obrázek č. 96: Hlediště venkovního kina v zámeckém parku (vlastní)
	Obrázek č. 97: Cesta od kina ke hřišti v zámeckém parku (vlastní)
	Obrázek č. 98: Hřiště po hasičské závody, kryté podium pro zábavy v zámeckém parku (vlastní)
	Obrázek č. 99: Západní konec zámeckého parku (vlastní)

5. 4. 3. Příklad „paneláky“

Výstavba panelových domů se ve Velkých Opatovicích objevila díky populačnímu růstu obce, který byl způsobeným rozvojem šatové továrny. Takových větších obytných bloků v obci vyrostlo více. Nicméně vybrané pro tento případ byly ty na Hliníkách, protože svou existencí velmi narušují pohledový ráz celé obce a ovlivňují, jak lze obec zasadit do krajiny v okolí. Byly vystavěny „bez náležitého zohlednění významu a šíře krajinotvorných procesů a kvality životního prostředí“ (Hájek 2008: 110). Tyto budovy byly dokončeny v polovině 80. let a jedná se o 8 samostatně stojících budov a dva bloky. Liší se od ostatních bytových domů v obci, neboť byly vystavěny později a tedy pravděpodobně již z nedostatku kvalitního materiálu z prefabrikovaných dílů bez jakékoli venkovní úpravy a zastřešení. Navíc se tyto budovy nachází na vyvýšeném místě obce. Stojí tam bez nějakého zasazení do reliéfu zbytku obce a bez snahy o vytvoření utěšeného životního prostoru svého okolí pro obyvatele těchto domů.

„Centrální části venkovských sídel obdobně postihlo ideologicky protěžované přibližování vesnice městu: zpravidla necitlivé asanace necitlivé zástavby provázelo neméně rušivé budování úřadoven místních národních výborů, agitačních středisek, kulturních zařízení, restaurací, prodejen smíšeného zboží, samostatných či řadových obytných domů.“ (Hájek 2008: 109)

S problémy s velkou a často nevybíravou panelovou výstavbou se potýká mnoho míst napříč celou Českou republikou. V otázce zlepšení situace lze najít více způsobů, jak tuto problematiku řešit. Panelové domy se opravují, snižují nebo bourají. Nelze ale o nich zároveň mluvit jen jako o něčem negativním. Tyto paneláky tu pro své obyvatele stály a stále vlastně stojí. Bylo možno je rychle a levně vystavět a poskytnout tak čekatelům na byt relativně snadnou možnost jejich vytouženého samostatného bydlení. Anebo taky místo pro kontrolování osobnosti. „Dům ztrácí původní funkci útočiště a projekce osoby, a stává se prostorem čirého pobytu, přikázaným místem, kde lze člověka kdykoli najít, odkud ho lze kamkoliv přemístit, stává se ohniskem jeho manipulovatelnosti.“ (Preisner 1987: 21)

Použití nekvalitních materiálů a jejich celková neúdržba či nemožnost údržby, se po revoluci objevují jako problém a panelákové domy už nejsou tolik vyhledávanou variantou pro bydlení. Zůstaly tu tedy, jako připomínka dob minulých. Můžeme se jich zcela zbavit a nahradit je případně něčím novým. Měli bychom se o ně postarat a zachovat je? Měli bychom se jich zbavit?

Otázkou našeho vztahu k panelákům se zabývá Barbora Novotná ve své stati „Panelák jako symbol a místo paměti“. Význam paneláků přenáší také do politické oblasti, když ho nazývá „symbolem komunismu“, tedy že by se panelák mohl stát místem paměti právě tohoto období naší historie. Nicméně pokud se přihlédne ke kritériím, které přisuzuje místům paměti Pierre Nora, přijdeme na to, že pokud zatím v panelácích stále v Česku žijí obyvatelé, nemohou se tyto budovy stát místem paměti, neboť jsou vlastně jakousi živou vzpomínkou. Místem paměti se pak může panelák stát, až pokud česká společnost přejde z liminální fáze proměny do postliminální, jak je popisuje Czepczyński. (*Czepczyński 2008*)

Pierre Nora charakterizuje místa paměti: „Místa paměti jsou především zbytky. Jsou krajní podobou, v níž paměti utvářené vědomí přetrvává v historii, která se k němu obrací, protože je nezná.“ (...) „Místa paměti se rodí a žijí z pocitu, že neexistuje žádná spontánní paměť, že je třeba vytvářet archívy, že je třeba slavit výročí, organizovat oslavy, pronášet smuteční projevy, provádět notářské záznamy, protože tyto úkony nejsou přirozené. (...) Bez ostražitého bdění nad vzpomínkami by historie tato místa rychle vymetla. Jsou baštami, o které se opíráme. Kdyby však to, co brání, nebylo ohroženo, nebylo by vůbec nutné je stavět. Kdybychom vzpomínky v nich uzavřené skutečně prožívali, byly by nepotřebné. A kdyby se jich naopak ani historie nezmocňovala proto, aby je překrucovala, proměňovala, hnětla a petrifikovala, nestala by se z nich místa pro paměť. Právě tento pohyb sem a tam je ustavuje: okamžiky historie vyrvané pohybu historie, a přece tomuto pohybu vrácené.“ (*Nora 1998: 14*)

Obecně se problematikou zachovávání symbolů z dob minulých, či lépe nakládáním se symboly z dob minulých, zabývá Emmanuel Terray ve své stati Berlín: křižovatka pamětí řeší otázku „správy minulosti“, tedy přežitků, které připomínají minulé doby, do dob následujících. Připouští, že jakási zdrženlivost je pak nejlepší řešení. „Vše odmítnou, nebo vše zachovat: v obou případech dochází ke vpádu promyšleného rozhodnutí do oblasti, které bychom měli ponechat její „volný průběh“. „Spravovat minulost“ znamená zpochybnit její nezávislost, svěřit ji pod dohled přítomnosti: nebylo by rozumnější „nechat ji žít“?“ (*Terray 1998: 132*)

Jak tedy s paneláky na Hliníkách naložit? Zachovat? Zbourat? V případě zbourání by se nejednalo o první případ bourání panelového domu z estetických důvodů na našem území. Jeden panelový dům byl z čistě estetických důvodů zbourán v Havlíčkově brodě (*Vokáč 2011*) a druhý v Kutné Hoře (*Fojčíková 2013*).

Ale co s obyvateli těchto domů? Obec pravděpodobně nedisponuje náhradními ubytovacími kapacitami. Tedy by se spíš přiklonila k tomu si domy ponechat, zachovat a zrekonstruovat. Jistá rekonstrukce budov již proběhla, zhruba mezi lety 2011 až 2012. Budovy se obalily do kabátu z polyesteru a dostaly nové pestrobarevné nátěry, které teď do okolí svítí jako semaforey. Nicméně veřejný prostor v okolí budov a mezi bloky na rekonstrukci zatím čeká. A občas prostor sklouzává až k jakémusi brownfieldu či skládce všeho možného.

	Obrázek č. 100: Panelová výstavba sídliště Hliníky z roku 1976 po rekonstrukci – pohled ze severu (vlastní)
	Obrázek č. 101: Panelová výstavba sídliště Hliníky z roku 1976 po rekonstrukci (vlastní)
	Obrázek č. 102: Panelová výstavba sídliště Hliníky z roku 1976 po rekonstrukci – veřejný prostor mezi budovami (vlastní)
	Obrázek č. 103: Neurčitý prostor v rámci sídliště Hliníky (vlastní)

5. 4. 4. Příklad „autostráda“

Gigantický plán nacistického Německa, který je i přes své nedokončení stále z leteckých pohledů na dotčená území patrný. Krajem Velkých Opatovic se táhne nejrozpracovanější část celého plánu dálnice. Dnes se jedná o zelený zarostlý pás vegetace, který se vine na východ od obce směrem k Jevíčku. O stavbě vypovídají i dochovaná přemostění při silnicích z Velkých Opatovic do Jevíčka. Z tohoto velkého plánu, který ale nakonec nebyl realizován, tak vzniká typický malo-hanácký biokoridor: „zelený pás volně rostoucích stromovitých porostů a křovin v místech nedostavěné dálnice (...). Tato místa slouží jako úkryty pro zvěř i hnízdiště pro četné druhy ptactva.“ (Bartošek a Jordán 1999: 26)

K dostavbě dálnice nikdy nedošlo, všechny plány na výstavbu zkrachovaly. V roce 1989, s přibývajícím nárůstem dopravy, který se týkal zejména i silnice I/35 z Brna do Svitavy, se začala výstavba dálnice ve stopách staré „německé“ znovu plánovat. Tentokrát ale pod označením rychlostní silnice R 43 (dnes označení D 43). Pozemky pod bývalou „německou dálnicí“ často stále patří státu. Veřejnost se v otázce dostavění dálnice rozdělila na dva tábory. Jeden tábor výstavbu podporuje, druhý ne. (Svět 2009)

Velké Opatovice a i další obce ale s případnou výstavbou ve svých územních plánech obcí z části počítají, protože zkrátka musí. Plán její výstavby se totiž nachází v nadřazené plánovací dokumentaci – Zásadách územního rozvoje JMK, platných od podzimu roku 2016. Nicméně není to tak jasné, jak by se mohlo zdát. Výstavba dálnice D43 je sice v plánu, ale její vedení krajinou není blíže vymezené. Musela by se nejdříve zpracovat studie, aktualizací ZÚR JMK by se promítla v nadřazené dokumentaci a dle toho by potom byla zapracovaná ve všech územních plánech, kterých se týká. Obce mají za úkol využít potenciál plánované dálnice k rozvoji svých obcí a snažit se minimalizovat negativní vlivy, především nárůst dopravy. Zastupitelé by se tak v zájmu rozvoje života v obcích přikláněli k variantě využití tohoto předpřipraveného pruhu pro výstavbu rychlostní silnice, která by spojovala menší moravské obce s hlavním centrem moravského regionu, s Brnem. Nicméně, i kdyby vše šlo podle plánu, reálně by se mohlo se začátkem výstavby D43 počítat nejdříve od roku 2030. (Hadlač 2017)

Problematika bývalé německé dálnice se tak zdá být komplikovaná. Na jednu stranu, kdyby se stavba přeci jen využila k výstavbě silnice, jednalo by se možná o pěkný příklad „re-use“, využití specifického území, které přetrvalo z historie. Ale jakého území? Jedná se o brownfield?

Brownfieldy jsou Evropskou unií charakterizovány jako „pozemky, které degradovaly v důsledku restrukturalizace vybraných průmyslových odvětví a zemědělské výroby“ (Šilhánková 2006: 11), což „autostráda“ nesplňuje. Nicméně v dělení podle původní funkce oblasti současného brownfieldu, lze najít kategorii armádní typ. Armádní brownfieldy jsou charakterizovány jako „území, která souvisí s odchodem sovětských vojsk z našeho území a s rušením vojenských posádek Armády České republiky“. Jedná se tak především o objekty kasáren, infrastrukturu a bývalé vojenské areály. (Šilhánková 2006: 12) Autostráda sice není pozůstatkem odchodu sovětské armády, nýbrž nacistické, a neměla sloužit pouze vojenským přesunům, ale pravděpodobně i civilním. S trochou nadsázky ale můžeme říct, že zbylé základy německé dálnice by mohly být zvláštním typem armádního brownfieldu.

Tedy využití základů pro stavbu rychlého napojení obce na město Brno by mohlo znamenat širší nabídku pracovního uplatnění obyvatel Velkých Opatovic. A na druhou stranu potenciál pro průmysl a obchod, který by se snadno mohl dopravovat po této nové silnici.

Na druhou stranu by se ale z Velkých Opatovic mohla stát jakási forma „noclehárny“ právě pro obyvatele zaměstnané v Brně či jiných větších městech, kteří by zpět do Opatovic jezdili pouze přespat. Příklad takových „obcí – nocleháren“ lze dobře sledovat například v okolí hlavního města Prahy.

Z přírodního pohledu nelze opomenout, že nyní se jedná o velmi biodiverzitně bohatou lokalitu, který svým divočejším vzezřením poskytuje úkryt a útočiště mnoha druhům živočichů. Zásah lidské ruky by tento ojedinělý zelený pás, vinoucí se krajem jako had, zlikvidovala. Ačkoli paradoxně by tento pruh vegetace právě bez lidské práce nikdy nevznikl.

V případě „autostrády“ se jedná o vojenský zásah do krajiny, který by tehdy zničil mnoho přírodního prostoru, ale tím, že nebyl projekt dokončen, tak se ty přírodní prostory navrátily po čase jakoby „renesance přírodních poměrů“ (Hájek 2008: 97) Navíc s jistou speciálností tohoto plánu zůstávají tyto přírodní prostory stále zachovány. Často ale z důvodu víry v to, že se projekt nakonec jednou uskuteční. To ukáže budoucnost.

Pokud by se zelený pruh nakonec pro stavbu silnice nevyužil, mohl by se možná stát místem paměti, jak jej popisuje Nora: „Místa paměti jsou především zbytky. Jsou krajní podobou, v níž paměť utvářené vědomí přetrvává v historii, která se k němu obrací, protože je nezná.“ (Nora 1998: 14)

„Autostráda“ je tak vedle paneláků další připomínkou totalitního režimu, který na určitou dobu zavládl nad tímto regionem. Nacistická nadvláda sice trvala mnohem kratší dobu, než ta komunistická, avšak zapsala se do okolí krajiny obce trvanlivým způsobem.

Mapa č. 16:
Pohled na zelený pás dálnice mezi Velkými Opatovicemi a Jevíčkem (mapy.cz)

Obrázek č. 104:
Pohled z přemostění dálnice na silnici z Velkých Opatovic do Jevíčka (vlastní)

5. 4. 5. Příklad „pod kostelem a návěs“

Dnešní podobna kostela stojí na svém vyvýšeném místě od konce 18. století. Ačkoli původní kostel býval součástí horní části obce již ve století 14. Lze se domnívat, že prostor kolem kostela býval vždy centrem dění v obci. V blízkosti kostela se nachází fara, dříve býval kolem kostela hřbitov. Od kostela vede ulice s jedněmi z nejstarších domů ve Velkých Opatovicích. V budovách nedaleko během času vznikly například škola, obchod, záložna, pošta nebo tam ordinoval místní doktor. V prostoru přímo pod kostelem bylo dříve možné i natankovat benzín. Nedaleko ústí i východ ze zámeckého parku a pomyslnou přímkou linií lze spojit vchod do zámku s vchodem do kostela. Pokud se obyvatelé Opatovic sdružovali k nějaké oslavě, jako například po konci První světové války nebo k vítání osvoboditelských vojsk po Druhé světové válce, sdružovali se právě tam pod kostelem.

20. století tak bylo pro kostel a jeho okolí rušné, stejně jako se rušnou stávala silnice vedoucí kolem něj. Ta byla rekonstruovaná, aby poskytovala kvalitnější službu dopravy. Postupem doby a zvýšením automobilové dopravy se ze silnice vedoucí pod kostelem a buď pokračující směrem na Jevíčko, nebo přes ves k nádraží, stala rušná silnice a prostor pod kostelem se tak rozdělil na dvě části, které odděluje právě tato rušná silnice.

V minulosti se vyskytly plány na rekonstrukci okolí kostela a prostorů pod kostelem směřujícího k protáhlé vsi níže. Pravděpodobně ale nebyly realizovány, nebo jen z části. Nicméně změna v provozu skrze obec snahy o vytvoření návsi stejně zhatila. Návrh úpravy náměstí a návsi z roku 1940 počítal se zelenými plochami nad kostelem, také v protáhlé podobě pod kostelem podél silnice a další protáhlý pás zeleně v návsi směrem k nádraží. Tato úprava tak mohla navazovat na tradici přeměny náměstí „na reprezentativní části obce a místa pro pobývání a odpočinek“ (Záruba 2013), která měla hlavní slovo v úpravách náměstí a veřejných prostor v časovém rozmezí od 2. pol. 19. stol. až 1. pol. 20. stol (Záruba 2013).

Od doby těchto snah se ale situace na silnicích změnila, a dokud přes návěs povede hlavní tepna obce a na začátku návsi před sokolovnou bude stále hlavní autobusové nádraží, pravděpodobně se z tohoto místa nepodaří vytvořit nějaké klidné místo pro pohyb občanů, svým způsobem náměstí, které obci chybí. „Veřejné prostory se stávají důležitým místem života města, prostorem pro sociální, kulturní a společenské setkávání. Stále častěji je jejich stav odrazem rozvoje a revitalizace města, stávají se důležitým prvkem kvality života ve městě a jejich úroveň, čistota a bezpečnost se často odráží na spokojenosti občanů a návštěvníků města.“ (Čermáková 2009: 10) Tedy náměstí, jako takový veřejný prostor, kam

by vyšli obyvatelé za nákupy, zastavením, setkáváním, jak jej také popisuje ve svých dílech založených na sociálních výzkumech architekt Gehl. Ve své knize *Města pro lidi* uvádí, že je zapotřebí zase zvýšit potenciál města jako živého organismu, a že město, kde se pohybuje v ulicích více lidí, je také bezpečnější. (Gehl 2012: 7) Tedy zlepšení veřejných prostor vede ke zvýšení počtu lidí, co se v něm budou pohybovat. A nejlépe pěšky. Chůze je pro člověka přirozená a „v jádru je chůze zvláštní formou komunikace mezi lidmi, kteří sdílejí veřejný prostor“ (Gehl 2012: 20) Veřejný prostor by tak měl nabízet možnost pomalejšího pohybu a možnosti se rozhlédnout a setkat s dalšími lidmi. Budovy by měly nabízet živá přizemí a ulice by se měly vyvarovat projíždějícím i zaparkovaným automobilům. Protože přítomnost automobilů způsobuje strach a obavy. (Gehl 2012: 71 – 90)

A je jisté, že s podobnými problémy, jako je skloubení rostoucí silniční dopravy a přitom zachování historických prostorů kolem kulturních a jiných památek, se nepotýkají jen Velké Opatovice.

Příklad podobného problému narušení prostoru před kostelem ve Strakoniciích. Kostel sv. Markéty byl postaven na ostrově mezi hlavním a vedlejším ramenem řeky Otavy. Vznik kostela v dnešní podobě se datuje na konec 16. století. Kostel s hradem z 12. až 13. století na druhém břehu řeky byl propojen mostem a dohromady spolu kostel a hrad tvořili centrum obce. (Anonymus 2017d) V 19. století proběhl ve městě velký rozvoj textilního průmyslu, tedy dochází k výstavbě výrobních ploch u břehu řeky. Obec je v roce 1869 napojena na železnici. Ve 20. století tak dochází k růstu počtu obyvatel. Mimo jiné dochází také k regulaci vodních toků a vznikají velké průmyslové oblasti. Podle Habersbergera lze ale říct, že až do 60. let se město vyvíjelo dle jakési logiky a kontinuity. Druhá polovina 20. století se nicméně stala pro urbanistické vzezření města pohromou. V 70. letech bylo vybudováno nové přemostění přilehlé řeky s navazující čtyřproudou silnice od západu do centra, která protíná prostor mezi kostelem a hradem. Habersberger ve svém projektu navrhuje obnovení veřejného prostoru před kostelem. Zrušení silnice a uzavření Malého náměstí, s tím, že by bývalá dopravní komunikace byla odkloněna jinou cestou, vzadu za kostelem. A zároveň by byl vytvořen severní obchvat obce, který by měl být obsluhně dostačující, i kdyby se již nedalo projet kolem kostela sv. Markéty. (Habersberger 2013)

Odklonění dopravy ze silnice kolem kostela by napomohlo prostoru pod kostelem spolu s odsunutím autobusového nádraží z prostoru návsi podél ulice Nádražní. Autobusové nádraží by se mohlo případně přestěhovat do oblasti tzv. jižního centra. Anebo alespoň

odsunout více ke kraji rozšířeného prostoru, aby jej ve středu nerozděloval příjezd a odjezd vozidel autobusů.

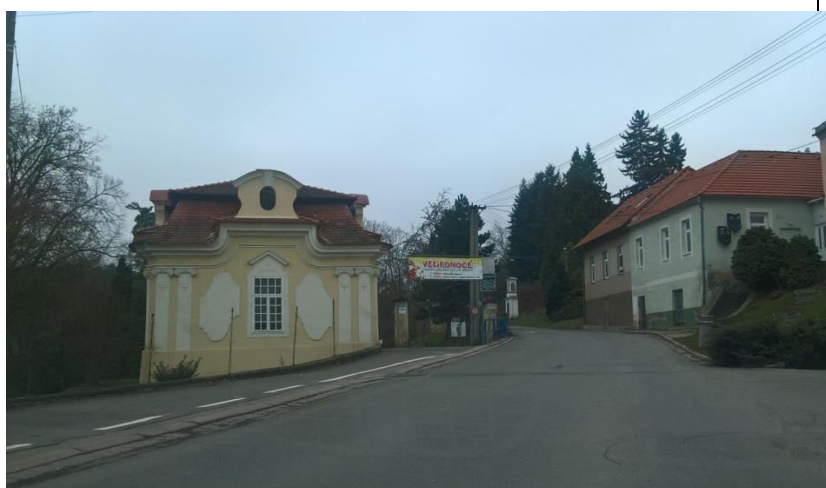
Nicméně s návrhem na severní obchvat obce je problém. Původně zamýšlený plán severního obchvatu obce, který je vidět i na jednom ze starých návrhů silniční úpravy obce, se dostává do konfliktu s nově plánovanými plochami pro výstavbu rodinných domů v severní části obce, které budou pravděpodobně vymezeny v novém územním plánu Opatovic, zadaném na podzim 2017. Navíc, pokud by tak jednou došlo k výstavbě D43, napojení z této části strany dálnice od Velkých Opatovic by mohlo vést přes vesnici. Došlo by tak k navýšení dopravy uvnitř obce. (*Hadlač 2017*)

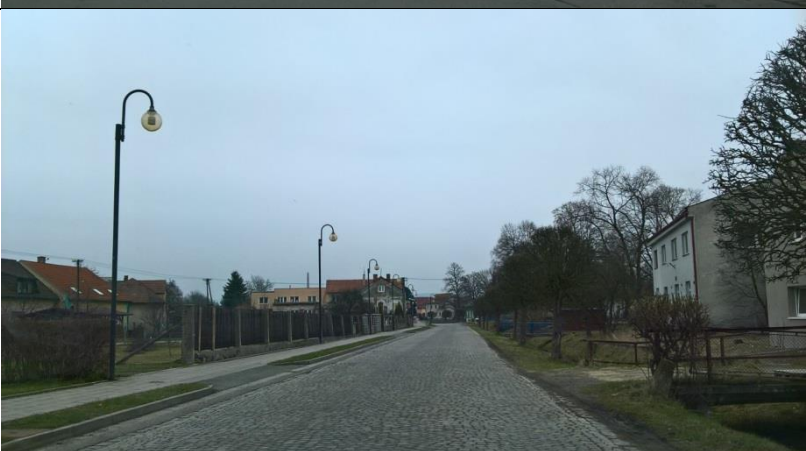
Obrázek č. 105:
Pohled na kostel z jihu, ze
severního okraje návsi
(vlastní)

Obrázek č. 106:
Pohled na kostel ze vchodu
do zámeckého areálu
(www.krizemkrazemceskem.cz)

Obrázek č. 107:
Pohled na vjezd do
zámeckého areálu z prostoru
pod kostelem (vlastní)

	Obrázek č. 108: Pohled do ulice Horensko z prostoru pod kostelem, směrem k Jevíčku (vlastní)
	Obrázek č. 109: Pohled na náves s autobusovým nádražím ze severního okraje (vlastní)
	Obrázek č. 110: Pohled do ulice Nádražní ze severního okraje (vlastní)
	Obrázek č. 111: Pohled na ulici Nádražní a náves z jižního konce (vlastní)

5. 4. 6. Příklad „autobusové nádraží“

Autobusové nádraží se nachází na návsi od roku 1955. Má štěstí oproti tomu vlakovému, že jej lze situovat do středu obce. Navíc mají autobusové linky další zastávky v rámci města. Používat tak dopravu autobusem není pro občana složité v tom, že by musel napřed dojít dalekou vzdálenost k nádraží.

Na druhou stranu provoz autobusů vjíždějících do středu obce, zvyšují provoz na komunikacích vedoucích skrz náves a prostor pod kostelem uvnitř obce. Ačkoli, pokud potenciální turista přijede do města autobusem, nemá to tak k hlavním atrakcím obce daleko.

Autobusová doprava ve Velkých Opatovicích je stejně jako ta vlaková součástí Integrovaného dopravního systému Jihomoravského kraje a poskytuje spojů více, než železnice.

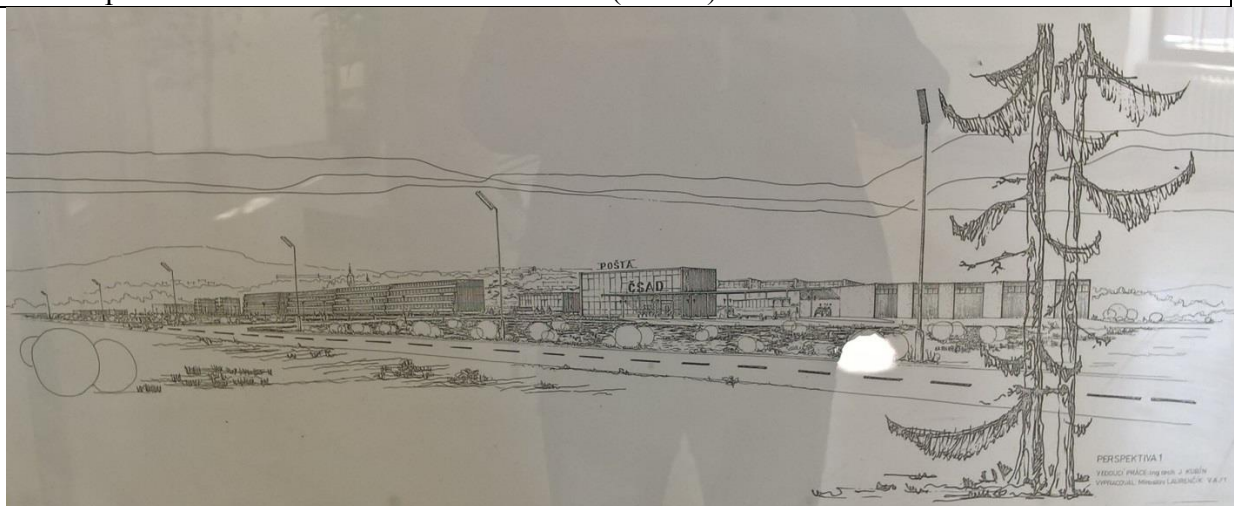
Existence autobusového nádraží na návsi ale zamezuje jeho uzavření před dopravou a poskytnutí tak klidného prostoru pouze pro pěší. Nicméně provoz autobusů ale zase poskytuje důvod svým cestujícím vydávat se do těchto končin. Možná, že bez existence autobusového nádraží by tento prostor trpěl na prázdnotu ještě více, než teď.

Návrh na úpravu návsi z roku 1940 by se mohl klidně na návsi realizovat, obnášel hlavně vybudování zelených ploch. Nicméně účel návsi by nebyl splněn, dokud by tam projížděly a parkovaly autobusy spolu s osobními automobily. Tedy, aby bylo možno z tohoto prostoru vybudovat klidné místo pro pěší, muselo by se autobusové nádraží odsunout, nebo aspoň nějak uspořádat, aby ale celému prostoru nedominovalo a jeho přístupové silnice nerozdělovaly prostor návsi. Pokud by se přistoupilo k přesunu nádraží, možná by se tak mohlo stát do prostoru „jižního centra“, která nyní postrádá nějaké širší využití a existence autobusového nádraží by mohla zvýšit návštěvnost této části obce a spolu s tím přinést její rozvoj.

Dle obrázku perspektivy z plánu přestavby obce z 80. let 20. století je vidět, že byl návrh autobusové nádraží přesunout a vystavět moderní velký terminál nádražní budovy.

Obrázek č. 112:
Dnešní podobu autobusového nádraží na návsi (vlastní)

Obrázek č. 113:
Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – perspektiva nového autobusového nádraží a pošty v „jižním centru“ (Odbor územního plánování MěÚ velké Opatovice)

5. 4. 7. Příklad „vlakové nádraží“

Velké Opatovice byly připojeny k trati na konci 19. století odbočkou od hlavní tratě směrem do Chornice. Vlaková doprava byla hojně používaná opatovickou šamotkou na přepravu materiálu a výrobku a také dalšími dodavateli a zpracovateli, zejména zemědělských produktů. Železnice sloužila i pro osobní dopravu zejména dělníků a žáků. Jízda vlakem byla cenově výhodnější, než jízda v dostavníku.

S rozvojem šamotového závodu v 60. letech došlo i na rozvoj vlakového nádraží. Na konci 70. let projela kolem opatovického nádraží poslední parní lokomotiva. Železnice se využívala zejména pro rostoucí nákladní dopravu, osobní cestující začali dávat přednost autobusům. Počátkem 90. let došlo k útlumu i nákladní dopravy, neboť některé podniky zanikly nebo aspoň omezily svoji výrobu.

Koncem prvního desetiletí 21. století byly Velké Opatovice připojeny k Integrovanému dopravnímu systému Jihomoravského kraje. Nicméně vlakových spojů ubylo a některé byly zrušeny zcela. Tyto události mají negativní vliv převážně na pracující, kteří používali vlak pro dopravu do zaměstnání, a vlastně pro celý rozvoj regionu. O víkendu totiž jedou vlaky pouze dva a to jen v neděli.

Nicméně moje osobní zkušenost s cestou vlakem byla pozitivní. Z Velkých Opatovic je možné se dostat osobním vlakem do Skalice nad Svitavou a s přestupem na rychlík být na brněnském hlavním nádraží za jednu hodinu a devět minut. Ale pouze ve všední dny.

V poslední době, tedy ve 20. letech 21. století, se již vede lépe šamotové továrně a mohly by tak možná nastat rozvoj i na železnici. Zvýšení zájmu o cestování z Opatovic vlakem by mohla pomoci i úprava stavu nádražní budovy a jejího blízkého okolí. Se vzdáleností, kterou musí potenciální cestující urazit z obce k nádraží, se pravděpodobně nic udělat nedá, ale s její podobou již ano. Tedy rekonstrukce nádraží a přístupové cesty k němu, protože „i chůze pěknými místy k dopravnímu prostředku je součástí cesty a hraje svoji podstatnou roli“ (Gehl 2012: 107).

A není třeba, aby se jednalo o nějakou nákladnou moderní rekonstrukci. Velkoopatovické nádraží nabízí zajímavou podívanou uvnitř čekárny, kde lze najít skoro asi originální vybavení z dob stavby nádraží. Stačilo by tak se trochu postarat o jeho okolí a využít dané historičnosti jako něčeho pozitivního. Pokud se podíváme na finalisty soutěže o

nejkrásnější nádraží v České republice, je patrné, že jde o osobitost a udržovanost, ne o datum rekonstrukce nádraží. (*Anonymus 2017e*)

Navíc opatovičtí obyvatelé na železniční dráhu zcela nezanevřeli. Aspoň jednou za dva roky se snaží uspořádat Mikulášskou jízdu parního vlaku. (*Illová 2017*) A o další jízdy historických vlaků k různým výročím se na trase Velké Opatovice – Chornice stará Chornický železniční klub. (*Portál CHZK*) Také ve Strategii pro rozvoj obce z roku 2013 bychom se dočetli, že by byl zájem o obnovení některých zrušených vlakových spojení. (*Janečka 2013*)

Obrázek č. 114:
Vlakové nádraží – vchod z
ulice (www.tady.cz)

Obrázek č. 115:
Vlakové nádraží – příchod
k nástupištím (vlastní)

Obrázek č. 116:
Vlakové nádraží – nástupiště
v pozadí s nákladním
prostorem šamotky (vlastní)

Obrázek č. 117:
Vlakové nádraží uvnitř a
Obrázek č. 118: „Skryté
poklady za nádražím“ (vlastní)

5. 4. 8. Příklad „jižní centrum a učiliště“

V 60. letech započala výstavba v jižní části obce, tzv. Na Kacíři. Tato výstavba možná měla plnit plán přestavby této části obce z roku 1968, nicméně nevzniklo vše, co bylo plánované. Co nakonec postaveno bylo, jsou budovy odborného učiliště, budova hospody Malá Haná s nákupním střediskem Jednota, zdravotní středisko a další budova pro služby. Podobně se nerealizoval ani tzv. „Totální plán“ z 80. let, který chtěl pozměnit jak tuto oblast, tak i část obce směrem na sever od Kacíře. Ani k této velké přestavbě, která by pozměnila ráz poloviny obce, dá se říct, naštěstí nedošlo. Oba plány přestavby navazovaly na tradici socialistického plánování měst. „Rozhodování o asanaci, tedy rozhodování o neudržování určitě existující výstavby, bylo jedním z důležitých kroků socialistického plánování přestavby měst.“ (...) Na rozhodování o neudržování výstavby se do jisté míry podílelo také její vnímání jako nemoderní a odkazující k historickým obdobím, které měly být překonány.“ (Ferenčuhová 2013: 187 – 188)

Zbylo tak jakési torzo dříve plánované socialistické výstavby, což v přítomnosti znamená bez systému postavené větší budovy a mezi nimi neupravený a nějak zvlášť nevyužívaný veřejný prostor, která dnes nese název Náměstí Míru. K tomu ještě krátce po revoluci povyroستly bloky bytovacích jednotek. Vzniklý veřejný prostor tak nemá žádné charakteristiky, které uvádí Gehl ve své knize *Město pro lidi*, aby v takovém prostoru chtěli lidé trávit nějaký čas. Budovy nenabízí živá přízemí, kolem kterých by se chodec prošel a zastavil a ani žádná zákoutí, ve kterých by se déle zdržoval. (Gehl 2012: 71 – 90) Místo trochu připomíná město duchů.

„Winston Smith, s bradou přitisknutou k hrudi, aby unikl protivnému větru, rychle proklouzl skleněnými dveřmi věžáku na Sídlišti vítězství, ne však dost rychle, aby zabránil zvířenému písku a prachu vniknout dovnitř. (...) Svět venku vypadal i přes zavřené okno studeně. Na ulici vířil prach a útržky papíru, a třebaže svítilo slunko a obloha byla ostře modrá, zdálo se jako by nic nemělo barvu kromě těch všudypřítomných plakátů.“ (Orwell 1991: 7)

Stavební činnosti v „jižním centru“ proběhla pravděpodobně za účelem vytvořit obci nějaké centrum, které již v té době postrádala. Můžeme se dnes jen dohadovat, zda by se tato oblast, pokud by byl realizován aspoň jeden plán celý, stala tím centrem obce, jaké si tehdejší režim představoval. Nově vzniklé centrum by totiž nemělo žádnou tradici pro to být tím centrem, kam se směřuje život obce. Celá zamýšlená přestavba totiž mohla po dokončení vypadat jako sídliště, jak jej popisuje Preisner ve své knize *Až na konec Česka*:

„I sídliště má v komunismu zcela jiný smysl než sídliště někde na Západě. Zatímco na Západě se na sídlištích udržuje ještě chaotický nahodilý individualisticko-sousedský vztah, komunistického systému jde o to, aby nepřehlednou a složitou strukturu vztahů nahradil

racionálním přiřazováním. V ideálním komunistickém sídlišti nemá docházet k spontánnímu navazování sousedských styků, nýbrž veškeré „vztahy“ mají procházet ohniskem a sítí sídlištních výborů; tam se mají kontrolovat a upravovat.“ (Preisner 1987: 21 – 22)

Plán změny podoby obce totiž velmi připomíná praktiky socialistických přestaveb, jak je popisuje Hájek:

„Devastace venkovského sídla vybudováním továrny s vysokým komínem v bezprostřední blízkosti gotického kostela mohla být záměrná, motivovaná touhou zodpovědných úředníků přebít krajinnou dominantu „starých časů“ symbolem „nové doby“. Na druhou stranu se mohlo jednat o zásah uskutečněný z nedostatku patřičného vzdělání či citu pro prostorové souvislosti urbanistické tvorby: ve snaze ušetřit náklady za dopravu stavebního materiálu, nebo v rámci ryze pragmatické potřeby zastavět nevábou proluku po zbořených domech v centrální části obce.“ (Hájek 2008: 12)

Aby takové centrum bylo středem obce, musely by se tam pravděpodobně přestěhovat všechny služby obce, ne jen některé, protože velká část z nich stále zaujímá místo ve starém centru obce, tedy zámku a jeho okolí. Bezpodmínečně by muselo dojít k úpravě veřejného prostoru. Nicméně kulturní a historické památky obce by ale blíž přestěhovat nebylo možné.

Takže možná by se toto uměle vytvořené centrum stejně centrem obce nestalo, protože by se dostalo do střetu s původním centrem obce, které má hlubší historické kořeny.

Možností by bylo vybourat aspoň dvě ubytovací jednotky z estetických důvodů a pokusit se tuto část obce zvelebit a napojit na zbytek města. Panelové budovy byly čistě z estetických důvodů zbourány například v Havlíčkově Brodě (2011) či Kutné Hoře (2013). Panelák v Havlíčkově brodě byl umístěn tak nešťastně, že bránil průchodu historickou uličkou mezi Havlíčkovým a Smetanovým náměstím v historickém centru města a byl považován za hrubou urbanistickou chybu. (Vokáč 2011) Podobně stojí obytné panelové budovy v cestě z Náměstí Míru od historické části obce ulicí Opleta.

Pro rozvoj této části obce by byla varianta přestěhovat sem autobusové nádraží z návsi pod kostelem. Bylo by blíž tomu vlakovému, oživilo by tento prostor lidmi chodícími na a z autobusu a místo něj by na staré návsi mohlo vzniknout klidné náměstí.

A konečně s rozvojem jižního centra souvisí budoucnost využití bývalé budovy odborného učiliště, které již dnes ke vzdělávacím účelům neslouží.

Stavba budovy odborného učiliště a později střední odborné školy byla zahájena koncem 60. let, rozšířena o další budovy k závěru 70. let a dokončena počátkem 90. let 20. století v jižní části obce na Kacíři, u dnešního Náměstí Míru. Jedná se pravděpodobně o další objekt v obci, který byl ovlivněn existencí a rozvojem šamotové továrny, neboť zaměření učiliště bylo uměleckoprůmyslové a technické.

Jedná se o poněkud rozsáhlý komplex budov, který se objevuje i na plánech přeměny obce z 60. a 80. let minulého století. V rámci komplexu zde lze najít třípodlažní budovu školu, čtyřpodlažní domov mládeže, zdravotnickou část, tělocvičnu s dalšími prostory pro zájmovou činnost a technické zázemí.

Po roce 2012 je ale škola uzavřena z důvodů optimalizace středního školství. Učiliště v Opatovicích fungovalo jako odloučené pracoviště Masarykovy školy práce v Letovicích. Při úbytku žáků byly obory přesunuty do Letovic. Obec nyní řeší, co s nevyužívanými prostory, na jejichž velkou přestavbu chybí finanční prostředky. (*Illová 2017*) Obec tak přišla o vzdělávací instituci na bázi středního školství a navíc zaniklo i místo, kde stále žila tradice moravské keramiky.

Pokud by se měl například v budoucnosti navrátit zámek ke své primární funkci, tedy funkci kulturní a památkové, mohly by se do objektu bývalého učiliště přestěhovat kanceláře Městského úřadu.

Nebo dle Strategie rozvoje Velkých Opatovic, by obyvatelé města rádi prostory využili jako ubytovací kapacity pro turisty, které v Opatovicích nejsou a tím se pokusit zvýšit jejich návštěvnost.

V dnešní době se v prostorách jídelny nachází veřejná Jídelna Učňák a ubytovna. Bývalé dílny a tělocvičny se pronajímají. Prázdný zůstává blok, ve kterém se nacházely učebny. Prostory byly nabídnuty Základní umělecké škole. Po odmítnutí ze strany ZUŠ se uvažuje o využití pro chráněné bydlení nebo sociální byty. (*Illová 2017*)

Z části si tedy učiliště využití našlo, ale z části ne. Co tedy s takovým velkým komplexem, pro které se v menším městě jen těžko hledá využití? Vzhledem k stárnoucí populaci by dobrým řešením bylo chráněné bydlení pro seniory. Pokud by velký objekt měl dál stát bez využití a chátrat, mohlo by se přikročit k jeho částečné demolici.

Obrázek č. 119:
Náměstí Míru aneb
„jižní centrum“ – obytné
jednotky a služby
(vlastní)

Obrázek č. 120:
Náměstí Míru aneb
„jižní centrum“ –
průhled mezi obytnými
jednotkami – pohled
z východu (vlastní)

Obrázek č. 121:
Náměstí Míru aneb
„jižní centrum“ –
občanská vybavenost,
Jednota a restaurace
Malá Haná (vlastní)

Obrázek č. 122:
Náměstí Míru aneb
„jižní centrum“ –
zdravotní středisko
(vlastní)

Obrázek č. 123:
Budovy bývalého
učiliště – ze
severovýchodní strany
(vlastní)

Obrázek č. 124:
Pohled směrem na
Náměstí Míru ulicí
Opleta – pohled ze
západu (přechod mezi
původní zástavbou obce
a novou výstavbou
„jižního centra“)
(vlastní)

5. 4. 9. Příklad „starý hřbitov“

V pořadí druhý hřbitov, místními zvaný „starý hřbitov“, byl zřízen v první polovině 19. století a sloužil až do 70. let 20. století. Prostor starého hřbitova s majestátní hrobkou rodu Herbersteinů se stal obětí rozrůstající se obce a její zástavby. Z hygienických důvodů nebylo možné, aby hřbitov dál sloužil svému účelu, když se dostal do obytné zástavby obce. Přestalo se v něm tedy pohřbívat a po přelomu tisíciletí byla zahájena jeho likvidace. Likvidace proběhla v souladu se zákonem 256/2001 Sb. o pohřebnictví. Náhrobky se začaly ve větší míře hroutit, hroby se dostávaly do dezolátního stavu a majitelé si hroby ve většině případů začali přesouvat na nový hřbitov. (*Illová 2017*) Z původní podoby hřbitova se zachovala zmíněná hrobka, kříž uprostřed a některé vzrostlé keřky, které původně zdobily hroby.

Prakticky uprostřed vsi se tak nachází zatravněná plocha, která se nijak nevyužívá. Možná se jedná o zcela speciální druh brownfieldu, u něhož je možnost využití určená časem, který uplyne od jeho vzniku. Zatím se totiž jedná o místě, kde ještě dosud stále žijící obyvatelé města pohřbívali své blízké. Nelze tedy tento pietní prostor přeměnit v park, aby se tam venčily děti a psi. Jak píše Czepczyński, někdy je posun kupředu možný až s nástupem nové generace. (*Czepczyński 2008: 113*)

Nicméně příklady ploch bývalých hřbitovů, kde se dnes opravdu prochází lidé a venčí psy existují. Namátkou dva příklady z Brna:

Hřbitov v brněnské části Heršpice byl zrušen a dnes je z něj park a výběh pro psy, ačkoli stopy po bývalém hřbitovu jsou dodnes viditelné. (*Anonymus 2017f*)

A také hřbitov u Botanické ulice v Brně, dnes známý park Tyršův sad. V roce 1871 zastaveno pohřbívání. Od roku 1900 se plocha bývalého hřbitova začala zastavovat budovami, ale o 7 let později bylo rozhodnuto, že bude zbytek bývalého hřbitova ponechán jako veřejný park. Dnes park slouží pro procházky, relaxaci a hry dětí. (*Anonymus 2016b*)

Na druhou stranu se nemusí vždy jednat jen o park pro venčení. V obci Domanín také bývalý hřbitov předělali v lesopark, ve kterém zůstal jen kříž a pár náhrobků. Ale obec by tam ráda zbudovala také nějaké lavičky, aby si měli občané kde sednout a zavzpomínat při pohledu do okolí. (*Dolejský 2016*)

Jedná-li se o vzpomínkové místo, další možností, jak tento prostor využít, by bylo vytvořit z něj místo vzpomínkové ještě víc. Upravit ho, aby poskytovalo místo pro zastavení a

zavzpomínání těm generacím, které si tam pohřbené ještě pamatují, a připomnělo dějiny obce a jejich obyvatel těm generacím, jejichž paměť již tak daleko nesahá. Podobně, jako o tom píše Emmanuel Terray ve své stati o Berlínu, když zmiňuje budovu zvanou *Nová hlídka*, která byla původně určená pro stráž královského paláce a po první světové válce přeměněna na památník mrtvých. Po rekonstrukci ji NDR zasvětila „obětem fašismu a militarismu“. Po sjednocení je věčný plamen nahrazen „pietou Käthe Kollowitzové, která symbolizuje německou matku, oplakávající svého syna“ a památník je věnován „obětem války a diktatury“. (Terray 1998: 131) Toto řešení se potom setkalo s připomínkami z různých společenských kruhů. Nicméně zde můžeme sledovat přeměnu jednoho vzpomínkového místa v další, které přežilo i změny, které byly provedeny na jeho podobě a ve státním zřízení, ale svému původnímu účelu slouží toto místo dál.

Nemusí se jednat pouze o vzpomínkové akce, ale i obecně kulturní, které využívají specifických vlastností prostorů bývalých pohřebních míst. Zprávu o kulturním programu, který se konal na bývalém hřbitově, můžeme nalézt například v Písku. (Hejna 2016)

Ve Strategii rozvoje Velkých Opatovic lze vyčíst, že obyvatelé obce by aspoň rádi viděli opravenou hrobku šlechtického rodu Herbersteinů.

Obrázek č. 125:
Starý hřbitov po likvidaci náhrobků, v pozadí hrobka Herbesteinů a za ní panelová výstavba
Hliníky (vlastní)

5. 4. 10. Příklad „JZD“

Region Velkých Opatovic byl tradičně velmi zemědělský, čemuž napomáhala úrodná půda, která se v okolí obce nalézala. Zajímavé pro hospodáře v Opatovicích je, že se scelováním pozemků, tolik spojovaným až se socialistickým plánovaným hospodařením, oni začali již ke konci 19. století, čímž se zapsali mezi první na Moravě, kteří s takovou spoluprací začali.

Opatovičtí zemědělci byli jaksepatří hrdí na svá hospodářství a vázalo je silné pouto k rodné půdě. Když tedy museli násilně vstupovat jeden po druhém do Jednotného zemědělského družstva ve 40. letech, příliš se jim nechtělo. Nehledě na to, že „znevážení a zpochybnění soukromého vlastnictví půdy vyloučilo osobní odpovědnost za její stav a podobu“ (Hájek 2008: 13), tedy při hospodaření v družstvu se tolik nehledělo na to, jak se hospodaří. „Krajina v socialistickém vlastnictví se stala majetkem všech a nikoho.“ (Hájek 2008: 16) Jak také popisuje hospodaření za komunismu Preisner: „krajina, tj. člověkem utvářená příroda, se stále víc a plánovitě redukuje v pustinu bez jediné oázy, bez jediného útočiště. Redukcí na pustinu vrcholí totální nadvláda Strany nad přírodou; jako se obdobně v nivelizaci zdí (domů a chrámů) projevovala totální nadvláda Strany nad společností.“ (Preisner 1987: 23)

Problematika slučování se definitivně uzavřela změnou pozemků v katastru, v roce 1950. JZD Velké Opatovice vystavělo své středisko v obci a zabralo plochy na jihu obce. V 70. letech se rozrostlo o družstva okolním obcím. Po revoluci se JZD přeměnilo ve Velkoopatovické sdružení zemědělců z těch, kteří se nevydali na samostatnou dráhu.

Je zřejmé, že stav, kdy zemědělci vlastnili svoji půdu a ta jim byla obživou, se již plně nenavrátil tam, kde byl. Rozvojem průmyslu v obci a jejího povýšení ze zemědělské vesnice na průmyslové město, rozhodně znamenalo možný ústup zemědělství jako obživy do pozadí, neboť již byli i jiné možnosti pro obyvatele obce se uživit. Odcizení člověka od „rodné hroudy“ pak zcela dokonalo slučování nezávislých podniků do velkých národních družstev.

„Rozsáhlé znárodnování, nedobrovolné zakládání JZD, scelování pozemků a pronásledování představitelů církví spolu s postupujícím vylidňováním odlehlejších a menších sídel citelně narušily tradiční způsob života na vesnici. Vazba hospodáře k půdě se rozvolnila a podobně jako v průmyslových oblastech se stala méně samozřejmou, méně bezprostřední.“ (Hájek 2008: 135)

A tak možná k návratu bude třeba dát se do hledání své vlastní konstituce, znovu nalézt své kořeny, jak píše Pierre Nora. (Nora 1998: 19) Takový návrat by mohl pomoci s tím, jak nakládáme s úrodnou půdou, která se stará o naši obživu. Ničíme ji špatným hospodařením a zastavujeme ji nesmyslnými projekty. A kvalitní půdy tak ubývá. Je tomu tak i ve Velkých Opatovicích. Rozrůstá se zástavba pro bydlení, jsou požadavky na nové zábory půdy pro průmyslovou a zemědělskou činnost a při tom vedle těchto lokalit leží plochy již pro tyto účely zabrané v minulosti, jen ve velmi neudržovaném stavu a tedy možná i stavu nevyužívaném. Snad ale ne v nevyužitelném.

Speciálně v okrese Blansko klesl chov dobytka a prasat značně. Čísla z roku 1990 ukazují 34 501 hlav dobytka a 42 750 hlav prasat, zatímco v roce 2010 již jen 12 607 hlav dobytka a 7 167 hlav prasat. (Klusáček a kol. 2013) Tedy lze v okrese předpokládat výskyt nepotřebných ploch a budov bývalých zemědělských budov. Obecně jsou v České republice asi 3 způsoby, jak lze naložit se zemědělským brownfildem, pokud již není využíván ke svému hospodářskému účelu, jak uvádí Klusáček a spol:

- 1) navrácení zpět do stavu památky, jakou byla dříve (příklad Jevišovice),
- 2) budova, která byla postavena pro účely JZD, je rekultivovaná například v turistické a volnočasové centrum (příklad Ohrada Vísky),
- 3) naprosté zbourání a postavení něčeho nového (příklad Spělkov) nebo přenechání přírodě (Klusáček a kol. 2013)

Současné zemědělství by se tak mělo snažit „o zachování funkční krajiny, krásné, ekologicky stabilní a přitom plnící hospodářské funkce“ (Kubík: 67), jak udává Kubík, tedy podporovat diverzitu krajiny, potravinovou soběstačnost, navrácení k jakési hospodářské tradici, jak popisuje Librová (Librová 1996: 289)

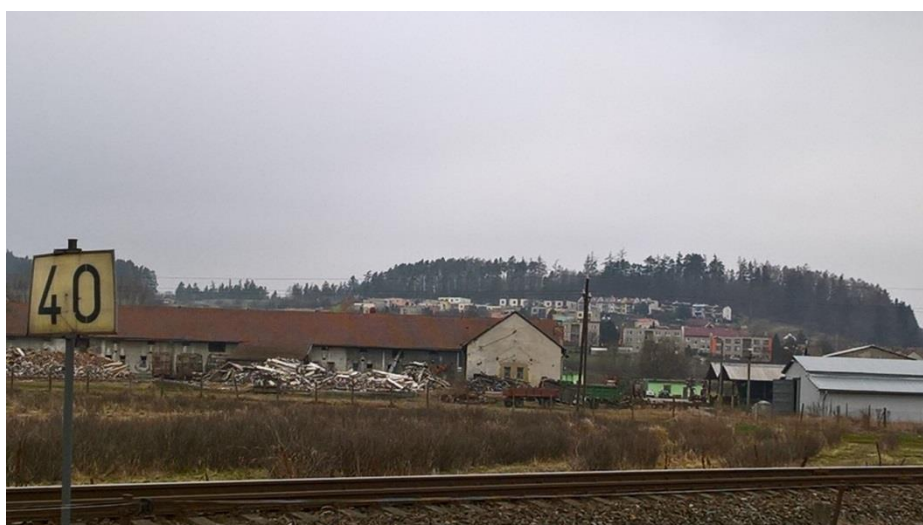
Nutnost fungujícího vztahu mezi člověkem a jeho rodnou půdu vystihuje citát Emila Háchy z roku 1939:

„Nevzdávejte se nikdo bez důvodů nejvážnějších svého spojení s rodnou naší půdou a nehledejte nic zdánlivě lesklejšího. Spojitost národa s půdou dala nám již v minulosti a dá nám bohdá i v budoucnosti nejlepší záruku zachování naší národní svébytnosti.“

A Franklina D. Roosevelta z roku 1937: „Národ, který ničí půdu, ničí sebe.“

Obrázek č. 126:
Pohled na areál
bývalého JZD,
dnes VOS
zemědělců, a.s.
Velké Opatovice -
z východní strany
(vlastní)

Obrázek č. 127:
Pohled na areál
VOS - z východní
strany (nad areálem
výstavba na
Šraňkách) (vlastní)

Obrázek č. 128:
Vjezd do areálu
VOS (vlastní)

5. 4. 11. Příklad „fotovoltaika a bydlení“

Ve městě proběhla realizace na instalaci fotovoltaické elektrárny na střechách čtyř budov opatovické základní školy. Projekt byl realizován v letech 2010 až 2012 a spolufinancován z pokladny Evropské unie a Státního fondu životního prostředí. Cílem instalace bylo docílit snížení emisí. Také střecha budovy Pošty nese články fotovoltaické elektrárny a jeden rodinný dům v nové výstavbě na Čihadle.

Nicméně pokud se na letecké snímky podíváme pořádně, najdeme další dvě místa, na kterých jsou v Opatovicích vystavěny solární panely pro fotovoltaický systém pro výrobu elektřiny. Jednou lokalitou je nezastavěná zelená plocha v severozápadní části obce nad výstavbou v Zádvoří. Druhou lokalitou je plocha uvnitř železniční točky v jižní části mezi prostorem JZD a šamotovou továrnou.

Pozemek pod solární elektrárnou v jižní části obce patří YLS Energy s. r. o. a dle platné územně plánovací dokumentace se jedná o plochu pro výrobu. V tomto případě tedy výrobu elektrické energie. Pozemek se solární elektrárnou v severní části obce patří z části městu a z části soukromým vlastníkům. (*Portál iKatastr*) Dle plánu z roku 2001 se jednalo o plochu pro výstavbu bydlení. Změna ÚP č. 3 změnila využití této plochy v plochu pro fotovoltaickou elektrárnu. Plochy pro bydlení se tedy snaží obec v současnosti vymezit v jiných lokalitách. (*Hadlač 2017*)

Jedná se pravděpodobně o typickou výstavbu článků solární elektrárny na „zelené louce“, které jsou vidět z velké dálky a zabírají volné přírodní plochy. Přitom Opatovice disponují velkým množstvím různých již nevyužívaných sešlých ploch nebo střech rozměrných budov pro zemědělské a průmyslové činnosti, na které by se tyto články mohly instalovat a nezabírat tak dosud volné plochy. Například opět i s využitím dotace.

Problém není jen v estetické povaze problému při výstavbě fotovoltaických elektráren na polích a lukách v okolí obydlených území, ale také v tom, že po dobu fungování fotovoltaické elektrárny dochází k degradaci půdy pod články. Pokud se tak po dosloužení elektrárna zruší a články se snad správně recyklují, mělo by se přistoupit i k rekultivaci půdy, aby znovu byla schopna uživit na ni vysázené plodiny. Navíc takto zabrané plochy nejsou po dobu životnosti článků aktivně využívány pro pěstování plodin. Webový portál *příroda.cz* uvádí, že solární elektrárny zabírají na území republiky asi 4000 hektarů kvalitní zemědělské půdy a takto velké území by mohlo vypěstovat za rok pšenici na výrobu 20 milionů bochníků

chleba. Což dnes možná není problém, protože je prostor pěstovat jinde, ale do budoucna bychom měli možná více dbát o to, jak nakládáme s úrodnou půdou, který je pro naše uživení podstatná. (*Anonymus 2017g*)

Dalším problémem pro obec plynoucím z realizace solární elektrárny je nyní hledání jiných rozvojových ploch pro bydlení. Plocha pod dnešní solární elektrárnou v severní části obce totiž byla dříve určena jako plocha pro bydlení. V návaznosti na zastavěné území, s výhledem do okolí. Změna využití plochy však tyto plány změnila a obec se teď snaží nové plochy pro výstavbu hledat jinde. Některé nové domky vyrostly již v severní oblasti Na Čihadle a další by měly přibýt také tam nad severním okrajem obce. Plánované plochy pro bydlení se tak nyní objevují v místech, kde mohl vést případný severní obchvat obce, který by ulevil provozu středem obce, který by případně mohl ještě narůst, pokud by se realizovala výstavba dálnice D43. (*Hadlač 2017*)

Je otázka, zda obec potřebuje takový nárůst nových ploch pro bydlení. Pokud se podíváme na vývoj počtu obyvatelstva, zjistíme, že obyvatel ubývá, nicméně domovních čísel naopak přibývá. Rozrůstání sídel do okolní krajiny ale není nic neobvyklého. Děje se tak v rámci 4 fází urbanizačního procesu – urbanizace, suburbanizace, deurbanizace a reurbanizace, jak je popisuje van den Berg. (*van den Berg 1982*) Zvýšením zájmu o využívání již zastavěného území by se Velké Opatovice mohly posunout do fáze reurbanizace, tedy přechodu ke zdravějšímu či udržitelnějšímu vývoji měst, díky přilákání obyvatel a dalších funkcí a služeb obce zpět do vnitřních částí zástavby. Růst zastavěného území obce do okolní krajiny se navíc může komplikovat i dalšími skutečnostmi jako jsou bonita půdy, ÚSES či chráněná ložisková území (viz Příloha č. 3 a č. 4).

A nedochází k záborům volných zelených ploch pouze pro bydlení či solární elektrárny, ale také například pro koupaliště. Ještě do 70. let 20. století bylo možné se pro obyvatele obce koupat v upraveném koupališti živeném přírodním vodním zdrojem v prostorách přední části zámeckého parku. Pak bylo ale koupaliště zasypano, neboť vodní tok se stal zdrojem pitné vody. Další volnočasové koupání bylo tak možné jen ve Smolenské přehradě, ležící nedaleko za hranicí katastru Velkých Opatovic, při jejím severním okraji. Pro výukové účely plavání sloužil malý bazén v základní škole. Neexistence koupaliště byla obyvateli velmi negativně pocíťována a tak se v roce 2006 přistoupilo ke stavbě nového moderního koupaliště za východním okrajem obce. Zabralo zcela volnou plochu. Nicméně

plochu, která je dle platné územně plánovací dokumentace obce, určena pro občanskou vybavenost.

Ze Strategie rozvoje obce se lze dočíst, že si obyvatelé stěžují na časté závady a následné opravy tohoto docela nového koupaliště. Dříve tedy měli opatovičtí obyvatelé přírodní koupaliště u středu obce. Nyní ho mají umělé a daleko od obytných částí města.

V problematice zabírání nových území pro stavby, bychom měli mít na paměti, že někteří autoři, zabývající se zemědělstvím, považují zastavování orné půdy domy za devastaci krajiny, jak o tom píše ve své práci Kubík. (*Kubík 2011*)

Obrázek č. 129:
Solární elektrárna
na severu obce
(vlastní)

Obrázek č. 130:
Pohled na solární
elektrárnu v jižní
části obce z ulice
(vlastní)

Obrázek č. 131:
Solární elektrárna
na jihu obce
(vlastní)

Obrázek č. 132:
Nová výstavba
rodinných domků
na severu obce
pod Paprskem
(vlastní)

Obrázek č. 133:
Již započatá a
plánován další
nová výstavba
rodinných domků
na severu obce u
hřbitova Pod
Doubím (vlastní)

Obrázek č. 134:
Nově vystavěné
koupaliště za
hřištěm na
východě obce,
v pozadí šamotka
(vlastní)

Mapa č. 17:
Zaznačené solární elektrárny (1 a 3 na polích, 2 na střeše školy)
(geoportal.gov.cz/web/guest/map)

Mapa č. 18:
Dříve plánovaný severní obchvat dálnice s nájezdem na „německou dálnici“ (odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)
Plán na využití rozestavěné dálnice počítá se se severním obchvatem obce. Není známo datum zpracování plánu. Ale musí to být z období po druhé světové válce až, neboť plán obsahuje sjezd z dálnice, což je varianta, která nebyla za nacistů možná. Na jejich dálnici by nebylo možné na našem území najet. (Odbor územního plánování MěÚ Velké Opatovice)

Závěr

Nakládání s prostorem v obci

V průběhu 20. a 21. století se zemědělská vesnice přeměnila v menší průmyslové městečko. Během tohoto vývoje se objevily různé tendence v otázce nakládání s prostory a místy v obci a jejím bezprostředním okolí.

Na počátku 20. století převládaly tendence zachovávající a postupně přešly v tendence přetvářející, když změnil například své využití zámek nebo pivovar. Rozvojové a následně ničivé tendence lze v rozvoji obce spatřit po druhé světové válce v rámci přechodu k socialistickému hospodaření a socialistickému urbanistickému plánování. A podobně tyto tendence pokračují i po revoluci, ačkoli se již netýkají tolik zastavěného území obce, ale nenápadně se rozšiřují do okolí v podobě nových záborů půdy. Nicméně tendence například ve využívání zámku jsou i během této doby stále přetvářející, ale dalo by se říct, bez většího cíle. Příkladem zachovávající tendence může být i dnes zámecký park, který sice vypadá jinak, než před sto lety, ale stále je to park.

Vývoj a změny v nakládání s prostorem a místy v obci a jejím okolí vedly k určitým problémům. V rámci zastavěného území obce se lze zmínit především neexistenci klasické návsi, která by plnila společenský a reprezentativní účel. A neustálou změnu při využívání prostorů zámku, který tímto praktickým způsobem života ztratil svoji primární funkci, jakožto kulturní památky. Obecně lze říct, že veřejný prostor obce se potýká s nejasností a neurčitostí v jeho využívání.

Tato nejasnost je také podporována nevyřešenou dopravní situací v případě dostavby dálnice D43, která má vliv nejen na růst obce do okolí, ale i přírodní prostředí celé obce. Přírodní okolí obce se mimo dědictví německé dálnice musí stále vypořádávat také s dědictvím socialistické kolektivizace zemědělských pozemků. Takové pozemky jsou ohroženy erozí půdy, zranitelné slabým monokulturním společenstvím, neosobním vztahem hospodářů a v dnešní době navíc možností, že se přemění na pozemky určené k výstavbě.

K zodpovězení otázky, proč k daným problémům došlo, dobře posloužila znalost historického vývoje obce. Ta vznikla ze dvou dříve samostatných částí. Z toho plyne neexistence jasně daného centra obce již od počátku jejího fungování. Dalším silným faktorem bylo socialistické plánování, které zpřetrhalo tradiční prostorové uspořádání jak života v obci, tak také nakládání s okolní krajinou, neboť nerespektovalo tradici a paměť

obce. A také nacistické plánování, které nehledělo na žádné předpisy a tradiční vztahy v tehdy podrobené zemi. Vedle těchto skutečností pak někdy problémy způsobily i přírodní katastrofy jako požár, který zasáhl část zámku a způsobil tak jeho celkový úpadek. V moderní době bychom mohli za příčinu problému se zábořem nových pozemků v okolí obce považovat přechod na volný trh a možnosti čerpání dotací na novou výstavbu místo dotování starosti o zástavbu již stojící.

V případě zvelebování veřejného prostoru obce by se mohlo jednat o jednodušší řešení, která by vycházela z iniciativy samotných občanů a spolupráce například s již existující komisí pro zeleň v obci. A celá akce by mohla vést až ke vzniku Místní akční skupiny (MAS) či podobné iniciativy. Složitější a především finančně náročnější řešení v rámci veřejného prostoru, by mohly být různé stavební změny a rekonstrukce, podpořené státními dotacemi Ministerstva pro místní rozvoj či dotacemi z fondů Evropské unie pro rozvoj regionů. V tomto případě by se mohlo jednat o rekonstrukci prostoru pod kostelem a omezení dopravy na přilehlé Nádražní ulici nebo Náměstí Míru. Tam by bylo vhodné přistoupit k rekonstrukci nebo zbourání dvou bytových jednotek a okolí upravit tak, aby navazovalo na starou zástavbu obce. Jasně zde určit prostory pro pěší a pro automobily. Neobsazené prostory v budovách by bylo možné využít pro služby obyvatelstvu, které doteď sídlily v zámku a zámek přeměnit zpět na památku doplněnou dnes o Moravské kartografické centrum. Celá úprava zastavěného území obce by tak vedla k tvorbě tradičnějšího centra obce se zámek, kostelem a návší, kde by se odehrával kulturní a sociální život. Na druhou stranu jižní část města by nabízela především služby obyvatelstvu, jako je poštovní úřad či zdravotní středisko.

V rámci řešení problémů nalezených v okolí obce bych navrhovala výsadbu remízku a větrolamů pro zamezení eroze a zvýšení biodiverzity ekosystému rozsáhlých polí. Mimo to se vyvarovat přílišnému využívání těžké hospodářské techniky a vysazování stejných plodin. V otázce záboru nových území pro stavby bych zvolila politiku ne výstavby nových staveb, ale podpory rekonstrukce a znovuvyužití již staveb stojících. Například staré původní domy zrekonstruovat pro bydlení a solární panely dát na střechy průmyslových a zemědělských budov. Nezabírat tak ornou půdu a snažit se oživit historickou část obce.

Obecně se tedy snažit při řešení problémů nahlédnout do historie využívání prostorů, respektovat dnešní vývoj a snažit se celkově obec propojit zpět v jeden životaschopný celek,

který by nabízel kvalitní životní prostor svým obyvatelům ať již v rámci zastavěného či nezastavěného území.

Pro obec důležitá místa

Za důležitá místa v obci lze považovat ta místa, které jsou spjata s životem obyvatel obce, vyvíjela se spolu s ní a na jejich vývoji můžeme vidět, jak obec v dané době svého vývoje fungovala. Můžeme mezi ně zařadit zámek se zámeckou zahradou, školu a školku, hřbitov, poštu, kino a třeba i sídlo místního lékaře.

Během prvních 30 let 20. století se místa nacházela většinou v centru obce, ve staré zástavbě a moc se nestěhovala. Tato klidnější etapa byla ukončena převzetím prostorů zámku obcí a tím se otevřela možnost lokalizovat místa i tam. Další vlna přesunů potom prošla v období růstu obce, tedy asi nejvíce v 60. a 70. letech. Rozvoj obce, tedy její růst obyvatelstva a rozlohy díky fungující šamotce, způsobil stěhování těchto míst blíže k nově vzniklé zástavbě a potřebu navýšení jejich kapacit v případě školy, školky a lékaře. Rozrůstání obce způsobilo i nutnost zrušení starého hřbitova a jeho přesunutí dál od zastavěného území obce. Snaha socialistického rozvoje měla v plánu místa lokalizovat v nově vytvořeném centru. Plán se ale nerealizoval celý, tedy došlo ke stěhování jen některých služeb, jako například zdravotního střediska a pošty, ale jiná zůstala blíže centru starému, v prostorách zámku (např. Městský úřad). Pokud se tak nerozhodne o nějakém jiném nakládání se zámkem, jako doposud, k dalším posunům pravděpodobně v blízké budoucnosti nedojde. Tedy rozvoj obce nebyl vždy dokonale ujasněný a z toho plyne i neujasněné situování míst a jejich využívání. Jiným faktorem, který ovlivnil stěhování míst, byl rozvoj automobilové dopravy. Pod jeho vlivem se přesunula čerpací stanice ze středu obce k více využívané silnici okraji obce. A celkově se podepsal spíš na ústupu prostorů pro chodce ve prospěch automobilové dopravy.

Pro využívání míst platí, že ne všechna místa mohou sloužit pro nějakou jinou činnost, než která byla původně zamýšlena, tedy jejich využívání přetrvává. Jsou jimi například škola, školka, pošta a zdravotní středisko, pro které byly vystavěny speciální budovy. Budovy, ve kterých tato místa sídlila před tím, se vrátily zpět k využití pro bydlení. Až na prostory zámku. Ty a také prostor zámecké zahrady za poslední století měnily své využití mnohokrát. Podobně před změnou stojí také prostor hřbitova, který se z pohřebiště pravděpodobně postupně

přemění v park. Tedy v otázce dalšího možného využití lze pravděpodobně řešit pouze možnosti využití zámku se zámeckou zahradou a bývalého hřbitova. U ostatních míst se předpokládá, že budou nadále plnit funkci, kterou mají a v působištích, ve kterých se momentálně nachází. V případě zámku záleží pravděpodobně na tom, jestli se k němu bude přistupovat jako k památce či k prostorám sloužícím pro umístování služeb obyvatelstvu obce, které nemají kde jinde být. Využití bývalého hřbitova zase závisí na generační obměně obyvatel obce a jejich nových požadavcích na využití tohoto prostoru.

Shrnutí situace a možnosti dalšího zkoumání

Podle mého soudu by si obec zasloužila dalšího zkoumání také skrze dotazování obyvatel ohledně jejich pohledu na podobu obce, rozvoj a život v ní a život obce v rámci okolní krajiny. Na toto bohužel nebyl v této diplomové práci prostor. Otázka, která mi při psaní práce vytanula, by se dala formulovat, jako: *„Jaké tendence se objevují v nakládání s dědictvím totalitních režimů na našem území z pohledu environmentalisty?“* a i na ni by bylo zajímavé odpovědět v případném dalším zkoumání.

Vzhledem k informacím získaným z obecných konceptů lze o Velkých Opatovicích hovořit, jako o postkomunistické obci, ale ne zcela. Ze znalosti historie obce totiž vyplývá, že za spoustou změn do dnešní podoby obce nestojí pouze komunistický režim, ačkoli ve velké míře ano, ale také rolnické období obce, válečné události v Evropě a přírodní dění. Některá místa v obci tak vydávají určité svědectví o epochách, které již pominuly. Pozůstatky vlády šlechty nad zámkem sice z jeho prostor pomalu mizí, přesto jsou tam téměř po 100 letech stále cítit. Krátké období nacistické okupace se nevrylo pouze do náhrobních kamenů, ale přímo do tváře krajiny, jako pozůstatek „velkých plánů velkých pánů“. A my se dnes nacházíme v nové epoše vývoje a je jen na nás, čím se zapíšeme do tváře krajiny a obce do budoucnosti. Snad to nebudou jen solární elektrárny na orné půdě. Nicméně toto směřování budeme muset ještě hledat a najít. Při vhodném plánování obce budeme muset najít místo na pomyslných dělicích liniích: město – venkov, moderní – zastaralé, růst ven – růst uvnitř, soukromé – veřejné, atd.

Pro shrnutí situace, v jaké se Velké Opatovice dnes nachází, se hodí Hájkův úryvek, která sice hovoří pouze o krajině, ale můžeme ho směle použít i na popis obce:

„Současná krajina Čech, Moravy a Slezska je více než čímkoli jiným krajinou postkomunistickou. Krajinou, jejíž starý řád byl zavržen a nový ještě není znám, natož aby vstoupil v platnost. Krajinou neukotvenou, rozkolisanou, křehkou. Krajinou nacházející se někde mezi, na půl cesty. Ke skutečné proměně způsobu hospodaření s jejím prostorem může dojít později. Kromě jiného až poté, co se změní způsob myšlení, jenž předcházející vládnoucí režim vytvořil a který ho zároveň držel při životě. Což může trvat dvě tři generace, ale i déle.“ (*Hájek 2008: 143*)

Je zajímavé, jak mi bádání nad jednou obcí pomohlo, při čtení historie vývoje i v jiných obcích, ve kterých se někdy objevím. Rozpoznávám více pozůstatky starých staveb, jako například mlýny a jejich náhony, velké zemědělské usedlosti, dnes zrekonstruované v chalupy, nebo zřetelněji vidím problémy s využíváním prostoru dané obce a možnosti jejich řešení. Doufám, že tak budu svědkem směřování Velkých Opatovic, který bude příjemný a smysluplný jak pro okolní krajinu, tak pro své obyvatele.

Přílohy

Příloha č. 1: Báje o borovici v zámeckém parku - vítěz dobra nad zlem

Báje o borovici v zámeckém parku - vítěz dobra nad zlem

Opatovické mládeži k jejímu svátku zveršovala Jarmila Klimešová uč. v.v.

Velké Opatovice 1.6.2014

V parku u cestičky
pětihlavý drak
místo na kytičky
zíral do oblak.

Ale že byl tuze líný
chvíli zdřímnuł pak
nevzbudil ho ani
vystrašený pták.

Jede kolem rytíř Jiří
chrabrý moci pán.
Saň se vzbudí, zlostně zuří,
rozevře naň chřtán.

Pak se na Jiříka
v sedle koně sápe
koník zanaříká,
z boků krev mu kape.

Rytíř kopí zvedne,
míří, přesně míří -
ve vteřině jedné
saň má hlavy čtyři.

Druhá, třetí ..., pátá -
drak zatíná drápy,

šlehá plameny,
svým potem je zkrápí
rytíř znavený.

Náhle ohně zhasnou
(sani došly síly)
v strom s korunou krásnou
vráz se proměnily.

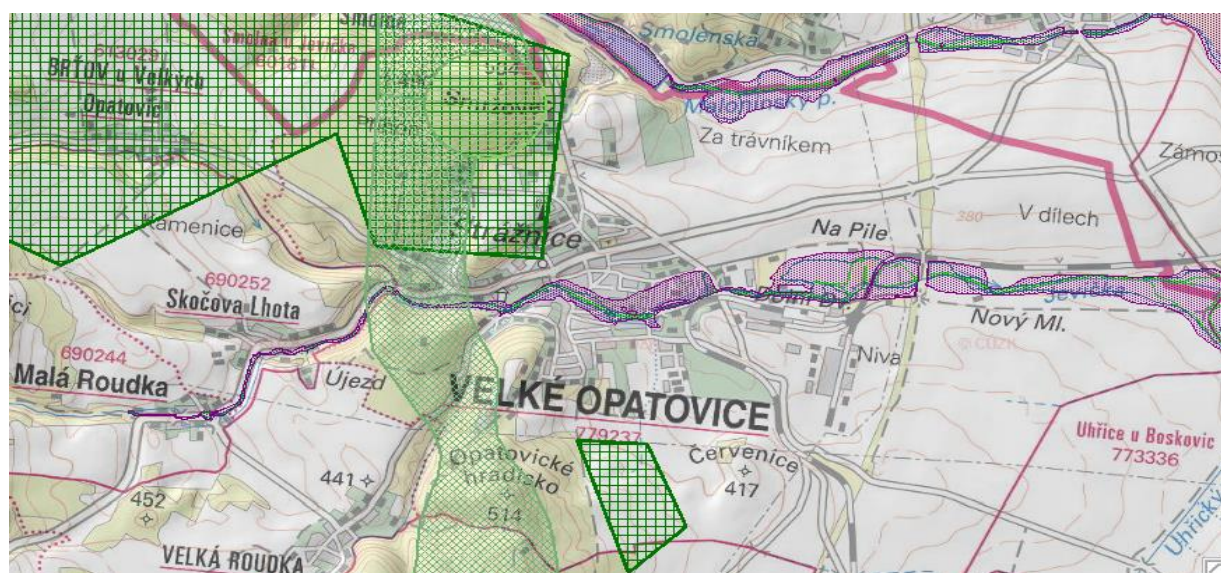
Borovice s pěti údy
-na nich čerstvá rána-
pramen sytě rudý
olizuje vrána.

Tak se dělo podle báje
jež se zachovala.
Borovice mého kraje
symbolem se stala.

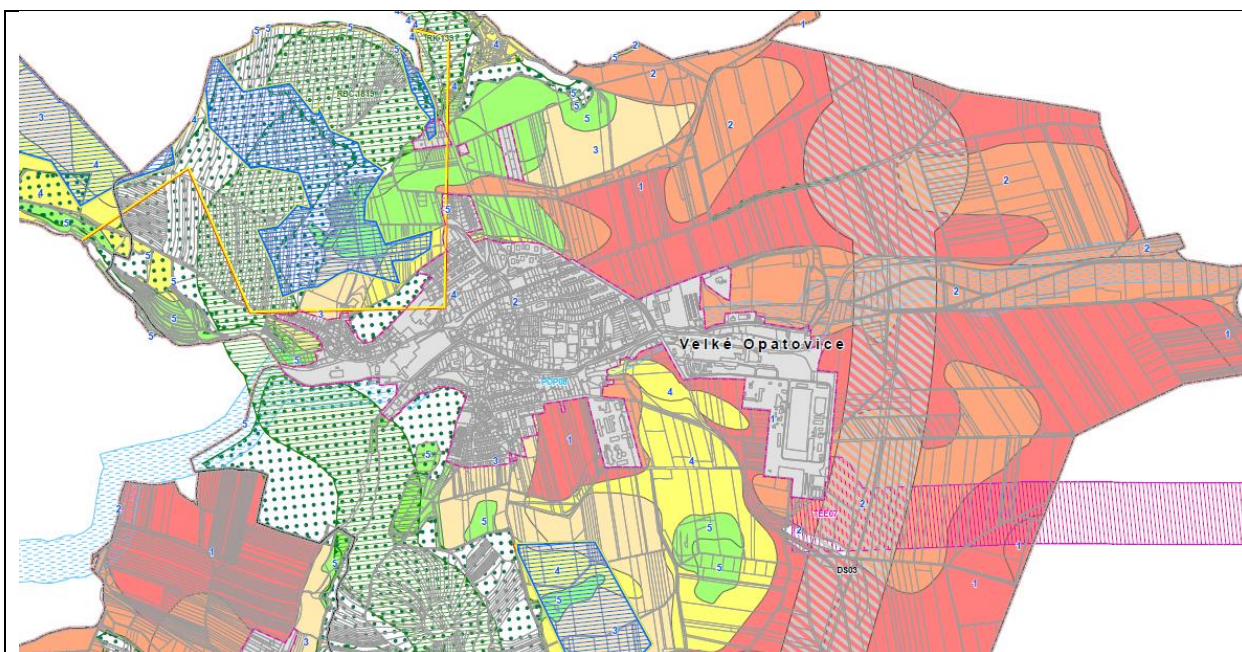
Zastav se tu, bezejmenný,
potěšíš se rázem,
svatý Jiří usměje se
v chrámu nad oltářem.

Příloha č. 2:
Aktuální stav Velkých Opatovic (geoportal.gov.cz)

Příloha č. 3:
Vyobrazení chráněných ložiskových území, ÚSES biokoridoru a záplavového území toku Jevíčky (geoportal.gov.cz)

Příloha č. 4:
Zobrazení výkresu ZPF ZÚR – bonita půdy v okolí Velkých Opatovic (ZÚR JMK)

Příloha č. 5:
Místní názvy oblastí ve Velkých Opatovicích (vlastní)

Příloha č. 6: Plán změny území obce z roku 1968

Příloha č. 7: Plán změny území obce z 80. let 20. století

Příloha č. 8: Vyobrazení problematických míst

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Vývoj počtu obyvatel a počtu domů ve Velkých Opatovicích (započteny i spádové obce) – *strana 31*

Tabulka č. 2: Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v obci (ale i s okolními obcemi, které patří po Velké Opatovici) – *strana 49*

Tabulka č. 3: Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v obci (ale i s okolními obcemi, které patří po Velké Opatovici) – *strana 63*

Tabulka č. 4: Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v obci (ale i s okolními obcemi, které patří po Velké Opatovici) – *strana 75*

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Báje o borovici v zámeckém parku - vítěz dobra nad zlem – *strana 147*

Příloha č. 2: Aktuální stav Velkých Opatovic – *strana 148*

Příloha č. 3: Vyobrazení chráněných ložiskových území, ÚSES biokoridoru a záplavového území toku Jevíčky – *strana 148*

Příloha č. 4: Zobrazení výkresu ZPF ZÚR – bonita půdy v okolí Velkých Opatovic – *strana 149*

Příloha č. 5: Místní názvy oblastí ve Velkých Opatovicích – *strana 149*

Příloha č. 6: Plán změny území obce z roku 1968 – *strana 150*

Příloha č. 7: Plán změny území obce z 80. let 20. století – *strana 151*

Příloha č. 8: Vyobrazení problematických míst – *strana 152*

Seznam map:

Mapa č. 1: Velké Opatovice a okolí – *strana 17*

Mapa č. 2: Velké Opatovice v době prvního vojenského mapování – *strana 28*

Mapa č. 3: Návrh úpravy návsi ve Velkých Opatovicích z roku 1940 – *strana 44*

Mapa č. 4: Mapa trasy dálnice Vratislav – Brno – Vídeň, stavba zahájen v roce 1939 – *strana 46*

Mapa č. 5: Plán přestavby Velkých Opatovic – střed z roku 1968 – *strana 55*

Mapa č. 6: Velké Opatovice v roce 1956 – *strana 56*

Mapa č. 7: Velké Opatovice v roce 1968 – *strana 56*

Mapa č. 8: Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – celkový pohled – *strana 70*

Mapa č. 9: Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – detail výstavby – *strana 70*

Mapa č. 10: Velké Opatovice v roce 1976 – již s výstavbou na Hliníkách – *strana 72*

Mapa č. 11: Velké Opatovice v roce 1991- *strana 85*

Mapa č. 12: Přesuny míst v rámci obce mezi lety 1900 až 1930 – *strana 88*

Mapa č. 13: Přesuny míst v rámci obce mezi lety 1931 až 1970 - *strana 89*

Mapa č. 14: Přesuny míst v rámci obce mezi lety 1971 až 2010 – *strana 90*

Mapa č. 15: Výstavba ve Velkých Opatovicích v letech 1950 až 2010 – *strana 92*

Mapa č. 16: Pohled na zelený pás dálnice mezi Velkými Opatovicemi a Jevíčkem – *strana 113*

Mapa č. 17: Zaznačené solární elektrárny – *strana 141*

Mapa č. 18: Dříve plánovaný severní obchvat dálnice s nájezdem na „německou dálnici“ – *strana 141*

Seznam obrázků:

Obrázek č. 1: Pohled na obec asi v roce 1840 – *strana 27*

Obrázek č. 2: Pohled na obec asi v 1895 – v popředí je vidět pivovar ve své původní podobě – *strana 27*

Obrázek č. 3: Příjezd prvního vlaku na nádraží v roce 1889 – *strana 27*

Obrázek č. 4: První společné žně ve Velkých Opatovicích – *strana 28*

Obrázek č. 5: Horní kamenná tvrz z roku 1406 – *strana 28*

Obrázek č. 6: Pohled na Velké Opatovice od severozápadu před první světovou válkou, vlevo kostel sv. Jiří, nahoře uprostřed šamotka, vpravo pivovar – *strana 34*

- Obrázek č. 7: Původní podoba zámeckého parku s rybníkem a splavu u západního traktu zámku – *strana 34*
- Obrázek č. 8: Původní podoba zámeckého parku s rybníkem a splavu u západního traktu zámku – *strana 34*
- Obrázek č. 9: Květinové záhony před budovami zámku, 1913 – *strana 34*
- Obrázek č. 10: Západní křídlo zámku v roce 1913 – *strana 35*
- Obrázek č. 11: Výstava dobytka na nádvoří v zámku za vlády Herbersteinů – *strana 35*
- Obrázek č. 12: Jan a Marie Herberstein na nádvoří v zámku za vlády Herbersteinů – *strana 35*
- Obrázek č. 13: Odpolední posezení na nádvoří v zámku za vlády Herbersteinů – *strana 36*
- Obrázek č. 14: Koupaliště v zámeckém parku vybudované před rokem 1935 – *strana 36*
- Obrázek č. 15: Staré budovy šamotky v roce 1923 – *strana 36*
- Obrázek č. 16: Pohled na pivovar upravený pro Elektro-závod Vraspír v roce 1928 – *strana 37*
- Obrázek č. 17: Rekonstrukce silnice pod kostelem 1929 – 1931 – *strana 37*
- Obrázek č. 18: Pod kostelem z jihu, potom zrekonstruovaná silnice, 1930 – *strana 37*
- Obrázek č. 19: Výstavba sokolovny v části bývalého pivovaru – *strana 38*
- Obrázek č. 20: Otevření sokolovny v roce 1933 – *strana 38*
- Obrázek č. 21: Prostor před kostelem před úpravou – *strana 44*
- Obrázek č. 22: Prostor před kostelem po úpravě – *strana 44*
- Obrázek č. 23: Náves před úpravou – *strana 45*
- Obrázek č. 24: Náves po úpravě – *strana 45*
- Obrázek č. 25: Náves po úpravě – *strana 45*
- Obrázek č. 26: Náves před úpravou – *strana 45*
- Obrázek č. 27: Realistické pohledy do krajiny, autorem je prof. Schafran - Most přes údolí Hraničního potoka u Horních Heřmanic – *strana 46*
- Obrázek č. 28: Pohled na zelený pás dálnice ze silnice z Velkých Opatovic do Jevíčka – *strana 47*
- Obrázek č. 29: Zachovalé přemostění dálnice nad dráhou u Velkých Opatovic – *strana 47*
- Obrázek č. 30: Vítání Rudé armády v květnu 1945 v prostoru pod kostelem – *strana 47*

Obrázek č. 31: Strážnice v roce 1960 (před výstavbou uskutečněnou mezi lety 1962 – 1963) – strana 53

Obrázek č. 32: Dokončená výstavba bytových jednotek na východě obce v roce 1960, ulice Na Zkratce – strana 53

Obrázek č. 33: Přestavba prostoru na Kacíři v letech 1964 – 1965 (vzadu rozestavěné učiliště) – strana 53

Obrázek č. 34: Dostavěná budova učiliště MŠLZ v roce 1965 – strana 54

Obrázek č. 35: Budova nového železničního nádraží po rekonstrukci v 60. letech – strana 54

Obrázek č. 36: Nová budova školky na ulici Eduarda Ušela č. 472, sídlo školky od roku 1968 – strana 54

Obrázek č. 37: Pohled na západní část zámku, v popředí dostavěná budova tělocvičny, dnes kino – strana 55

Obrázek č. 38: Plastika sv. Jiří v kostele sv. Jiří od Karla Otáhala – strana 55

Obrázek č. 39: Pohřeb z roku 1957 – strana 57

Obrázek č. 40: Hasičská slavnost z roku 1958 – strana 57

Obrázek č. 41: Ranní autobus z roku 1959 – strana 57

Obrázek č. 42: Tanec v Sokolovně z roku 1962 – strana 57

Obrázek č. 43: Stavba továrny z roku 1952 – strana 58

Obrázek č. 44: Stavitelé silnic z roku 1958 – strana 58

Obrázek č. 45: Stavba silnice z roku 1956 – strana 58

Obrázek č. 46: Cesta do Zádvoří, 1957 – strana 59

Obrázek č. 47: Pod kostelem, 1957 – strana 59

Obrázek č. 48: Večer u nádraží, 1957 – strana 60

Obrázek č. 49: Cesta do Zádvoří z roku 1958 – strana 60

Obrázek č. 50: Starý hřbitov, 1956 – strana 60

Obrázek č. 51: Plastika Slunce v budově ZŠ Velké Opatovice z roku 1974 – strana 60

Obrázek č. 52: Sběrání sena, 1951 – strana 61

Obrázek č. 53: Družstevní výmlat, 1955 – strana 61

Obrázek č. 54: Fůry, 1955 – strana 61

- Obrázek č. 55: Podvečer na poli, 1955 – *strana 61*
- Obrázek č. 56: Pokládání základního kamene nové školy v roce 1969 – *strana 67*
- Obrázek č. 57: Budovy nové školy v roce 1974 – *strana 67*
- Obrázek č. 58: Budova školky na Dlouhé ulici č. 429 – *strana 67*
- Obrázek č. 59: Nákupní středisko vystavěné v roce 1972 na Náměstí Míru – *strana 68*
- Obrázek č. 60: Zdravotní středisko dokončené v roce 1977 v oblasti na Kacíři – *strana 68*
- Obrázek č. 61: Požár zámku v roce 1973 – *strana 68*
- Obrázek č. 62: Stavba sochy Bedřicha Smetany v místě bývalého koupaliště v zámeckém parku po jeho vypuštění v roce 1970 - *strana 69*
- Obrázek č. 63: Vodní tok v zámku v potrubí jako zdroj pitné vody pro vodovod Boskovice, v místech starého splavu - *strana 69*
- Obrázek č. 64: Prostor pod kostelem s původní benzinkou sloužící do roku 1969 – *strana 69*
- Obrázek č. 65: Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – perspektiva obytné výstavby – *strana 71*
- Obrázek č. 66: Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – perspektiva nového autobusového nádraží a pošty – *strana 71*
- Obrázek č. 67: Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – perspektiva Náměstí Míru s restaurací a hotelem – *strana 71*
- Obrázek č. 68: Základy stavby Moravského kartografického centra zahájené v roce 1991 – *strana 81*
- Obrázek č. 69: Uvnitř stavby Moravského kartografického centra dokončené v roce 2007 – *strana 81*
- Obrázek č. 70: Moravské kartografické centrum – vstup – *strana 81*
- Obrázek č. 71: Slavnostní otevření Moravského kartografického centra – *strana 82*
- Obrázek č. 72: Pohled na jižní část obce, na Kacíř – Náměstí Míru po roce 1991 – *strana 82*
- Obrázek č. 73: Výstavba Ústavu sociální péče Paprsek mezi lety 1997 – 2000 na severu obce – *strana 82*
- Obrázek č. 74: Nová výstavba rodinných domků na severu obce pod Paprskem – *strana 83*
- Obrázek č. 75: Ústav sociální péče Paprsek – *strana 83*
- Obrázek č. 76: Hrobka rodu Herbersteinů na starém hřbitově – *strana 83*

Obrázek č. 77: Nové vystavěné koupaliště „Na Rybníku“ – *strana 83*

Obrázek č. 78: P-D Refractories CZ a.s. ve Velkých Opatovicích – *strana 84*

Obrázek č. 79: Opatovická lípa – Strom hrdina – *strana 84*

Obrázek č. 80: Opatovická borovice – Strom roku 2014 – *strana 84*

Obrázek č. 81: Příchod k zámku zámeckou zahradou novou alejí – *strana 100*

Obrázek č. 82: Nádvoří zámku za vstupní branou, vchod do Městského úřadu – *strana 100*

Obrázek č. 83: Nádvoří zámku se vstupem do MKC, Výstavní síně – *strana 100*

Obrázek č. 84: Okolí zámku se zázemím pro stavební firmu, severní okraj zámku – *strana 100*

Obrázek č. 85: Západní trat zámku se vchodem do jídelny a fitnesscentra – *strana 100*

Obrázek č. 86: Pohled na západní trakt s dostavěnou částí bývalé tělocvičny, dnes vnitřním kinem – *strana 100*

Obrázek č. 87: Jižní část zámku s přechodem do zadní části MKC – *strana 101*

Obrázek č. 88: Bývalá letní zahrada v jižní části zámku – *strana 101*

Obrázek č. 89: Detail bývalé zimní zahrady v jižní části zámku, vlevo s přechodem do MKC – *strana 101*

Obrázek č. 90: Jihovýchodní okraj zámku, za okny sídlí Městský úřad, v popředí Opatovická lípa – *strana 101*

Obrázek č. 91: Dochovaná místnost knihovny s bývalým vybavením zámku – *strana 101*

Obrázek č. 92: Socha Bedřicha Smetany v místě bývalého koupaliště v přední části zámku – *strana 104*

Obrázek č. 93: Vodní zdroj pro Boskovický vodovod – *strana 104*

Obrázek č. 94: Pozůstatky původního zábradlí nad splavem – *strana 104*

Obrázek č. 95: Venkovní kino v zámeckém parku – *strana 104*

Obrázek č. 96: Hlediště venkovního kina v zámeckém parku – *strana 105*

Obrázek č. 97: Cesta od kina ke hřišti v zámeckém parku – *strana 105*

Obrázek č. 98: Hřiště po hasičské závody, kryté podium pro zábavy v zámeckém parku – *strana 105*

Obrázek č. 99: Západní konec zámeckého parku – *strana 105*

Obrázek č. 100: Panelová výstavba sídliště Hliníky z roku 1976 po rekonstrukci – pohled ze severu – *strana 109*

Obrázek č. 101: Panelová výstavba sídliště Hliníky z roku 1976 po rekonstrukci – *strana 109*

Obrázek č. 102: Panelová výstavba sídliště Hliníky z roku 1976 po rekonstrukci – veřejný prostor mezi budovami – *strana 109*

Obrázek č. 103: Neurčitý prostor v rámci sídliště Hliníky – *strana 109*

Obrázek č. 104: Pohled z přemostění dálnice na silnici z Velkých Opatovic do Jevíčka – *strana 113*

Obrázek č. 105: Pohled na kostel z jihu, ze severního okraje návsi – *strana 117*

Obrázek č. 106: Pohled na kostel ze vchodu do zámeckého areálu – *strana 117*

Obrázek č. 107: Pohled na vjezd do zámeckého areálu z prostoru pod kostelem – *strana 117*

Obrázek č. 108: Pohled do ulice Horensko z prostoru pod kostelem, směrem k Jevíčku – *strana 118*

Obrázek č. 109: Pohled na náves s autobusovým nádražím ze severního okraje – *strana 118*

Obrázek č. 110: Pohled do ulice Nádražní ze severního okraje – *strana 118*

Obrázek č. 111: Pohled na ulici Nádražní a náves z jižního konce – *strana 118*

Obrázek č. 112: Dnešní podobu autobusového nádraží na návsi – *strana 120*

Obrázek č. 113: Plán přestavby Velkých Opatovic z 80. let 20. století – perspektiva nového autobusového nádraží a pošty v „jižním centru“ – *strana 120*

Obrázek č. 114: Vlakové nádraží – vchod z ulice – *strana 123*

Obrázek č. 115: Vlakové nádraží – příchod k nástupištím – *strana 123*

Obrázek č. 116: Vlakové nádraží – nástupiště v pozadí s nákladním prostorem šamotky – *strana 123*

Obrázek č. 117: Vlakové nádraží uvnitř – *strana 123*

Obrázek č. 118: „Skryté poklady za nádražím“ – *strana 123*

Obrázek č. 119: Náměstí Míru aneb „jižní centrum“ – obytné jednotky a služby – *strana 128*

Obrázek č. 120: Náměstí Míru aneb „jižní centrum“ – průhled mezi obytnými jednotkami – pohled z východu – *strana 128*

Obrázek č. 121: Náměstí Míru aneb „jižní centrum“ – občanská vybavenost, Jednota a restaurace Malá Haná – *strana 128*

Obrázek č. 122: Náměstí Míru aneb „jižní centrum“ – zdravotní středisko – *strana 129*

Obrázek č. 123: Budovy bývalého učiliště – ze severovýchodní strany – *strana 129*

Obrázek č. 124: Pohled směrem na Náměstí Míru ulicí Opleta – pohled ze západu (přechod mezi původní zástavbou obce a novou výstavbou „jižního centra“) – *strana 129*

Obrázek č. 125: Starý hřbitov po likvidaci náhrobků, v pozadí hrobka Herbesteinů a za ní panelová výstavba Hliníky – *strana 132*

Obrázek č. 126: Pohled na areál bývalého JZD, dnes VOS zemědělců, a.s. Velké Opatovice - z východní strany – *strana 135*

Obrázek č. 127: Pohled na areál VOS - z východní strany (nad areálem výstavba na Šraňkách) – *strana 135*

Obrázek č. 128: Vjezd do areálu VOS – *strana 135*

Obrázek č. 129: Solární elektrárna na severu obce – *strana 139*

Obrázek č. 130: Pohled na solární elektrárnu v jižní části obce z ulice – *strana 139*

Obrázek č. 131: Solární elektrárna na jihu obce – *strana 139*

Obrázek č. 132: Nová výstavba rodinných domků na severu obce pod Paprskem *strana 140*

Obrázek č. 133: Již započatá a plánován další nová výstavba rodinných domků na severu obce u hřbitova Pod Doubím *strana 140*

Obrázek č. 134: Nově vystavěné koupaliště za hřištěm na východě obce, v pozadí šamotka – *strana 140*

Jmenný index:

Bartošek, A. - 20

Budín, Z. - 19

Cílek, V. - 14

Czepczyński, M. – 107, 130

Dejmal, I. – 10

Disman, M. - 15

Gall, M. D. - 21

Geddes, P. - 13

Gehl, J. – 12, 13, 114, 124

Hácha, E. - 134

Hájek, P. – 125, 146

Jirůšek, R. - 20

Jordán, R. - 20

Kmínek, P. - 11

Kouřil, F. - 19

Kubík, P. - 11

Kuča, K. - 20

Librová, H. – 10, 134

Lofland, L. - 12

Lokoč, R. - 11

Maršálová, G. - 19

Musil, J. - 11

Nora, P. – 13, 107, 133

Novotná, B. - 13

Poláková, J. - 20

Preisner, R. - 133

Ulčák, Z. – 11

Roosevelt, F. D. - 134

Ryšavý, R. – 11

Ševčíková, M. - 20

Terray, E. – 13, 107, 131

Valachovič, B. - 20

Vorel, I. - 14

Bibliografie

Anonymus, 1949: *Pamětní kniha Obce Velké Opatovice*. Velké Opatovice

Anonymus, 2006: *Teorie stádií*. Webová stránka Urbanizace. www.urbanizace.wz.cz/bakule/23-teorie-stadii. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2007: *Místo prázdných tříd možná vzniknou v Opatovicích byty*. Webová stránka České televize. www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/185236-misto-prazdnych-trid-mozna-vzniknou-v-opatovicich-byty/. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2007b: *Oživení zámeckého parku v Nových Hradech*. Webová stránka MAS Sdružení Růže. http://mas.sdruzeniruhe.cz/oziveni-zameckeho-parku-v-n-hradech/d-13050_ [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2012: *Založení Československé národní jiřinkářské společnosti*. Webová stránka Jiřiny. www.jiriny.cz/historie-pestovani-jirin/zalozeni-ceskoslovenske-narodni-jirinkarske-spolecnosti/. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2014: *Od prosince zruší na trati Boskovice Velké Opatovice dva páry vlaků*. Webová stránka Blanenský deník. www.blanensky.denik.cz/zpravy_region/od-prosince-zrusi-na-trati-boskovice-velke-opatovice-dva-pary-vlaku-20140922.html [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2014b: *Výroční zpráva PD Refractories 2014*. Webová stránka PD Refractories. <http://www.pd-refractories.cz/vyrocni-zpravy>. [Staženo 20. 3. 2017]

Anonymus, 2014c: *Zkrocení sedmihlavé Opatovické borovice*. Webová stránka Strom roku. stromroku.cz/Letosni-rocnik/Aktuality/Zkroceni-sedmihlave-Opatovicke-borovice.aspx. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2015: *Borovice z Velkých Opatovic si z Bruselu přivezla páté místo*. Webová stránka Strom roku. <http://stromroku.cz/Letosni-rocnik/Aktuality/Opatovicka-borovice-si-z-Bruselu-privezla-pate-mis.aspx>. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2015b: *Výroční zpráva PD Refractories 2015*. Webová stránka PD Refractories. <http://www.pd-refractories.cz/vyrocni-zpravy>. [Staženo 20. 3. 2017]

Anonymus, 2016: *Výroční zpráva PD Refractories 2016*. Webová stránka PD Refractories. <http://www.pd-refractories.cz/vyrocni-zpravy>. [Staženo 20. 3. 2017]

Anonymus, 2016b: *Městský hřbitov Kounicova*. Webová stránka Internetová encyklopedie dějin Brna. encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_domu&load=374. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2017: *Moravské kartografické centrum Velké Opatovice*. Webová stránka Národní technické muzeum. www.ntm.cz/expozice/dalsi-expozice/moravske_kartograficke_centrum_velke_opatovice. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2017b: *Historie zámku Libochovice*. Webová stránka Zámek Libochovice. <https://www.zamek-libochovice.cz/cs/o-zamku/historie>. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2017c: *Oživení zámeckého parku v Dobroslavicích*. Webová stránka Dobrovize. www.dobrovize.cz/projekty/oziveni-zameckeho-parku-v-dobroslavicich/. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2017d: Filiální kostel sv. Markéty. Webová stránka Římskokatolická farnost Strakonice. www.farnost-strakonice.cz/Kostel-sv-Markety.html, [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2017e: *Nejkrásnější nádraží v České republice*. Webová stránka Nejkrásnější nádraží. www.nejnadrazi.cz/archiv.html#archiv_2009, [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2017f: *Hřbitov Heršpice*. Webová stránka Kafelanka. www.kafelanka.cz/brno/herspice/hrbitov2.php. [cit. 25. 4. 2017]

Anonymus, 2017g: Místo chleba solární panely. Webová stránka Příroda.cz. www.priroda.cz/clanky.php?detail=2305, [cit. 25. 4. 2017]

Bartošek, A., Jordán, R., 1999: *Velkoopatovicko – regionální vlastivědná učebnice*. Základní škola Velké Opatovice, Velké Opatovice

Belk, R.W., 2006: *Handbook of Qualitative Research Methods in Marketing*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham

Berg, van den, L. a kol., 1982: *A study of Growth and Decline*. Pergamon Press, Michigan university

Budín, Z., 2002: *Vyprávění o Velkých Opatovicích*. Městský úřad Velké Opatovice, Velké Opatovice

Budínová, Z. a kol., 2008: *700 let historie Velkých Opatovic*. Město Velké Opatovice, Velké Opatovice

- Bumba, J., 2007: České katastrofy od 11. do 21. století. Grada Publishing, a. s., Praha
- Brázdil, R. a kol., 2016: The Central European drought of 1947: causes and consequences, with particular reference to the Czech Lands. *Clim Res*, roč. 70, 27. 10.
- Brož, J., 2017: *Vylidňování venkova mají zastavit dotované prodejny, úvěry a internet*. Internetový deník iDNES.cz, (www.ekonomika.idnes.cz/podpora-venkova-vylidnovani-asociace-opatreni-fls-/ekonomika.aspx?c=A170302_193149_ekonomika_ozr), [cit. 24. 4. 2017]
- Burzová, P. L. a kol., 2013: Paměť a prostor: Reprezentační strategie společnosti vzpomínání v postindustriálním městě. *Sociální studia*, 4/2013, str. 107 - 126
- Cílek, V., 2000: *Paměťová struktura krajiny a památné stromy*. Str. 69 – 74, v: Kolektiv autorů: *Téma pro 21. století: Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?*. Ministerstvo životního prostředí. Praha
- Cresswell, T., 2004: *Place: A short introduction*. Blackwell, Oxford (Cit. Burzová 2013)
- Czepczyński, M., 2008: *Cultural landscapes of post-socialist cities: representation of power and needs*. Ashgate, Aldershot
- Čermáková, E., 2009: *Veřejné prostory jako kulturní a sociální platforma města*. Vysoké učení technické v Brně, Brno
- Čeřovský, J., 1966: *Základy ochrany přírody*. Univerzita Karlova, Praha
- Dejmal, I., 2000: *Krajina je místem svědectví a očekávání*. Str. 13 – 17, v: Kolektiv autorů: *Téma pro 21. století: Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?*. Ministerstvo životního prostředí. Praha
- Disman, M., 2000: *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Karolinum, Praha
- Dolejský, R., 2016: *Areál bývalého hřbitova v Domaníně nabídne odpočinek s výhledem*. Webová stránka denik.cz. hodoninsky.denik.cz/zpravy_region/areal-byvaleho-hrbitova-v-domanine-nabidne-odpocinek-s-vyhledem-20160401.html, [cit. 25. 4. 2017]

Dolejší, M., 2011: *Rušení vlaků v Pardubickém kraji změnil život stovkám lidí*. Webová stránka České televize. www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1261025-ruseni-vlaku-v-pardubickem-kraji-zmeni-zivot-stovkam-lidi. [cit. 25. 4. 2017]

Fojčíková, Z., 2013: *Jak se bourá panelák. Dům v Kutné Hoře kazil panorama*. Internetový deník iDNES.cz, (www.praha.idnes.cz/boura-se-panelak-v-kutne-hore-dik-/praha-zpravy.aspx?c=A131202_194542_praha-zpravy_ls) [cit. 24. 4. 2017]

Gall, M.,D. a kol., 2007: *Educational Research: An Introduction*. Pearson/Allyn and Borg

Geddes, P., 1915: *Cities in Evolution*. Williams and Norgate, Londýn

Gehl, J., 2012: *Město pro lidi*. Partnerství, o. p. s., Brno

Habersberger, J., 2013: *Oživení území kolem kostela sv. Markéty ve Strakonicih*. Technická univerzita v Liberci, Liberec

Hadlač, M., jednatel Institutu regionálního rozvoje, 2017: ústní sdělení. 20. 4. 2017

Hájek, P., 2008: *Jde pevně kupředu naše zem: krajina českých zemí v období socialismu 1948 – 1989*. Malá Skála, Praha

Harvey, D., 1996: *Justice, nature and the politics of difference*. Blackwell, Malden (MA) (Cit. Burzová 2013)

Hejkrlik, F., 2006: *Environmentální dějiny mikroregionu Sdružení obcí pod Kunětickou horou od roku 1848*. Masarykova univerzita, Brno

Hejna, P., 2016: *Věčný dech zavane vbrzku na hřbitově v Písku*. Webová stránka Novinky.cz. www.novinky.cz/vase-zpravy/jihocesky-kraj/pisek/1087-37128-vecny-dech-zavane-vbrzku-na-hrbitove-v-pisku.html, [cit. 24. 4. 2017]

Hledíková, M., 2009. *Několik environmentálních pohledů na město*. Str. 69 – 92, v: Ferenčuhová a kol.: *Město: proměnlivá ne/samozřejmost*. Pavel Mervart. Červený Kostelec

Ferenčuhová, S., 2013: *Sociologie města 20. a 21. století*. Slon. Praha

Illová, M., členka Komise pro veřejnou zeleň Velké Opatovice, 2017: ústní sdělení. 28. 3. 2017

Janda, T., Lidl, V., 2006: *Stavby, kterým doba nepřála: výstavba dálnic v letech 1938-1950*. Ředitelství silnic a dálnic ČR. Praha

Janda, T., Lidl, V., 2011: *Německá průchozí dálnice: II. díl – Jižní úsek*. Ředitelství silnic a dálnic ČR. Praha

Janečka consulting, s. r. o., 2013: *Strategie rozvoje města Velké Opatovice*. Webová stránka města Velké Opatovice. www.velkeopatovice.cz/projek-z-operacniho-programu-lidske-zdroje-a-zamestnanost/, [Staženo 14. 9. 2016]

Jirůšek, R., 2013: *Historie nedokončené dálnice Vratislav – Brno – Vídeň*. Masarykova univerzita, Brno

Klusáček, P. a kol., 2013: Regeneration of agricultural brownfields in the Czech Republic – Case study of the South Moravian Region. *Acta Universitatis et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. roč. 61, č 2/2013, str. 549 - 561

Kmínek, P., 2000: *Člověk v krajině – krajina v člověku*. Str. 78 – 85, v: Kolektiv autorů: *Téma pro 21. století: Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?*. Ministerstvo životního prostředí. Praha

Kolektiv autorů, 1996: *Všeobecná encyklopedie: ve čtyřech svazcích*. Díl 1 a/f. Nakladatelský dům O, Praha

Kopecká, V. a kol., 1996: Krajina očima ekologů. *Vesmír*, roč. 75, 223, č. 4/1996

Kouřil, F., 1991: *Dějiny Velkých Opatovic*. Historicko-vlastivědný kroužek při KSOM Velké Opatovice, Velké Opatovice

Kožíšek, F., Pumann, P., 2008: *Hygieně vody Státního zdravotního ústavu je 74 let*. Dostupné na: www.szu.cz/uploads/documents/chzp/voda/pdf/historie/poster75_1.pdf. [Staženo 12. 4. 2017]

Kubík, V., 2011: *Analýza pojmu „devastace krajiny“*. Masarykova univerzita. Brno

Kuča, K., 2011: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VIII. díl, V-Ž. Libri, Praha

- Lamy, Y., 1998: *Od památek k dědictví – Matriály pro politické dějiny ochranné činnosti*. Str. 169 – 194, v: Cefres: *Antalogie francouzských společenských věd: Politika paměti*. Francouzský ústav pro průzkum ve společenských vědách. Praha
- Librová, H., 1996: Decentralizace osídlení – vize a realita. Část první: vize, postoje k venkovu a potenciální migrace v ČR. *Sociologický časopis*, roč. 32, č. 3/1996, str. 285 – 296
- Lídl, V. a kol., 2010: *Silnice a dálnice v České republice*. Ředitelství silnic a dálnic ČR, Praha
- Lofland, L., 1989: Social Life in the Public Realm: A Review. *Journal of Contemporary Ethnography*, roč. 17, č. 4, str. 453 – 482
- Lokoč R., Ulčák Z., 2009: *Percepce krajinných prvků zemědělci – důležitý předpoklad péče o krajinný ráz*. Str. 61-71, v: Klvač a kol.: *Člověk, krajina, krajinný ráz*. Masarykova univerzita, Brno
- Lynch, K., 2004: *Obraz města*. Polygon, Praha
- Maršálková, G., 1950: *Opatovice – archivní práce*. Památník Města Velké Opatovice
- Mezera a kol., 1979: *Tvorba a ochrana krajiny*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha
- Musil, J., Ryšavý, Z. 1983: Urban and regional processes under capitalism and socialism: a case study from Czechoslovakia. *Internaional Journal of Urban and Regional Research* 7 (4): 495 – 527. (Cit. Ferenčuhová 2013)
- Němec, J., 2003: *Památné stromy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Olympia. Praha
- Nora, P., 1998: *Mezi pamětí a historií*. Str. 7 – 33, v: Cefres: *Antalogie francouzských společenských věd: Politika paměti*. Francouzský ústav pro průzkum ve společenských vědách. Praha
- Novotná, B., 2010: Panelák jako symbol a místo paměti. *Sociální studia*. 3/2010, str. 127 - 131
- Oldřich, J., 2016: *Obrazem: Víkend otevřených zahrad ve Velkých Opatovicích*. Webová stránka Zrcadlo Blanenska a Boskovicka. www.zrcadlo.net/clanky/OBRAZEM-Vikend-otevrenych-zahrad-ve-Velkych-Opatovicich-2949/. [cit. 25. 4. 2017]
- Orwell, G., 1991: 1984. Naše vojsko, Praha

- Preisnes, R., 1987: *Až na konec Česka*. Rozmluvy, Purley
- Roudgarmi, P., 2011: Qualitative research for environmental sciences: A review. *Journal of Food, Agriculture & Environment*, roč. 9, č. 3&4, str. 871-879
- Říha, M., 2000: *Možnosti územního plánování v ochraně kulturního dědictví*. Str. 105 – 113, v: Kolektiv autorů: *Téma pro 21. století: Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?*. Ministerstvo životního prostředí. Praha
- Šilhánková, V. a kol., 2006: *Rekonverze vojenských brownfields*. Ministerstvo pro místní rozvoj, Pardubice
- Taylor, G.R., 2005: *Integrating Quantitative and Qualitative Methods in Research*. University Press of America, Lanham
- Terray, E., 1998: *Berlín: křižovatka paměti*. Str. 119 – 133, v: Cefres: *Antalogie francouzských společenských věd: Politika paměti*. Francouzský ústav pro průzkum ve společenských vědách. Praha
- Todorov, T., 1998: *Paměť před historií*. Str. 33 – 47, v: Cefres: *Antalogie francouzských společenských věd: Politika paměti*. Francouzský ústav pro průzkum ve společenských vědách. Praha
- Vokáč, M., 2011: *Poprvé se bourá panelák kvůli vzhledu města, hyzdil Havlíčkov Brod*. Internetový deník iDNES.cz, (www.zpravy.idnes.cz/do-panelaku-v-havlickove-brode-se-zakousl-bagr-fo9-/domaci.aspx?c=A111122_1688629_jihlava-zpravy_bor) [cit. 24. 4. 2017]
- Vorel, I., 2000: *Přírodní, kulturní, estetické hodnoty a struktura osídlení – konflikt nebo harmonie*. Str. 126 – 134, v: Kolektiv autorů: *Téma pro 21. století: Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?*. Ministerstvo životního prostředí. Praha
- Záruba, A., 2013: *Zeleň versus veřejné prostory historických sídel?* Webová stránka statutárního města Hradec Králové. www.hradeckralove.org/hradec-kralove/zelen-versus-verejne-prostory-historickych-sidel-27-6-2013), [cit. 25. 4. 2017]

Internetové zdroje:

www.CZSO.CZ

www.monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=153565

www.vosvo.cz/index.php

www.chzk.cz/

www.ikatastr.cz

www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj

Seznam zkratek

SUS – *Svobodné učení selské*

MŠLZ - *Moravské šamotové a lupkové závody*

NDR – *Německá demokratická republika*

JZD – *Jednotný zemědělský závod*

MěÚ – *Městský úřad*

ZÚR JMK – *Zásady územního rozvoje Jihomoravského kraje*

CHZK - *Chornický železniční klub*

ZUŠ – *Základní umělecká škola*

ÚSES – *Územní systém ekologické stability*

MAS – *Místní akční skupina*

Počet slov: **25 890**